

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce
Lev Nikolajevič Tolstoj a smrt
Lev Nikolayevich Tolstoy and death
Jan Sácký

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Miloš Kučera, Csc.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: Psychologie a speciální pedagogika

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Lev Nikolajevič Tolstoj a smrt“ vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Znojmě dne 12.7.2018

.....

Jan Säcký

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Miloši Kučerovi, CSc. za odborné vedení, trpělivost, zájem a vůbec možnost tuto práci vypracovat. Děkuji také svým blízkým za podporu, jak během psaní práce, tak během celého studia.

Anotace

Tato teoretická práce se zabývá postojem ruského autora Lva Nikolajeviče Tolstého ke smrti. Staví především na psychobiografii a rozboru literárního díla. Klade si za cíl nabídnout náhled na L.N.Tolstého jako psychologa, který se zabíral existenciálními tématy, jako je svoboda, autenticita, smrt či vztah k Bohu. Svým zařazením se tedy blíží existenciální psychologii či daseinsanalýze. Značnou inspiraci nachází ale i ve Freudiánské psychoanalýze.

Autor čerpá z Tolstého románu *Vojna a mír*, jmenovitě sleduje dějové linky Pierra Bezuchova a Andreje Bolkonského. Dále jsou v práci citovány veškeré scény týkající se smrti ze zmíněného románu. Část práce tvoří přímé citace z románu – analyzovaný materiál; další část práce tvoří rozbor tohoto materiálu a závěr.

Klíčová slova

Tolstoj, smrt, umírání, Bůh, svoboda, autenticita, láska

Annotation

This theoretical thesis is interested in attitude of russian author Lev Nikolayevich Tolstoy towards death. It is based primarily on psychobiography and literal work analysis. It's primary goal is to portrait L.N.Tolstoy as psychologist and a person interested in existential topics like freedom, authenticity, death or human relationship towards God. Thus this thesis is to be ranked to existential psychology or daseinsanalysis. It is also inspired by Freud's psychoanalysis.

The object of author's analysis is Tolstoy's novel *War and piece*. Namely, author follows storylines of Andrei Bolkonsky and Pierre Bezukhov. Author also quotes all death scenes in the novel. The work partialy consist of direct quotes from the novel – material to analysis; another part of the work is the analysis of this material and conclusion.

Key words

Tolstoy, death, dying, God, freedom, authenticity, love

Obsah

1. Dějová linka knížete Andreje Bolkonského.....	8
1.1. Slavkov a nebe	8
1.2. Po Slavkovu.....	9
1.3. Před a po Borodinu.....	15
1.4. Smrt.....	26
1.4.1. Sen.....	28
1.5. Rozbor: Andrej Bolkonskij – Bůh, láska, život a smrt.....	32
2. Dějová linka Pierra Bezuchova	39
2.1. Otec	39
2.2. Heléne a Dolochov; duel; rozchod s Heléne a rozchod se společností	40
2.2.1. Duel	42
2.2.2. Vyhnání Heléne.....	44
2.3. dobrodinec Bazdějev a zednářství.....	46
2.4. Pierre a Nataša.....	51
2.5. Hrdina.....	54
2.5.1 Na frontě.....	55
2.5.2. V Moskvě	63
2.6. Poprava zajatců	67
2.7. Karatajev	68
2.7.1. Karatajevova smrt	72
2.7.2. Sen.....	73
2.8. Opět na svobodě.....	76
2.9. Rozbor – Naplnění, osudovost, autenticita, svoboda	80
2.9.1. Pierre a přístupy k Bohu – zednářství a Karatajev	86
3. Bezuchov a Bolkonskij.....	89
3.1. Tělesnost a emocionalita u Bezuchova a Bolkonského	92

3.2. Autobiografické rysy Tolstého u Bezuchova a Bolkonského	93
4. Smrt knížete Nikolaje Bolkonského.....	95
5. Smrt Pěti Rostova.....	99
6. Domnělé umírání Dolochova	100
7. Smrt Heléne.....	101
8. Smrt hraběte Ilji Rostova.....	102
9. Tolstoj a smrt.....	103
10. Závěr.....	109
11. Seznam použité literatury a vysvětlivky k citacím.....	111
11.1. Vysvětlivky k citacím.....	111
11.2. Seznam použité literatury.....	111

1. Dějová linka knížete Andreje Bolkonského

1.1. Slavkov a nebe

Andrej Bolkonskij, jedna z hlavních postav Vojny a míru, se v románu se smrtí na vlastní kůži setkává hned dvakrát. Poprvé se tak děje v bitvě u Slavkova, kde je po heroické zteči vážně zraněn a zdá se pravděpodobné, že nemá naději na uzdravení (Voj., k. I., č. III., kap. 16):

„Co to? Padám? Nohy se mi podlamují,‘ uvědomil si a upadl naznak. Otevřel oči, aby se podíval, jak dopadl boj Francouzů s dělostřelci, ... Neuviděl však nic. Nad ním už bylo jen nebe – vysoké nebe, ne jasné, ale přece nesmírně vysoké, s tíše plujícími šedými obláčky. ‘Jaké je to tu tiché, klidné a slavnostní – docela jiné, než když jsem běžel já‘ uvažoval kníže Andrej, ‘docela jiné, než když jsme běželi, křičeli a bojovali; docela jiné, než když se s těmi zlostnými a vylekanými tvářemi tahali o vytěrák Francouz s dělostřelcem – a docela jinak plují oblaka po tom vysokém, nekonečném nebi. Jak to, že jsem to vysoké nebe předtím neviděl? Jsem tak šťasten, že jsem je nakonec přece jen spatřil. Ano, všechno je marnost, všechno je klam kromě toho nekonečného nebe. Nic, nic není kromě něho. Ale ani ono není, nic není, jen ticho, klid. A chvála bohu za to!’

‘Kde je to vysoké nebe, které jsem až dosud neznal a které jsem spatřil teprve dnes?’ Byla jeho první myšlenka. ‘Ani tu bolest jsem neznal,‘ napadlo ho. ‘Ano, nic, nic, nic jsem až dodnes neznal. Ale kde to jsem?’

Napoleon po vyhrané bitvě objíždí bojiště. Prohlížeje raněné a mrtvé, narazí i na knížete Bolkonského (Voj., k. I, č. III., kap. 19):

„Krásná smrt,‘ poznamenal Napoleon, dívaje se na Bolkonského.

Kníže Andrej pochopil, že to je Napoleon a že to řekl o něm. ... Avšak vnímal ta slova jen jako bzučení much. Nejenže ho nezajímala, ale ani si jich pořádně nevšiml a ihned je zapomenul. V hlavě mu hořelo; cítil, jak mu z žil uniká krev, a nad sebou viděl daleké, vysoké a věčné nebe. Věděl, že to je Napoleon, jeho hrdina, ale v té chvíli mu Napoleon připadal jako nicotný, ubohý človíček ve srovnání s tím, co se dnes odehrávalo mezi jeho duší a tím vysokým, nekonečným nebem s plujícími oblaky. Bylo mu v té chvíli zcela lhostejné, kdo nad ním stojí a co o něm říká; měl radost jen z toho, že se nad ním zastavili lidé, a přál si pouze, aby mu ti lidé pomohli a vrátili ho opět životu, který se mu zdál tak nádherný, protože mu nyní jinak, nově rozuměl. Sebral

všechny síly, aby se pohnul a vydal ze sebe nějaký zvuk. Lehce pohnul nohou a zasténal tak slaboulince a bolestně, že se až sám nad sebou rozlítostnil.“

Bolkonskij je Francouzi zachráněn a umístěn mezi válečné zajatce. Na čas ztrácí vědomí, brzy se ale probouzí: Poté se opět setkává s Napoleonem (Voj., k. I, č. III., kap. 19):

„Ačkoli před pár minutami byl kníže Andrej schopen říci pár slov vojákům, kteří ho přenášeli, nyní jen upřel oči přímo na Napoleona a mlčel ... Tak nicotné mu připadaly v té chvíli Napoleonovy zájmy, tak malicherný se mu zdál i sám jeho hrdina se svou povrchní marnivostí a radostí z vítězství ve srovnání s tím vysokým, spravedlivým a dobrým nebem, které kníže Andrej viděl a pochopil – že mu nemohl odpovědět.

Vůbec všechno se mu zdálo tak zbytečné a nicotné vedle těch přísných a vznešených myšlenek, jež v něm vyvolal úbytek sil ze ztráty krve, utrpení a blízkost smrti. Dívaje se do očí Napoleonovi, kníže Andrej přemýšlel o marnosti slávy, o marnosti života, jehož významu nikdo nemůže porozumět, a o ještě větší marnosti smrti, jejíž smysl nemůže pochopit ani vysvětlit nikdo z žijících.“

Úvahy knížete Andreje v tomto duchu pokračují, když se dívá na medailonek, který mu před odjezdem do bitvy věnovala jeho sestra Marja, vroucně věřící křesťanka.

„Bylo by to krásné,‘ pomyslně si, když se díval na ten medailónek, který mu s takovou láskou a zbožností pověsila kolem krku sestra, ‘bylo by to krásné, kdyby všechno na světě bylo tak jasné a prosté, jak si to představuje kněžna Marja. Jak by bylo dobré vědět, kde hledat útočiště v tomto životě a co čekat po něm tam, po smrti! Jak bych byl šťasten a klidný, kdybych si teď mohl říci: ‘Pane Bože, smiluj se nade mnou!’ ... Ale komu bych to řekl? Je to nějaká neurčitá, nepostižitelná síla, k níž nemohu mluvit a kterou nemohu ani vyjádřit slovy – veliké Všechno nebo Nic.‘ mluvil sám k sobě, ‘nebo je to ten Bůh, kterého zašila kněžna Marja tady do toho škapulíře? Nic, nic není jisté kromě nicotnosti všeho toho, co chápu, a majestátnosti čehosi nepochopitelného, ale zato nejdůležitějšího!““ (Voj., k. I, č. III., kap. 19)

1.2. Po Slavkovu

Kníže Andrej se vrací do Ruska změněný. S nově nalezenou něžností oslovuje svou ženu, kterou do té doby odmítal. Ta však záhy umírá při porodu syna a Bolkonského zaplavuje pocit viny za to, jak se k ní před svým odjezdem do války choval – *„kníže Andrej vystoupil po stupních k rakvi, aby se s ní rozloučil. I v rakvi měl obličej týž výraz, třebaže oči byly zavřené. Ach, co jste to se mnou udělali? říkal stále a kníže Andrej*

pocítil, že se mu v duši cosi zlomilo, že na něm lpí vina, kterou nikdy nenapraví a na kterou nikdy nezapomene.“ (Voj., k. II., č. I., kap. 9)

„Po bitvě u Slavkova se rozhodl, že už nikdy nebude sloužit v armádě; a když začala válka a všichni byli povoláni, přijal hodnost v domobraně pod velením svého otce, jen aby se vyhnul službě v poli. Po válce roku 1805 starý kníže se synem jako by si vyměnili úlohy. Starý kníže, povzbuzen svou činností, očekával od nové války jen to nejlepší; naproti tomu kníže Andrej, jenž se války nezúčastnil a v skrytu duše toho litoval, viděl všechno černě.“ (Voj., k. II., č. II., kap. 8)

Andrej od otce dostává do správy statek Bogučarovo, na kterém začíná stavět. Zde se později setkává se svým přítelem Pierrem Bezuchovem, který je v oné chvíli nadšen do zednářských ideálů. Od smrti ženy Bolkonskij upadá do jakési apatie, a Pierra překvapí, jak moc se jeho přítel během let změnil – „*Jeho slova byla laskavá, na rtech a v obličeji měl úsměv, ale jeho pohled byl pohaslý a mrtvý a kníže Andrej, ačkoliv se o to očividně snažil, nebyl s to mu dodat radostného a veselého třpytu. Pierra nijak neudivilo, že zhubl, pobledl a zmužněl; avšak dokud si nezvykl, byl to hlavně tento pohaslý pohled a malá vráska na čele, svědčící o dlouhém a soustředěném přemýšlení o jediné věci, které mu přítele odcizovaly mnohem víc.*“ (Voj., k. II., č. II., kap. 11)

Důvod této apatie je odhalen později, během jejich rozmluvy o posmrtném životě:

„...život a smrt, ty přesvědčují. Přesvědčuje to, že vidíš bytost, která je ti drahá, která je s tebou spojená, vůči níž ses provinil a doufals, že to napraviš (knížeti Andreji selhal hlas a on se odvrátil), a pojednou tato bytost strádá, trpí a přestává žít. Proč? Není možné, aby nebylo odpovědi! A já věřím, že je... To je to, co přesvědčuje, to je to, co mne přesvědčilo,““ dodal kníže Andrej.

‘No ano, no ano,‘ souhlasil Pierre, ‘cožpak neříkám totéž?’

‘Ne. Říkám jen to, že o nutnosti posmrtného života nepřesvědčují důkazy, nýbrž to, když jdeš v životě ruku v ruce s člověkem a náhle tento člověk zmizí tam v ničem, a ty se zastavíš před touto propastí sám a zadíváš se tam. I já jsem se tam zadíval...‘

‘Je-li Bůh a je-li posmrtný život, pak je pravda, je ctnost; a nejvyšší štěstí člověka tkví v tom, abychom se snažili jich dosíci. Je třeba milovat, je třeba věřit,‘ říkal Pierre, ‘že nežijeme jen nyní na tomto kousku země, nýbrž že jsme žili a budeme žít věčně tam, ve všem.’ (A Pierre ukázal na nebe.) Kníže Andrej stál opřen o zábradlí prámu,

poslouchal Pierra a nespouštěl oči z rudého odlesku slunce na modravé hladině. Pierre zmlkl. Bylo naprosté ticho. Prám již dávno přistál a jen vlny proudu narážely se slabým šploucháním na jeho dno. Knížeti Andreji se zdálo, že toto šplouchání vln dodává k Pierrovým slovům: je to pravda, věř tomu!

Kníže Andrej si povzdechl a zadíval se zářivým, dětsky něžným pohledem do Pierrova nadšením zardělého obličeje, v němž se však u vědomí Andrejovy rozumové převahy přece jen zračila jakási ostýchavost.

‘Ano, kdyby to tak bylo!’ řekl. ‘Ale pojďme si sednout,’ dodal, a když sestupoval z prámu, pohlédl na nebe, na něž mu Pierre ukázal, a poprvé od Slavkova uzřel to vysoké, věčné nebe, které viděl, když ležel na slavkovském poli, a cosi lepšího, co kdysi bylo, avšak už dlouho jen dřímalo v jeho nitru, se náhle radostně a svěže probudilo. Ten pocit zanikl, jakmile se kníže Andrej vrátil k všednímu životu, on však věděl, že tento pocit, ačkoli ho nedovedl v sobě rozvinout, v něm žije. Setkání s Pierrem bylo pro knížete Andreje mezníkem; po něm mu začal život, který se sice zevně ničím nelišil od dřívějšího, avšak svou vnitřní náplní byl úplně nový. (Voj., k. II., č. II., kap. 12):

Bolkonskij začíná spravovat svůj statek v duchu osvíceneckých ideálů. Vytváří obec svobodných zemědělců a platí knězi za to, aby děti nevolníků učil číst a psát. Pečuje o syna, sleduje domácí i mezinárodní dění. Hodně čte a píše kritický rozbor posledních dvou válek s Napoleonem. Na jedné ze svých cest kočárem se dívá na starý, rozložitý dub:

„Stál na kraji cesty. Byl patrně desetkrát starší než břízy, které tvořily les, desetkrát silnější a dvakrát tak vysoký jako každá z nich. Byl to ohromný dub, jehož peň by stěží objali dva lidé, s dávno zuráženými větvíčkami a s odřenou kůrou, pokrytou starými zacelenými jizvami. Se svými ohromnými, nemotornými, nesouměrně roztaženými rukama a s křivými prsty stál mezi usmívajícími se břízami jako starý, zlostný a nenávidný mrzák. On jediný se nechtěl poddat kouzlu jara a nechtěl vidět ani jaro, ani slunce.

Jaro, láska a štěstí! jako by říkal ten dub. Jak to, že se vám nezprotiví ten stále týž hloupý a nesmyslný klam. Všechno je to stále stejné a všechno je to klam! Není ani jara, ani slunce, ani štěstí. Podívejte se tamhle – dusí se tam utlačené mrtvé smrčky, věčně stejné, a konečně i já jsem tu roztáhl své zmrzačené, orvané prsty, které vyrostly, odkud se jim zachtělo – ze zad, z boků; a jak vyrostly, tak tu stojím a nevěřím vašim nadějím a klamům.

Dokud jeli lesem, ohlédl se kníže Andrej za tím dubem několikrát, jako by od něj něco očekával. I pod ním rostly květy a tráva, ale dub stál mezi nimi stále stejně zamračený a nehybný – sveřepý mrzák.

Ano, má pravdu, tisíckrát má pravdu ten dub, říkal si kníže Andrej, ať se ti ostatní, mladí, znovu poddávají tomu klamu, ale my známe život – náš život už skončil! Dub vyvolával v jeho duši nové a nové myšlenky, beznadějně, ale smutně příjemné. Na této cestě jako by si znovu promyslel celý svůj život a došel k starému, uklidňujícímu a beznadějněmu závěru, že nemá začínat nic nového, nýbrž že má dožívat svůj život a nečinit přitom zlo, nerozčilovat se a nic nechtít.“ (Voj., k. II., č. III., kap. 1)

Později potkává svou budoucí lásku, Natašu Rostovovou. Nejprve mu spolu s dalšími dívkami přeběhne přes cestu, po které jede Andrej ve svém kočáru. Později skrz otevřené okno zaslechne její noční rozmluvu se sestřenicí, během které Nataša obdivuje krásný noční měsíc – „*když ji poslouchal, a bůhvíproč přitom očekával – a bál se –, že řekne něco o něm. Zase ona! Jako naschvál! myslil si. V duši se mu najednou zvedla tak neočekávaná změť mladistvých myšlenek a nadějí, které byly v rozporu s celým jeho životem, že v sobě necítil dost sil, aby si to rozebral, a okamžitě usnul.*“ (Voj., k. II., č. III., kap. 2):

Později se vrací kolem zmiňovaného dubu a vidí jej ve zcela jiném světle:

„Starý strom, všecek proměněný, rozložil se jako stan do šťavnaté temné zeleně a blaženě se chvěl v paprscích večerního slunce. Ani zkřivené prsty, ani jizvy, ani starou nedůvěru a bolest – nic nebylo vidět. Drsnou stáletou kůrou prorazily bez větviček mladé šťavnaté listy a nechtělo se ani věřit, že je zrodil tento stařec. Ale vždyť to je ten dub, uvědomil si kníže Andrej a z ničeho nic ho ovládl bezděčný jarý pocit radosti, jako by se probudil k novému životu. V jediné chvíli se mu vybavily všechny nejsilnější okamžiky jeho života. I Slavkov s vysokým nebem, i mrtvý vyčítavý obličej ženin, i Pierre na prámu, i dívka vzrušená krásou noci, i ta noc sama, i měsíc – to všechno se mu pojednou vynořilo v paměti.

Ne, v jedenatřiceti letech ještě není život u konce, usoudil náhle s konečnou platností a nezměnitelně. Nestačí, že já sám vím, co všechno je ve mně, je třeba, aby to věděli všichni, i Pierre, i ta dívka, která chtěla letět do nebe, je třeba, aby mě všichni znali, abych svůj život nežil jen sám pro sebe, aby oni nežili tak nezávisle na mně, aby

můj život zasahoval do jejich a aby všichni žili společně se mnou“ (Voj., k. II., č. III., kap. 3):

Bolkonskij tak odjíždí do Petrohradu, s rozhodnutím opět se zapojit do aktivního života. Sprátně se se státním tajemníkem Speranským, ke kterému dokonce na určitou dobu pocítí podobný obdiv jako kdysi k Napoleonovi. Ujímá se vysoké politické funkce. A nakonec se na jednom z petrohradských plesů seznámí s Natašou Rostovovou, do které se posléze zamiluje:

Kníže Andrej měl rád tanec, a protože toužil po tom, aby se co nejdříve zbavil politických a vážných rozhovorů, jež s ním všichni zaváděli, a aby co nejdříve protrhl tento začarovaný kruh rozpaků, který způsobovala přítomnost carova a který mu byl tak protivný, šel tančit a vybral si Natašu, protože ho na ni upozornil Pierre a protože byla první z hezkých žen, která mu padla do očí. Jakmile však objal tuto štíhlou, pružnou postavu a ona se zachvěla tak blízko něho a usmála se na něho tak zblízka, stouplu mu víno jejího půvabu do hlavy. Když ji dovedl na místo a chvíli stál, aby nabral dech, a díval se po tančících, cítil, jak ožívá a mládne.“ (Voj., k. II., č. III., kap. 16):

...

Jako všichni lidé vyrostlí ve vysoké společnosti potkával kníže Andrej v této společnosti rád něco, co neneslo její obecnou pečeť. A taková byla Nataša se svým údivem, radostí i plachostí, a dokonce i se svými chybami ve franštině. Choval se k ní a mluvil s ní neobyčejně něžně a pozorně. Když seděl vedle ní a hovořil s ní o nejprostších bezvýznamných věcech, kochal se radostnou září jejích očí a úsměvu, který nesouvisel s tím, o čem mluvili, nýbrž s jejím vnitřním štěstím. Když přicházeli Natašu vyzvat k tanci a ona s úsměvem vstávala a tančila sálem, těšil se kníže Andrej pohledem na její plachý půvab. Uprostřed jednoho kotilionu Nataša dokončila figuru, a ještě prudce dýchajíc, vracela se na své místo. Tu stanul před ní opět nový tanečník. Nataša byla unavená a zadýchaná a patrně už chtěla odmítnout, ale v témž okamžiku zvedla vesele ruku na jeho rámě a usmála se na knížete Andreje

Tak ráda bych si odpočinula a poseděla chvíli s vámi – jsem unavená; ale vidíte, jak pro mne chodí, a já mám z toho radost, jsem šťastná a všechny mám ráda – my dva tomu přece rozumíme, a ještě mnoho jiného říkal ten úsměv. Když jí tanečník poděkoval, rozběhla se Nataša přes sál, aby přibrála ještě dvě dámy do figur.

Přistoupí-li napřed ke své sestřenici a teprve potom k té druhé dámě, bude mou ženou, řekl si najednou docela neočekávaně kníže Andrej, dívaje se na ni. Přistoupila napřed k sestřenici.

Jaké nesmysly někdy člověka napadají! pomyslel si kníže Andrej. Ale je nepopíratelné, že ta dívka je tak milá, tak zvláštní, že tu neprotančí ani celý měsíc a vdá se... To je tu vzácnost, uvažoval, když se Nataša usazovala vedle něho, upravujíc si na živůtku uvolněnou růži. (Voj., k. II., č. III., kap. 17):

Bolkonskij i Nataša si brzy uvědomí, že se do sebe zamilovali a kníže Andrej po krátkých námluvách požádá o její ruku. V této chvíli zároveň odeznívá jeho obdiv ke Speranskému a nadšení pro politickou práci. Chce se oženit, k čemuž ovšem potřebuje svolení svého otce. A ten trvá na tom, aby svatba proběhla až za rok. Zásnuby zůstávají tajné, snoubenci se nějakou dobu navštěvují a jejich city se proměňují – z „*poetické a tajemné, krásné touhy*“ (Voj., k. II., č. III., kap. 23) se stávají „*důvěrnější, prosté vztahy*.“ – „*Jako by se předtím neznali. Oba dva rádi vzpomínali na to, jak se na sebe navzájem dívali, když si ještě nebyli ničím; nyní cítili oba, že jsou docela jinými lidmi: tehdy se přetvařovali, teď byli prostí a upřímní.*“ (Voj. k. II., č. III., kap. 24) Poté ale Bolkonskij odjíždí do ciziny.

Nataša prožije krátké milostné vzplanutí k Anatolu Kuraginovi, jednomu z příslušníků moskevské mládeže. Trvá sice jen krátce, ale Nataša během něj stihne zrušit zasnoubení. Když se Bolkonskij vrátí, odmítne jakoukoli snahu jej obnovit:

„...Říkal jsem, že padlé ženě je třeba odpustit, ale neříkal jsem, že já mohu odpustit. Já nemohu.‘

‘Jak to můžete srovnávat...?’ namítl Pierre. Kníže Andrej mu nedal domluvit. Začal křičet ostrým hlasem:

‘Ano, znovu prosit o její ruku, být velkodušný a tak dále...? Ano, to je sice velice ušlechtilé, ale já nejsem schopen s tím pánem soupeřit. Chceš-li být mým přítelem, nemluv mi nikdy o té... o tom všem.‘

...

U oběda přišla řeč na válku, jež se očividně blížila. Kníže Andrej bez přestání mluvil, přel se hned s otcem, hned s Dessalesem, švýcarským vychovatelem, a zdál se živější, než obvykle býval – tou živostí, jejíž vnitřní příčinu Pierre tak dobře znal.‘ (Voj., k. II., č. V., kap. 21)

1.3. Před a po Borodinu

Bolkonskij je rozhodnut Kuragina najít a vyzvat ho na souboj, aby ho potrestal. Kuragin se na základě konexí dostává k armádě do turecka, kam je ovšem přidělen i Bolkonskij.

„Kníže Andrej považoval za nevhodné napsat Kuraginovi a vyzvat ho na souboj. Soudil, že kdyby neuvedl nějaký nový důvod, kompromitovala by jeho výzva hraběnkou Rostovovou, a proto usiloval o osobní setkání s Anatolem a doufal, že při něm najde nějakou novou záminku k souboji. Avšak ani v turecké armádě se mu nepodařilo jej najít – Kuragin se hned po jeho příjezdu k armádě vrátil do Ruska. V nové zemi a za nových životních podmínek se knížeti Andreji žilo snáze. Po nevěstině zradě, která ho zasáhla tím hlouběji, čím pečlivěji se snažil skrýt její účinek před lidmi, ho tísnilo prostředí, kde býval kdysi šťasten, a ještě hůře ho tížila svoboda a nezávislost, jež mu byly dříve tak drahé. Nejenže se už nezabýval těmi myšlenkami, které ho napadly poprvé při pohledu na nebe nad slavkovským polem, které rád rozvíjel s Pierrem a které dávaly náplň jeho samotě v Bogučarově a později ve Švýcarsku a v Římě; dokonce se na ty myšlenky, jež před ním otvíraly nekonečné, světlé obzory, bál i jen vzpomenout. Ovládaly ho teď nejvšednější, praktické zájmy, nijak nesouvisící s těmi starými, a on se jich chápal tím dychtivěji, čím odlehlejší mu byly tamty. Jako by se ta obrovská nebeská klenba, ztrácející se v nekonečnu, která se nad ním kdysi rozprostírala, náhle změnila v nízkou, ohraničenou, tísnivě doléhající oblohu, pod níž bylo vše jasné, ale nic věčného a tajemného.

Z činností, které se mu nabízely, byla vojenská služba nejprostší a nejlépe se v ní vyznal. Jako dozorčí generál v Kutuzovově štábu hroužil se do práce tak horlivě a usilovně, že jeho ochota ujímat se úkolů a přesnost vzbuzovaly Kutuzovův údiv. Když nenašel Kuragina v Turecku, nepovažoval za nutné běžet za ním zase zpět do Ruska; ale přitom věděl, že ať uplyne sebedelší doba, až ho jednou potká, přes pohrdání, které k němu cítí, přes vnitřní přesvědčování, že mu nestojí za to, snížit se k srážce s ním, přes to všechno, že až ho jednou potká, nebude moci ho nevyzvat na souboj, tak jako se hladový člověk nemůže nevrhnout na jídlo. A toto vědomí, že urážka není pomstěna a nevylitý hněv stále hlodá v srdci, otravovalo umělý klid, který si kníže Andrej pod rouškou úporné, chvatné a poněkud ctižádostivé a ješitné činnosti vytvořil v Turecku.

Ve dvanáctém roce, když do Bukurešti (kde Kutuzov žil dva měsíce a trávil dny i noci u své Valašky) došla zpráva o válce s Napoleonem, požádal kníže Andrej Kutuzova o přeložení k západní armádě. Kutuzov, jemuž Bolkonskij už šel na nervy svou

pracovitostí, která jako by byla výčitkou jeho zahálce, pustil ho dost ochotně a dal mu doporučení na Barclaye de Tolly.“ (Voj., k. III., č. I., kap. 8)

Cestou do Ruska se zastavuje na svém domovském statku. S překvapením zjišťuje, že jediné, co se zde za poslední léta změnilo, je jeho syn, který vyrostl. Andrej se pohádá s otcem a chystá se opět odjet, předtím ale navštíví v pokoji svého syna. Ale ani on není s to rozjasnit jeho city:

Statný, po matce kudrnatý hošík si mu sedl na klín. Kníže Andrej mu začal vyprávět pohádku o Modrovousovi, ale nedokončil ji a zamyslel se. Nemyslel na toho roztomilého chlapce, svého syna, kterého právě choval na kolenou, nýbrž na sebe. A s hrůzou v sobě hledal, ale nenacházel ani výčitky svědomí, že rozzlobil otce, ani lítost, že (poprvé v životě v hněvu) od něho odjíždí. Ale nejhorší ze všeho bylo, že marně hledal a nenacházel dřívější něhu k synovi, o níž doufal, že se v něm probudí, jakmile k sobě chlapce přivine a posadí si ho na kolena.

‘Tak vypravuj,‘ pobízel syn. Kníže Andrej mu neodpověděl, sundal ho z klína a vyšel z pokoje.

Sotva kníže Andrej opustil své každodenní povinnosti, a zejména sotva vstoupil do starého prostředí, které ho obklopovalo ještě tenkrát, kdy byl šťastný, zmocnila se ho tesknota s bývalou silou a on spěchal utéci těm vzpomínkám a najít si co nejdříve nějaké zaměstnání.

...

Tak to musí být! řekl si kníže Andrej, když vyjížděl z aleje lysohorského domu. To ubohé nevinné stvoření (pozn. Andrejova sestra) tu zůstane napospas senilnímu starci, kterému slábnou rozum. Starý cítí, že je vinen, ale nemůže se změnit. Můj chlapec roste a raduje se ze života, v němž bude stejný jako ostatní, klamaný nebo klamající. Já jedu do armády, a proč? – Sám nevím a toužím potkat toho člověka, kterým pohrdám, jen abych mu dal příležitost, aby mě zabil a vysmál se mi! – Na jeho životních poměrech se nic nezměnilo, dříve však navazovalo jedno na druhé, kdežto teď se všechno rozsypalo. Myslí knížete Andreje se míhaly nesmyslné představy bez jakékoliv souvislosti. (Voj., k. III., č. I., kap. 8)

Ani v Ruské armádě Andrej Kuragina nenajde a tak se pouští do činností související s jeho funkcí v armádě. A když se ho panovník na přehlídce zeptá, kde si přeje sloužit, nechá se Andrej přidělit k armádnímu pluku jako velitel:

„Kníže Andrej velel pluku a organizace, péče o blaho vojáků a nutnost dostávat a vydávat příkazy ho cele zaměstnávaly. Požár Smolenska a jeho vyklizení znamenaly pro něj začátek nové epochy. Nový pocit zloby proti nepříteli mu dával zapomenout na vlastní trápení. Byl všecken pohroužen do záležitostí svého pluku, staral se o své vojáky i důstojníky a choval se k nim laskavě. V pluku mu říkali náš kníže, byli na něho hrdi a měli ho rádi. Avšak dobrý a mírný byl pouze k lidem ze svého pluku, k Timochinovi a podobně, k lidem zcela novým a v cizím prostředí, k lidem, kteří nemohli znát a chápat jeho minulost; avšak jakmile se setkal s někým ze svých starých známých, s někým ze štábu, okamžitě se zase naježil – a byl zlý, ironický a pohrdavý. Vše, co mu připomínalo minulost, jej popuzovalo, a proto se snažil jen o to, aby ve vztahu k tomu starému světu nebyl nespravedlivý a konal svou povinnost.

Je pravda, že kníže Andrej viděl všechno v temných, pochmurných barvách – zvláště potom, co šestého srpna vyklidili Smolensk (jež bylo podle jeho názoru možno a nutno hájit), a potom, co jeho nemocný otec byl nucen utéct do Moskvy a ponechat na pospas plnění tak milované Lysé Hory, které si sám vystavěl a osídlil; avšak na druhé straně mohl díky pluku myslet na něco jiného, na věc nijak nesouvisící s obecnými otázkami – na svůj pluk.“ (Voj., k. III., č. II., kap. 5)

Jak armáda ustupuje, projíždí kolem Lysých hor, domoviny knížete Andreje, rozhodne se domů zajet – *Dva dny předtím dostal kníže Andrej zprávu, že jeho otec, syn a sestra odjeli do Moskvy. Neměl tedy vlastně v Lysých Horách co dělat, ale se sobě vlastní touhou rozjitřit své hoře usoudil, že musí do Lysých Hor zajet. (Voj., k. III., č. II., kap. 5)* Když odjíždí, narazí u lesní školky na dvě mladé dívky:

„...dvě děvčátka s podkasanými sukněmi, plnými sliv, které natrhala na stromech ve skleníku, utíkala odtud a vběhla knížeti Andreji do cesty. Když starší dívka spatřila mladého pána, zatvářila se vyděšeně, chytila mladší družku za ruku a schovala se s ní za břízu, ale rozsypané zelené slívy už sebrat nestačila

Kníže Andrej se od nich rychle a polekaně odvrátil v obavě, aby jim neprozradil, že je viděl. Bylo mu té roztomilé polekané dívčiny líto. Báł se na ni pohlédnout, ale přitom ho to nesmírně lákalo. Zmocnil se ho nový, blažený a uklidňující pocit, když při pohledu na ta děvčátka pochopil, že existují ještě jiné, jemu docela cizí, ale stejně oprávněné lidské zájmy, než jsou ty, které zaměstnávají jeho. Ty dívky měly zřejmě jedině horoucí přání – odnést a sníst ty zelené slívy, aniž při tom byly chyceny, a kníže Andrej si spolu s nimi přál, aby se jejich podnik zdařil. Nemohl se zdržet, aby na ně

ještě jednou nepohlédl. Domnívaly se, že už jsou v bezpečí, uchopily podolky sukni do hrsti, vyskočily z úkrytu a s veselým pištěním tenounkých hlásků utíkaly po luční trávě, jen se jim opálené bosé nožky kmitaly.

Knížete Andreje poněkud osvěžilo, že se dostal z oblasti prachu na silnici, po níž se pohybovala vojska. Avšak hned za Lysými Horami vjel na silnici a dohonil svůj pluk právě při odpočinku, na hrázi nevelkého rybníka. Byly dvě hodiny odpoledne. Slunce, rudý kotouč uprostřed prachu, nesnesitelně žhnulo a pálilo přes černý kabát do zad. Nad vojsky, která se nyní zastavila a hlučela hovorem, stál nehybně stále týž prach. Vítr se ani nepohnul. Když přejížděl hráz, ovanula knížete Andreje vůně bahna a svěžest rybníka. Dostal chuť skočit do vody – ať byla jakkoli špinavá. Pohlédl na rybník, z něhož se ozývaly výkřiky a ryčný smích. Nevelký kalný rybník, pokrytý žabincem, stoupl, až se přeléval přes hráz, když ho celý zaplnila ta šplouchající se v něm nahá bílá těla vojáků s cihlově červenýma rukama, obličejí a krky. Všechno to nahé bílé lidské maso se s chechtotem a povykem máchalo v té špinavé louži jako karasi nacpaní do kropáče. Z toho všeho šplouchání zaznívalo veselí, a proto to bylo tak neobyčejně smutné.

Jeden mladý světlolvasý voják – kníže Andrej ho znal – z třetí roty, s řemínkem pod lýtkem, se pokřížoval a ustupoval dozadu, aby se mohl pěkně rozběhnout a plácnout sebou do vody; jiný, černovlasý, stále rozčuchaný poddůstojník, stál po pás ve vodě, svalnaté tělo se mu blahem chvělo, radostně frkal a poléval si hlavu rukama černýma až po zápěstí. Bylo slyšet, jak se vojáci navzájem poplácávají, piští, funí.

Na břehu, na hrázi, v rybníce, všude bylo bílé, zdravé, svalnaté maso. Důstojník Timochin s malým červeným nosem se utíral na hrázi ručníkem, a když uviděl knížete, přemohl stud a odhodlal se ho oslovit

‘To se to koupe, Vaše Jasnosti, kdybyste taky ráčil!’

‘Je to špinavé,’ řekl kníže Andrej a ošklíbl se.

‘Hned vám to vyčistíme.’ A Timochin, ještě neoblečený, utíkal čistit rybník.

‘Kníže chce taky.’

‘Který? Náš kníže?’ ozývaly se hlasy a všichni se do toho tak pustili, že se knížeti Andreji jen stěží podařilo jim to rozmluvit. Řekl si, že bude lepší opláchnout se v kůlně.

Maso, tělo, potrava pro děla! přemýšlel, dívaje se na své nahé tělo a zachvívaje se ani ne tak chladem jako spíše nepochopitelným odporem a hrůzou při pohledu na to obrovské množství těl, máchajících se ve špinavém rybníku. “ (Voj., k. III., č. II., kap. 5)

Schyluje se k bitvě u Borodina. Den před bitvou kníže Andrej leží v kůlně a přemýšlí. Podobně jako před Slavkovem, i teď cítí vzrušení, ale do jeho mysli se vkrade i myšlenka na smrt:

„Věděl, že zítřejší bitva má být nejstrašnější ze všech, jichž se zúčastnil, a poprvé v životě před ním vyvstala myšlenka, že může zemřít; vybavila se bez jakéhokoli vztahu k všednímu životu, bez úvah o tom, jak zapůsobí jeho smrt na ostatní, vyvstala jen vzhledem k němu samému, k jeho duši, živě, téměř jako by už byla skutečností, prostě a hrozivě. A z výše této představy se náhle všechno, co ho dříve trápilo a zajímalo, ozářilo studeným bílým světlem beze stínů, bez perspektivy a bez přesných obrysů. Celý život mu připadal jako laterna magika, do níž se dlouho díval přes sklo a při umělém osvětlení. Teď náhle spatřil beze skla a v jasném denním světle ty uboze namalované mazanice. Tak tohle jsou ty lživé obrazy, které mě vzrušovaly, okouzlovaly a trýznily, říkal si, probíraje v duchu hlavní obrazy své životní laterny magiky, a díval se teď na ně při tom studeném bílém denním světle – světle jasné myšlenky na smrt. To jsou ony, ty diletantsky namalované figury, které se zdály něčím překrásným a tajemným. Sláva, blaho společnosti, láska k ženě i sama vlast – jak veliké se mi zdály ty obrazy, jak mi připadaly plné hlubokého smyslu! A všechno je to tak prosté, bledé a hrubé ve studeném bílém světle toho rána, které, jak cítím, mi nadchází. Nejvíce poutaly jeho pozornost tři hlavní žaly jeho života. Jeho láska k ženě, otcova smrt a vpád Francouzů, kteří se zmocnili poloviny Ruska. ‘Láska...! Ta dívenka, jež se mi zdála zosobněním tajemných sil. Jak jsem ji miloval! Dělal jsem si poetické plány o lásce, o štěstí s ní. Ó milý chlapče!’ řekl si zlostně nahlas. Jakže! Věřil jsem v jakousi ideální lásku, která mi měla zachovat její věrnost po celý rok mé nepřítomnosti! Měla jako něžný holoubek z bajky chřadnout odloučením ode mne. Ale všechno je to mnohem prostší... Všechno je to hrozně prosté, hnusné!

Otec také – stavěl v Lysých Horách a myslel si, že je to jeho místo, jeho země, jeho vzduch, jeho lid; a zatím přišel Napoleon, a aniž věděl o jeho existenci, smetl ho jako třísku z cesty – a rozpadly se jeho Lysé Hory a celý jeho život. A kněžna Marja říká, že je to zkouška seslaná shůry. K čemu zkouška, když už ho není a nebude? Nikdy už nebude! Není! Tak pro koho ta zkouška? Vlast, zkáza Moskvy! A zítra mě zabije – a dokonce ani ne Francouz, ale našinec, zrovna včera vybíjel jeden voják pušku u mého ucha; a přijdou Francouzi, vezmou mě za nohy a za hlavu a hodí mě do jámy, abych jim nezapáchal pod nosem; a vzniknou nové životní podmínky, na něž si ostatní zvyknou stejně jako na ty dnešní, jenže já je nebudu znát, a vůbec nebudu.

Podíval se na řadu bříz s jejich nehybnou žlutí, zelení a bílou kůrou, svítící na slunci.

Umřít, aby mě zítra zabili, abych už nebyl... aby to vše tady bylo, ale já už nebyl. Živě si představil, že tu v tomto životě už není. A ty břízy se svým světlem a stínem, ty kučeravé obláčky, ten dým ohňů – všechno se v jeho fantazii náhle proměnilo a zdálo se mu strašným a hrozivým. Mráz mu přeběhl po zádech.“ (Voj., k. III., č. II., kap. 24)

V té chvíli za Andrejem přichází Pierre Bezuchov, jeho dávný přítel z Moskvy, který se přijel na bitvu podívat:

„Knížeti Andreji bylo nepříjemné vidět lidi ze svého starého světa vůbec, a tím spíše Pierra, který mu připomínal všechny nejtěžší chvíle, jež prožil za svého posledního pobytu v Moskvě:

‘Á, podívejme se!’ řekl. ‘Jaká náhoda tě přivádí? Tebe jsem nečekal.’

Když to říkal, byla v jeho očích a výrazu celého obličeje víc než suchost – byla tam nenávisť – a Pierre to okamžitě postřehl. Blížil se ke kůlně s živou a vzrušenou myslí, ale sotva spatřil výraz na tváři knížete Andreje, pocítil tíseň a rozpaky.“ (Voj., k. III., č. II., kap. 24)

Přesto se spolu dávají přátelé do řeči. Rozmlouvají, Bolkonskij vede úvahy o vlastenectví, o podobě války, o tom, jak se války vedou a vyhrávají. Navrhuje – nebrat zajatce: *Pak by nebylo válek kvůli tomu, že Pavel Ivanyč urazil Michaila Ivanyče. Ale když je vojna jako teď, pak je vojna. Jinak by horlivost vojska nebyla taková jako dnes. To by všichni ti Vestfálci a Hessenci, které vede Napoleon, nešli za ním do Ruska, a my bychom se nechodili bit do Rakouska a do Pruska, aniž víme proč. Válka není nic příjemného, je to ta nejohavnější věc v životě, a to musíme chápat a nehrát si na ni. Musíme brát tu strašnou nevyhnutelnost přísně a vážně.* (Voj., k. III., č. II., kap. 25)

Když se s Pierrem rozloučí, odchází kníže Andrej spát:

Zavřel oči. Obraz střídal obraz. U jednoho se dlouho a radostně zastavil. Zřetelně se mu vybavil jeden večer v Petrohradě. Nataša mu s živou, vzrušenou tváří vyprávěla, jak byla loňského léta na houbách a zabloudila ve velkém lese. Nesouvisle mu popisovala lesní houštiny, své pocity, rozmluvu s včelařem, kterého potkala, a každou chvíli přerušovala své vyprávění slovy: „Ne, nemůžu, já to nevyprávím pořádně; ne, vy to nechápete,“ ačkoli ji kníže Andrej uklidňoval, že jí rozumí, a skutečně chápal

všechno, co chtěla říci. Nataša byla se svými slovy nespokojena – cítila, že se jí nedaří vyjádřit ten vzrušeně poetický pocit, jaký zakusila toho dne a který chtěla vylicít slovy. „Ten stařeček byl tak báječný a v lese bylo takové šero... a měl takové dobré... ne, já to neumím vypovědět,“ říkala celá červená a rozčilená. Kníže Andrej se usmál stejně radostným úsměvem, jako se usmíval tenkrát, když se jí díval do očí. Rozuměl jsem jí, pomyslel si. Nejenže jsem jí rozuměl, ale právě tu její duševní sílu, tu upřímnost, tu dychtivost, právě tu její duši, kterou jako by tělo svazovalo, právě tu duši jsem na ní miloval... tak silně, tak šťastně miloval... A najednou si vzpomněl, jak skončila jeho láska. On nic z toho nepotřeboval. On nic z toho neviděl a nechápal. Viděl v ní hezoučkou a svěží dívku, s níž neráčil spojit svůj život. Kdežto já a... A dodnes si vesele žije. (Voj., k. III., č. II., kap. 25)

Druhý den, při bitvě u Borodina, je kníže Andrej smrtelně raněn. (Voj., k. III, č. II., kap. 36):

„Pozor!“ ozval se polekaný výkřik vojáka a granát jako ptáček svištící v rychlém letu a usedající na zemi, pleskl nehlučně dva kroky od knížete Andreje, hned vedle koně velitele praporu. První reagoval kůň, a nestaraje se o to, je-li to hezké či nehezké ukazovat strach, zafrkal, zvedl se na zadní nohy, taktak že neshodil majora, a odcválal stranou. Strach koně nakazil lidi.

„K zemi!“ vykřikl pobočník a lehl si. Kníže Andrej zůstal nerozhodně stát. Granát kouřil a vrtěl se jako káča mezi ním a ležícím pobočníkem, na rozmezí oranice a louky, vedle trsu pelyňku.

‘Je to možné, aby to byla smrt?’ Přemítal kníže Andrej a díval se úplně novým, závistivým pohledem na trávu, na pelyněk a na pramének kouře, který se vinul od pohyblivého černého míčku. ‘Nemohu, nechci zemřít, miluji život, mám rád tuto trávu, půdu, vzduch...’ Takto přemítal a současně si uvědomoval, že se na něho dívají.

‘Že se nestydíte, pane důstojníku!’ řekl pobočníkovi. ‘To je ale...’ nedořekl. V tu chvíli se ozval výbuch, svist střepin jako z rozbitého okna, bylo cítit dusivý zápach prachu – a kníže Andrej, odhozen stranou, zvedl vzhůru ruku a padl na prsa. “

Kníže je okamžitě odveden na obvažiště a posléze do lékařského stanu:

„Kníže Andrej otevřel oči a dlouho nemohl pochopit, co se to kolem něho děje. Vzpomněl si na louku, na pelyněk, oranici, černý točící se míček a na nával vášnivě touhy po životě. Dva kroky od něho stál opřen o větev vysoký hezký černovlasý důstojník s ovázanou hlavou; hlasitě cosi vyprávěl a tím budil obecnou pozornost.

... *Kníže Andrej na něho hleděl – právě tak jako všichni okolo – zářícím zrakem a cítil, že mu to přináší úlevu. ‘Ale co na tom teď záleží,’ pomyslí si. ‘Co bude asi tam a co vlastně bylo tady? Proč je mi líto rozloučit se se životem? Bylo v tom životě cosi, čemu jsem nerozuměl a nerozumím.’ (Voj., k. III, č. II., kap. 36):*

...

Knížete Andreje zanesli dovnitř a položili jej na právě očištěný stůl, z něhož felčar ještě něco splachoval. Kníže Andrej nedovedl rozeznat podrobnosti toho, co se ve stanu dělo. Žalostné sténání z různých stran a mučivá bolest v bedrech, v břiše a v zádech jej rozptylovaly. Všechno, co kolem sebe viděl, mu splývalo v jediný dojem obnaženého, zkrvaveného lidského těla, jež jako by naplňovalo celý nízký stan, tak jako před několika týdny, onoho parného srpnového dne, naplnilo onen zkalený rybník u smolenské silnice. Ano, bylo to totéž tělo, tatáž potrava pro děla, které v něm budilo hrůzu při pouhém pohledu již tehdy, jako by viděl do budoucnosti. (Voj., k. III, č. II., kap. 37):

...

Když ranhojič rukama s vyhrnutými rukávy ve spěchu rozepínal knoflíky a svlékal mu šaty, ovanula knížete Andreje vzpomínka na dávné, nejútlejší dětství. Doktor se nahnul nízko nad ránu, ohmatal ji a ztěžka si povzdechl. Pak dal komusi znamení. Kníže pocítil náhle v břiše trýznivou bolest a omdlel. Když z mdloby procítl, byly rozdrčené kosti bederní vyňaty, cary masa odřezány a rána převázána. Do obličeje mu stříkal vodu. Jakmile otevřel oči, doktor se k němu nahnul, políbil jej mlčky na ústa a ve spěchu odešel.

Po přestálém utrpení ovládl Andreje pocit blaženosti, jaký už dávno nezažil. Všechny nejlepší, nejšťastnější chvíle jeho života, zvláště nejútlejší dětství, kdy ho svlékali a ukládali do postýlky, kdy mu chůva při uspávání zpívala ukolébavky, kdy se zavrtal hlavou do podušek a cítil se šťasten prostě proto, že je naživu – vše to prožíval v duchu ani ne jako něco, co kdysi bylo, ale spíše jako něco, co dosud trvá.

Kolem raněného, jehož profil knížeti Andreji kohosi připomínal, pobíhali ve zmatku doktoři; zvedali a uklidňovali ho.

‘Ukažte mi... Ooooo! o! ooooo!’ rozléhal se stanem jeho nářek, přerušovaný vzlykotem, plný strachu, a přece smíšený s utrpením. Kníže Andrej naslouchal jeho sténání a bylo mu přitom do pláče. Ať už proto, že umíral beze slávy, nebo že trpěl proto, že trpěli jiní a že ten člověk před ním tak žalostně sténá, ale chtělo se mu plakat dětskými, dobrými, téměř radostnými slzami.

Raněnému ukázali amputovanou nohu v jezdecké botě, plnou zaschlé krve.

'O! Ooooo!' zaúpěl jako žena. Doktor, který stál před raněným a zacláněl výhled na jeho obličej, odešel.

Bože můj! Co se to děje? Proč je zde? řekl si kníže Andrej.

V nešťastném, vzlykajícím, vysíleném člověku, jemuž právě amputovali nohu, poznal Anatola Kuragina. Anatola podpírali rukama a nabízeli mu vodu ve sklenici, jejíž okraj nemohl zachytit chvějícími se opuchlými rty. Anatol těžce vzlykal. 'Ano, je to on; ano, k tomuto člověku mne víže nějaké těsné a bolestné pouto,' uvažoval kníže Andrej, ale nechápal ještě jasně, koho má před sebou. 'V jaké souvislosti je ten člověk s mým dětstvím, s mým životem?' ptal se v duchu, ale nenacházel odpověď. Vtom se mu vybavila nová, nečekaná vzpomínka z dětského světa, čistého a láskyplného. Vzpomněl si na Natašu, jak ji viděl poprvé na plese roku 1810, s hubeným krkem a hubenými rukama, s tváří schopnou vyjadřovat nadšení, strach i štěstí najednou; v jeho srdci procitly láska a něha k ní daleko silněji než kdykoli předtím. Anatol na něho mdle upíral oči a slzy, které se mu do nich hrnuly, pomohly knížeti Andreji vzpomenout si na pouto, jež ho vázalo k tomuto člověku. Vzpomněl si na všechno v minulosti a zanícený soucit a láska k tomu člověku zaplavily jeho šťastné srdce.

Nemohl se již opanovat a zaplakal něžnými, láskyplnými slzami nad lidmi, nad sebou samým a nad jejich i svými omyly.

„Soucit, láska k bratrům, k těm, kdo nás milují, láska k těm, kdo nás nenávidí, láska k nepřátelům – ano, ta láska, kterou kázal Bůh na zemi, které mě učila kněžna Marja a kterou jsem nechápal; tak proto mi bylo líto života, tak to je ono, co mi ještě zbývalo, kdybych zůstal naživu. Ale teď už je pozdě. To vím.““ (Voj., k. III, č. II., kap. 37):

V další části románu nacházíme Andreje o týden později v Mytištích, kam je převezena část raněných od Borodina z Moskvy, která má být brzy obsazena Napoleonovými vojáky. Lékaře, který jej doprovází, překvapí zlepšení Andrejova stavu. Zdá se, že by nakonec přeci jen mohl mít nějakou naději na uzdravení. Kníže žádá, aby mu přinesli Evangelium. Poté se Tolstoj opět pouští do rozboru úvah knížete (Voj., k. III, č. IV., kap. 32):

„... Tu si ve vzpomínkách zopakoval vše, co se s ním událo; ale nejživěji si představil okamžik na obvazišti, kdy mu při pohledu na utrpení člověka, jehož neměl

rád, vyvstaly ty nové myšlenky, slibující mu štěstí. Ale tyto myšlenky, byť i jen nejasně a neurčitě, ovládly nyní celou jeho duši. Vzpomněl si, že našel nové štěstí a že toto štěstí nějak souvisí s evangeliem. Ale špatná poloha, již dali jeho ráně, a nové obracení mu opět popletlo myšlenky a potřeť se probudil k životu až v naprostém nočním tichu. Všichni kolem něj spali. Přes síň bylo slyšet vrzání cvrčka, venku kdosi křičel a zpíval, po stole, po ikonách a po zdích šelestili švábi, tlustá moucha narážela na záhlaví jeho postele a na lojovou svíčku, která stála vedle něj, rozteklá do podoby velkého hříbu.

Byl v nepřirozeném duševním stavu. Zdravý člověk obvykle myslí, cítí a vzpomíná na nesčíslné množství věcí najednou, ale má moc a sílu vybrat si určitou oblast myšlenek a jevů a soustředit na ni svou pozornost. Zdravý člověk se i uprostřed nejhlubšího zadumání vytrhne, aby řekl zdvořilé slovo příchozímu, a zase se vrací ke svým myšlenkám. Avšak duše knížete Andreje byla v tomto smyslu ve stavu nenormálním. Všechny jeho duševní síly byly aktivnější a jasnější než kdykoli jindy, ale působily mimo jeho vůli. Přepadaly ho nejrůznější myšlenky a představy najednou. Někdy se některá jeho myšlenka vyvíjela s takovou silou, jasností a hloubkou, jaké by normálně nikdy nebyla schopna; ale najednou se právě uprostřed přetrhla, nahrazena jinou, neočekávanou představou, a on neměl sil se k ní vrátit.

‘Ano, poznal jsem nové štěstí, které není možno člověku odejmout,‘ myslil si, leže v přítmi tiché světnice a dívaje se před sebe horečnatě rozšířenýma strnulýma očima. ‘Štěstí, nezávislé na materiálních silách, nezávislé na hmotných vnějších vlivech na člověka, štěstí jen duševní, štěstí lásky. Pochopit je může každý člověk, ale poznat a předepsat je mohl pouze Bůh.‘“

Následující chvíle blouzní, poté se však probere zpět k jasnému vědomí a pokračuje v úvahách (Voj., k. III, č. IV., kap. 32):

‘Ano, láska,‘ uvažoval nyní zase zcela jasně. ‘Ale ne láska za něco, pro něco, kvůli něčemu, nýbrž ta láska, kterou jsem pocítil poprvé, když jsem umíraje spatřil svého nepřítele, a přesto jsem ho začal milovat. Zakusil jsem pocit lásky, která je samou podstatou duše a nepotřebuje mít nějaký předmět. I nyní prožívám ten blažený pocit. Milovat své bližní, milovat své nepřátele. Všechno milovat – milovat Boha, ve všech jeho projevech. Milovat drahého člověka je možno lidskou láskou; ale jen nepřítele je možno milovat láskou božskou. A proto jsem měl takovou radost, když jsem pocítil, že toho člověka miluji. Co s ním je? Žije? ... Když člověk miluje lidskou láskou, může od lásky přejít k nenávisti; avšak božská láska se nemůže změnit. Nic, ani smrt, nic ji nemůže zničit. Je podstatou duše. Jak mnoho lidí jsem v životě nenáviděl! Ale nikoho

jsem tolik nemiloval a nenáviděl jako ji. Živě si představil Natašu, ale ne tak, jak si ji představoval dříve, s celým jejím půvabem, který mu působil potěšení; poprvé si představil její duši. A pochopil její cit, její utrpení, stud, lítost. Nyní poprvé pochopil krutost svého odmítnutí, viděl krutost své roztržky s ní. Kdybych ji mohl alespoň ještě jednou spatřit. Ještě jedinkrát se podívat do těch očí a říci... ““

Bolkonskij se opět propadá do blouznění.

„Kníže Andrej sebral všechny své síly, aby se vzpamatoval; pohnul se a vtom mu zaznělo v uších, v očích se mu zatmělo a on, jako by prudce skočil do vody, ztratil vědomí. Když se probral, klečela před ním Nataša, táž živá Nataša, kterou si ze všech lidí na světě nejvíc přál milovat tou novou, čistou, božskou láskou, jež mu byla nyní odhalena. Pochopil, že to je živá, opravdová Nataša, ale nepodivil se, jen se tiše zaradoval. Nataša klečela a dívala se na něj vyděšeně, jako přikovaná, a potlačovala pláč. Tvář měla bledou a nehybnou. Jen v dolní části obličeje se jí cosi chvělo. Kníže Andrej ulehčeně vzdychl, usmál se a vztáhl k ní ruku.

‘Vy?’ řekl. ‘Jaké štěstí!’

Nataša se na kolenou rychle k němu přiblížila, pozorně vzala jeho ruku do své, sklonila se nad ní a začala ji líbat, tak opatrně, že se jí sotva dotýkala rty

‘Odpusťte!’ zašeptala, zdvihla hlavu a dívala se na něho. ‘Odpusťte mi!’

‘Miluji vás,’ řekl kníže Andrej.

‘Odpusťte...’

‘Co mám odpouštět?’ zeptal se kníže Andrej.

‘Odpusťte mi, co jsem udě...lala,’ řekla Nataša sotva slyšitelným, trhaným šepotem a ještě rychleji pokrývala jeho ruku lehounkými polibky.

‘Miluji tě víc, líp než dříve,’ řekl kníže Andrej a rukou pozvedl její tvář tak, aby se jí mohl dívat do očí. Tyto oči, zalité slzami štěstí, hleděly plaše a soucitně, a zároveň radostně a zamilovaně. Natašina bledá a hubená tvář s opuchlými rty byla víc než ošklivá, byla hrozná. Ale kníže Andrej neviděl tu tvář, viděl jen zářící oči a ty byly překrásné. (Voj., k. III, č. IV., kap. 32)

Nataša o něj od té doby nepřetržitě pečuje – „Jakkoli strašnou se zdála hraběnce myšlenka, že kníže Andrej může (a podle lékařových slov to bylo velmi pravděpodobné) během cesty zemřít v rukou její dcery, nemohla Nataše bránit. Třebaže se vzhledem k opětovnému sblížení mezi raněným knížetem Andrejem a Natašou dalo uvažovat o tom, že uzdraví-li se kníže Andrej, bude jejich bývalý poměr ženicha a nevěsty obnoven,

nikdo o tom nemluvil, nejméně pak Nataša a kníže Andrej; nevyřešená otázka života a smrti, která visela nejen nad Bolkonským, ale i nad celým Ruskem, zastírala všechny ostatní úvahy.“ (Voj., k. III, č. IV., kap. 32)

1.4. Smrt

Později za ním přijíždí i jeho sestra Marja a spolu s jeho synem Nikolajem, o něhož se Marja stará. To už je ovšem v momentě, kdy o Andrejově smrti nikdo nepochybuje (Voj., k. IV, č. I., kap. 15)

„Ve slovech, v tónu jeho řeči, ale hlavně v tom pohledu – chladném, skoro nepřátelském pohledu – bylo cítit naprosté odcizení všemu světskému, strašné pro živého člověka. Patrně jen těžce chápal všechno živé; ale přitom bylo znát, že to není proto, že by mu k tomu chyběla síla, nýbrž proto, že chápe něco jiného, něco, co nechápali a nemohli chápat živí a co ho zcela zaujalo.“

V tento moment je už tedy Andrej zcela netečný. S netečností hovoří k Nataši, s lhostejností si vyslechne zprávy o vypálení Moskvy. Hovor se krátce stočí na vztah kněžny Marji s Natašíným bratrem Nikolajem, kdy Andrej hovoří „prostě a klidně, patrně neschopen pochopit celý ten složitý smysl, jaký měla jeho slova pro živé lidi.“ S netečností přijme i svého syna Nikolaje. V reakci bratrovo lhostejné chování k jeho synovi se kněžna Marja rozpláče, neboť je to pro ni především znamení, že její bratr už patří smrti:

„Když se kněžna Marja rozplakala, pochopil, že pláče proto, že Nikoluška zůstane bez otce. S velkou námahou se pokusil vrátit zpět do života a vžít se do jejich stanoviska. ‘Ano, jim se to musí zdát smutné,’ pomyslí si. ‘A za tím, jak je to prosté!’ ‘Ptáci nebeští nesejí ani nežnou a živí je náš Otec,’ řekl si v duchu a chtěl to říci také kněžně. ‘Ba ne, pochopila by to po svém, nebudou tomu rozumět. Nemohou pochopit, že všechny ty city, na kterých si tak zakládají, všechny ty myšlenky, které se nám zdají tak důležité, nejsou – k ničemu!

Nemůžeme si navzájem rozumět!’“ (Voj., k. IV, č. I., kap. 15)

Následuje podrobné líčení Andrejova prožívání (Voj., k. IV, č. I., kap. 16):

„Kníže Andrej věděl, že zemře, ba dokonce přímo cítil, že umírá, že již napůl zemřel. Byl si vědom, jak se odcizil všemu pozemskému, a zakoušel pocit zvláštní, radostné lehkosti bytí. Očekával to, co mělo přijít, beze spěchu a rozechvění. To hrozné, věčné, neznámé a daleké, jehož existenci nepřestával pociťovat po celý svůj život, stalo se mu nyní blízkým – a soudě podle té zvláštní lehkosti bytí, kterou zakoušel – téměř srozumitelným a hmatatelným

... Poprvé se ho zmocnil ten pocit tehdy, když se granát před ním točil jako káča a on se díval na strniště, na keře, na nebe a věděl, že před ním je smrt. Když se po svém zranění probral a v jeho duši náhle – jako by se zbavil tíhy života, který ho dusil – rozkvetl onen květ lásky, věčné, svobodné a nezávislé na tomto životě, nebál se už smrti a nemyslel na ni. Čím více v těch hodinách samoty, plné utrpení a polovičního blouznění, v nichž žil od svého zranění, vmýšlel do onoho zdroje věčné lásky, jenž mu byl nově odhalen, tím více se, aniž by to sám pozoroval, zříkal pozemského života. Milovat všechny a všechno, stále se obětovat pro lásku, znamenalo nemilovat nikoho, znamenalo nežít tímto pozemským životem. A čím více byl proniknut tímto zákonem lásky, tím více se zříkal života, tím snadněji odstraňoval tu strašnou překradu, která stojí mezi životem a smrtí, nemáme-li lásku. Když ho v té první době napadlo, že má zemřít, říkal si: nu což, tím lépe. Ale po té noci v Mytiščích, kdy se v matném blouznění před ním objevila ta, po níž toužil, a kdy přitiskl ke svým rtům její ruku a zaplakal tichými, radostnými slzami, vloudila se do jeho srdce nepozorovaně láska k jedné ženě a připoutala jej opět k životu.

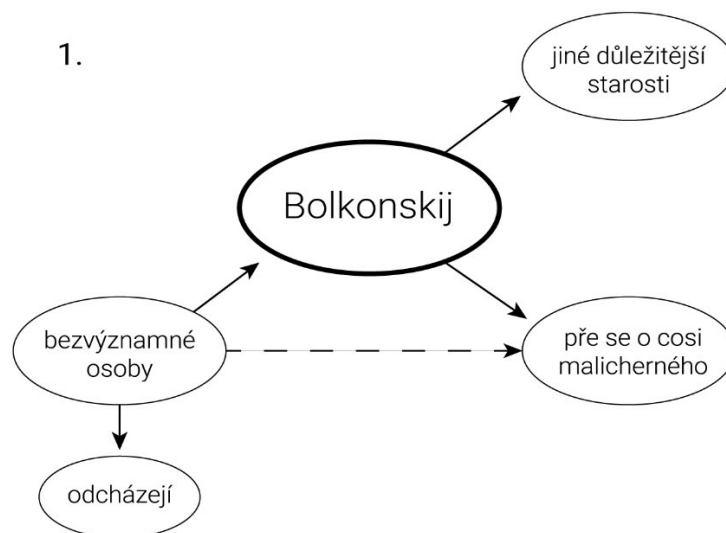
Po stránce tělesné měla jeho nemoc normální průběh a to, co Nataša nazvala něco se s ním stalo, přihodilo se dva dny před příjezdem kněžny Marji. Byl to poslední duševní zápas mezi životem a smrtí, a smrt v něm zvítězila. Bylo to neočekávané poznání, že ještě lpí na životě, ztělesněném v lásce k Nataše, a poslední, překonaný záchvat strachu z neznáma.

Smrt se mu ohlašuje ve snu, který následuje po úvahách o lásce a životě (Voj., k. IV, č. I., kap. 16):

„Láska? Co je to láska?“ uvažoval, „Láska překáží smrti. Láska je život. Všem, všemu, čemu rozumím, rozumím jen proto, že miluji. Všechno je, všech no existuje jen proto, že miluji. Jen ona všechno spojuje. Láska je Bůh a umřít znamená pro mne, částku lásky, vrátit se k věčnému prapůvodu všeho.“ Zdálo se mu, že ho ty myšlenky utěšují. Avšak byly to jen myšlenky. Cosi jim chybělo, cosi v nich bylo jednostranného, osobního a strojeného – nebyly jednoznačné a jasné. A znovu nastala nejistota a nejasnost. Usnul.“

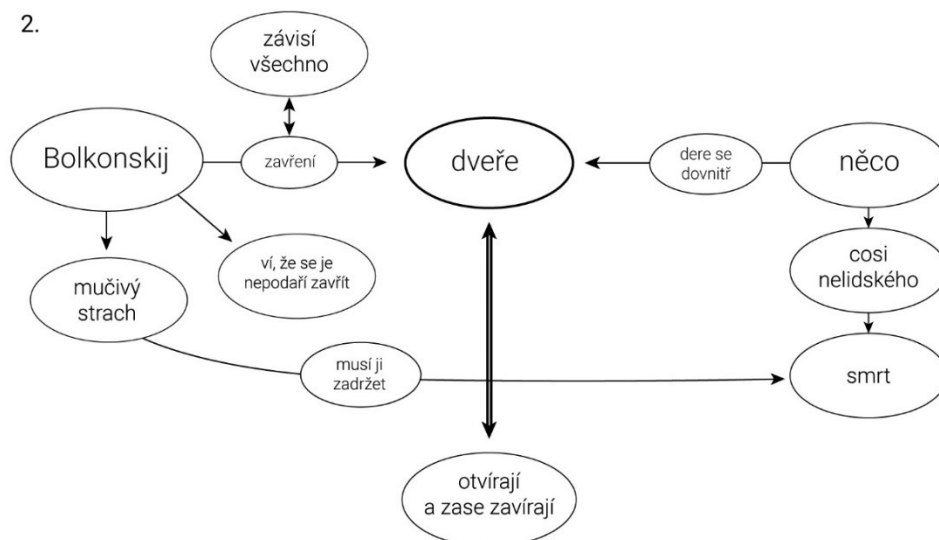
1.4.1. Sen

„Zdalo se mu, že leží v pokoji, kde skutečně ležel, ale že není raněn, nýbrž zdrav. Přichází k němu mnoho různých osob, bezvýznamných a lhostejných. On s nimi rozmlouvá, pře se o něco malicherného. Chystají se někam jet. Kníže Andrej se matně rozpomíná, že to všechno je nicotné a že má jiné, důležitější starosti, ale dál mluví a udivuje ostatní nějakými prázdnými, vtipnými řečmi. Pojednou se všechny ty osoby nenápadně povytrácejí...“

„... A jde teď o jedinou věc: o zavření dveří. Kníže Andrej vstává a jde ke dveřím, aby zastrčil závoru a zavřel je. Na tom, stačí-li je zavřít nebo ne, závisí všechno. Jde, pospíchá, ale nohy mu neslouží a on ví, že se mu nepodaří zavřít, ale přesto bolestně napíná všechny své síly. Zmocňuje se ho mučivý strach. A ten strach je strach před smrtí: za dveřmi něco stojí. Ale v okamžiku, kdy se s posledními silami, neobratně doplouží ke dveřím, napírá na ně už z druhé strany to hrozné něco a dere se do nich. Cosi nelidského – smrt – vniká dovnitř a on ji musí zadržet. Opře se do dveří a vynakládá poslední síly – zavřít už nemůže – aby ji alespoň zadržel; ale jeho síly jsou chabé a nedostatečné a dveře se pootvírají pod nápořem čehosi hrozného a zase se zavírají.“

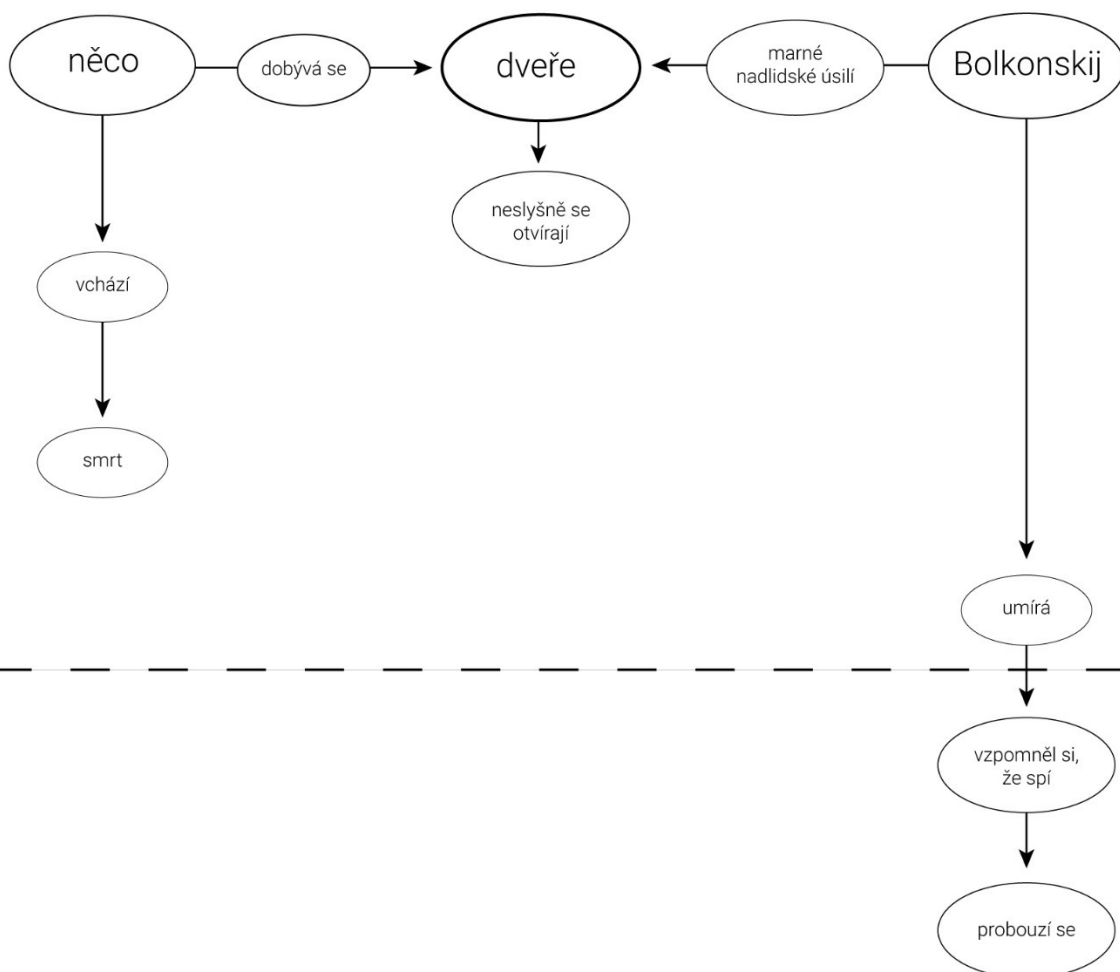
2.

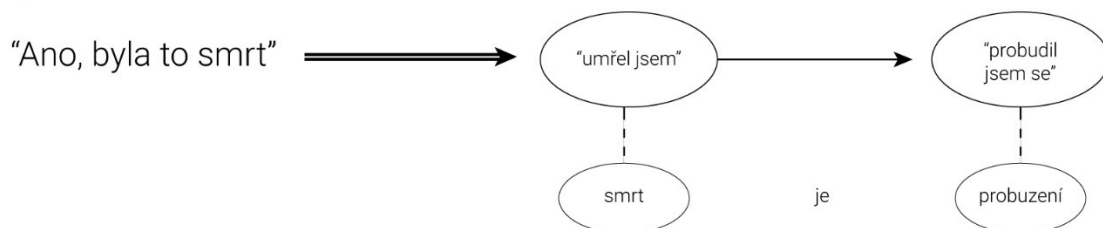
A znovu se na druhé straně něco do nich dobývá. Poslední nadlidské úsilí je marné a obě poloviny dveří se neslyšně otvírají. Něco vešlo a to něco je smrt. A kníže Andrej umřel. Ale v téže chvíli, kdy umřel, vzpomněl si kníže Andrej, že spí, a s vypětím sil se probudil.

‘Ano, to byla smrt. Umřel jsem – a probudil jsem se. Ano, smrt je - probuzení,’ svitlo mu náhle a záclona zastírající až dosud neznámo se před jeho duševním zrakem trochu nadzvedla. Měl dojem, jako by se v něm osvobodily síly až do té chvíle spoutané, a ovládl ho pocit podivné lehkosti, která ho potom již neopustila.’

3.

4.

Když se probudil pokryt studeným potem, pohnul se na pohovce a Nataša k němu přistoupila a zeptala se, co mu je. Neodpověděl jí, poněvadž jí nerozuměl, a podíval se na ni zvláštním pohledem.

Od toho dne nastalo pro knížete Andreje s každým probuzením ze spánku – probuzení ze života. A v poměru k délce života nezdálo se mu o nic delší než probuzení ze spánku v poměru k délce snu.

Nebylo nic strašného a krutého v tom relativně pomalém probouzení.

Jeho poslední dny a hodiny uplynuly obyčejně a prostě. Cítily to i kněžna Marja s Natašou, které ho ani na chvíli neopouštěly. Neplakaly a nechvěly se a poslední dobou cítily, že nepečují už o něho (nebylo ho už, odešel jim), nýbrž o nejdražší vzpomínku na něho – o jeho tělo. Jejich cit byl tak silný, že na ně nepůsobila ta vnější, strašná stránka smrti a nepovažovaly za nutné jítřit svou bolest. Neplakaly ani před ním, ani když byly samy, a nikdy mezi sebou o něm nemluvíly. Cítily, že nemohou slovy vyjádřit to, co chápou.

Obě viděly, jak hlouběji a hlouběji, pomalu a klidně klesá od nich někam do neznáma, a obě věděly, že to tak musí být a že je to tak dobře.

Vyzpovídali ho, podali mu svátost oltární; všichni se s ním chodili loučit. Když mu přivedli syna, dotkl se ho rty a odvrátil se, ne proto, že by mu bylo těžko a smutno (kněžna Marja s Natašou tomu rozuměly), nýbrž jen proto, že se domníval, že to je všechno, co od něj chtějí; ale když mu řekli, aby mu požehnal, splnil žádané a rozhlédl se, jako by se ptal, nemá-li udělat ještě něco

Když se tělo, opouštěné duchem, naposledy zachvělo, byly kněžna Marja s Natašou u jeho lože.

‘Konec?’ vydechla kněžna Marja, když chladnoucí tělo leželo před nimi několik minut nehybně. Nataša přistoupila k lůžku, pohlédla do mrtvých očí a rychle je zatlačila. Zavřela víčka, ale nepolíbila je, jen přitiskla rty k tomu, co bylo nejbližší vzpomínkou na něho.

Kam odešel? Kde je nyní...?

Když oblečené a umyté tělo leželo v rakvi na stole, přicházeli se k němu všichni rozloučit a všichni plakali.

Nikoluška plakal z bolestného, nechápavého údivu, který mu drásal srdce. Hraběnka se Soňou plakaly z lítosti nad Natašou i proto, že ho už není. Starý hrabě plakal proto, že brzy, jak cítil, i jeho čeká ten strašný krok.

Nataša i kněžna Marja teď také plakaly, ale ne z vlastního zármutku, plakaly z bohabojného pohnutí, jež se zmocnilo jejich duší při poznání prostého a slavnostního tajemství smrti, které se dovršilo před jejich zraky. “ (Voj., k. IV, č. I., kap. 16)

1.5. Rozbor: Andrej Bolkonskij – Bůh, láska, život a smrt

První setkání s bohem zažívá Bolkonskij na poli u Slavkova. Dívá se na nebe, vůči kterému je všechno „*klam, marnost a nic není kromě něho. Ale ani ono není, nic není, jen ticho, klid. A chvála bohu za to!*“ S tímto poznáním, pochopením marnivosti a malichernosti, se Bolkonskij touží vrátit zpátky do života, „*který se mu zdál tak nádherný, protože mu nyní jinak, nově rozuměl.*“ Dále Bolkonskij rozvíjí své úvahy o Bohu. Na rozdíl od jeho sestry pro něj není Bůh někdo, na koho se může obrátit s modlitbou („*Jak bych byl šťasten a klidný, kdybych si teď mohl říci: 'Pane Bože, smiluj se nade mnou!*““), ale něco mlhavého, nejasného, neuchopitelného: „*veliké Všechno nebo Nic.*“ (Voj., k. I.)

„*Nic, nic není jisté kromě nicotnosti všeho toho, co chápu, a majestátnosti čehosi nepochopitelného, ale zato nejdůležitějšího!*“ (Voj., k. I.) – toto vědomí nicotnosti se Bolkonskému od té doby stává referentem, pevným kamenem, podle kterého organizuje svůj život – „*nemá začínat nic nového, nýbrž že má dožívat svůj život a nečinit přitom zlo, nerozčilovat se a nic nechtít.*“ (Voj., k. II.) Touha po životě, po akci, po aktivitě, v něm ale přeci jenom doutná – „*v skrytu duše*“ lituje, že se neúčastní druhé války proti Napoleonovi. Když čte od svého známého, diplomata Bilibina, který je s panovníkem u armády, zmačká ho a zahodí - „*Nezlobilo ho to, co se v něm dočetl, nýbrž to, že ho ten tamější, jemu cizí život dovede vzrušit.*“ Jediné, co Bolkonskému zbývá, je teď péče o syna Nikolaje. „*Ano, to je jediné, co mi teď zůstalo,*“ říká, když se na něj dívá poté, co se uzdravil z nemoci. (Voj., k. II.)

Postupně se ale objevují impulzy, které Bolkonského vrací zpět do života. Tím prvním je setkání s jeho přítelem Pierrem. Po jejich rozmluvě o posmrtném životě, poté, co Bolkonskij vidí Pierrovo nadšení „*poprvé od Slavkova uzřel to vysoké, věčné nebe, které viděl, když ležel na slavkovském poli, a cosi lepšího, co kdysi bylo, avšak už dlouho jen dřímalo v jeho nitru, se náhle radostně a svěže probudilo.*“ (Voj., k. II.)

Bolkonskij se tak vrací k činorodosti – buduje obec svobodných rolníků, čte a píše. Stále se ale drží svých starých myšlenek. „*Jaro, láska a štěstí!*“ myslí si Andrej, když se dívá na starý dub, kolem kterého projíždí. „*Jak to, že se vám nezprotiví ten stále týž hloupý a nesmyslný klam. Všechno je to stále stejné a všechno je to klam!*“ (Voj., k. II.)

O nějakou dobu později ale potká na cestě Natašu. Přeběhne před ním přes cestu, přežene se a po Bolkonském se ani neohlédne – „*ta tenoučká a hezounká dívenka nevěděla a ani nechtěla vědět o jeho existenci a žila spokojeně a šťastně svůj neznámý a na něm nezávislý život ... Z čeho má takovou radost? Nač myslí? ... A proč je tak*

šťastná?“ A když týž den slyší, jak se Nataša rozplývá nad měsícem, pocítí rázem „*změť mladistvých myšlenek a nadějí, které byly v rozporu s celým jeho životem.*“ (Voj., k. II.) Cestou zpět jede kolem stejného, který míjel před několika měsíci. Vidí, jak se zazelenal a je rázem plný života. A podobně se začíná cítit i Bolkonskij. Odjíždí do Petrohradu a definitivně se vrací do života.

Nadchne se pro politickou práci a také pro tajemníka Speranského – „*do té míry toužil najít v někom jiném živý ideál té dokonalosti, o niž usiloval, že snadno uvěřil, že ve Speranském našel tento ideál muže naprosto rozumného a ctnostného. - Speranskij byl v očích knížete Andreje člověkem, jakým sám tak toužil být: člověkem, který nachází rozumné vysvětlení pro všechny životní jevy, který uznává za skutečné jen to, co je rozumné, a který na všechno dovede přiložit měřítko rozumnosti. - První dobu své známosti s ním choval kníže Andrej ke Speranskému vášnivý obdiv, podobně jako svého času k Bonapartovi.*“ (Voj., k. II., č. III., kap. 6)

Jakkoli je ale Bolkonského ideálem rozumovost, řídí jeho návrat do života podněty iracionální. „*Věř tomu!*“ jako by slyšel ve šplouchání vln, když rozmlouvá s Pierrem. Jeho rozhodnutí odjet do Petrohradu je impulzivní a náhlé. Andrej mluví „*s neúprosnou logikou, jako by někoho trestal za ten tajný, nelogický duševní pochod, který se v něm odehrával.*“ A onen *pochod* se v něm zvedá po jeho setkání s Natašou, byť zatím jen letmém, ještě před oním osudovým plesem. Jakkoli tedy Andrej vidí ve Speranském ideál rozumu, jsou to city – „*mladistvé myšlenky a naděje*“ a touha věřit, které jej v tomto momentě zachraňují. (Voj. k. II.)

Vše se mění, když Bolkonskij na plese pozná Natašu. Tančí s ní, rozmlouvá s ní – dokonce mu přelétne myslí, že by si ji vzal. Nataša je jiná než zbytek společnosti, nenese „*její obecnou pečeť – svým údivem, radostí i plachostí.*“ Ona radost však nepramení z tématu hovoru či prostředí, nýbrž souvisí s „*jejím vnitřním štěstím.*“ A poté, co s ní protančí noc, ztrácí veškerou radost z úřednické práce.

Zahájení státní rady, „*věc, na kterou čekal tak netrpělivě,*“ mu rázem připadá „*malicherná. Co je mně a Bickému, co je nám do toho, jakou řeč ráčil pronést panovník v radě? Což mě to všechno může udělat šťastnějším a lepším?*“ Ve stejný den vyráží na oběd „*v malé společnosti*“ ke Speranskému. Společnost je hlučně veselá, „*avšak něco, co tvoří jádro veselí, tu nejen chybělo, ale oni ani nevěděli, že něco takového*

existuje.“ A Speranského „*střízlivý, neveselý smích zněl knížeti Andreji v uších ještě dlouho potom, co od něj odjel.*“ (Voj. k. II.)

Zdá se, že Nataša zde stojí jako jistý opak Speranského – především tedy „*radost pramenící z vnitřního štěstí*“ jako by byla v kontrastu se smíchem a zároveň absencí „*něčeho, co tvoří jádro veselí,*“ které Bolkonskij vnímá u Speranského na obědě. Stejně tak i vše, co Bolkonskému připadá na Nataši krásné – „*údiv, radost, plachost, chyby ve franštině*“ – přirozenost – jako by stály v protikladu ke Speranskému strojenosti. I to, jak Speranskij hladí svou dceru, „*se zdálo knížeti Andreji nepřirozené.*“ Radost, živost, přirozenost – vřelost Nataši jako by zde stáli v protikladu chladu - neveselosti a střízlivosti smíchu Speranského.

Bolkonského zdá se provází otázka „*koho či co milovat?*“ – chladný rozum nebo vřelý cit? Tato otázka je pro něj naprosto zásadní, neboť Andrej Bolkonskij je postava, která dovede žít jen pro jednu věc a naplno. Nedokáže být se svou první ženou a žene se do války. Po Slavkovu nedokáže pečovat o své panství bez toho, aniž by se předtím zařekl, že už nikdy do armády nevstoupí. Poté, co pozná Natašu, se mu začne zajídat úřednická práce, pro kterou byl do té doby nadšený. Jako by Bolkonskij potřeboval něco, čemu se může na plno oddat a vše ostatní potlačit nebo úplně zahodit. Životní vše a nebo nic. Kníže Andrej je činorodý, energický, pracovitý a schopný. Jako by tyto vlastnosti ale byly vykoupeny nutností je všechny zacílit na jeden konkrétní objekt, na jeden cíl.

Po Slavkovu se Bolkonskij vrací s velkou potřebou milovat a být milován. „*Dušinko,*“ osloví svou ženu, která ale záhy zemře. Od té doby jej provází pocit viny. Jako by se lásky vzdal a toužil jen dožít.

Ale to se změní poté, co se potká právě s Natašou. „*Kníže Andrej cítil, že se v Nataše tají jemu úplně cizí, zvláštní svět, plný jakýchsi neznámých radostí, onen cizí svět, který ho již tehdy v otradenské aleji a v okně za měsíčné noci tak dráždil. Nyní ho tento svět už nedráždil, nebyl mu už cizí, naopak v něm sám nacházel novou rozkoš, jakmile do něho vstoupil.*“ Toto se děje, když navštěvuje Natašu dva dny po plese. Ještě ho ale ani „*nenapadlo, že by byl do Rostovové zamilovaný; nemyslel na ni, viděl ji jen ve svých představách, a proto se mu celý jeho život jevil v novém světle.*“ Poprvé si dělá

„plány na šťastnou budoucnost“ – na cestování a výchovu syna. „Nechme mrtvé mrtvým, ale pokud je člověk živý, musí žít a být šťastný.“ Zdá se, že je až teď s to se vypořádat se smrtí své první ženy.

O několik dní na to si Andrej svou zamilovanost uvědomuje. „*Já jsem předtím nežil.*“ líčí Pierrovi. „*Teprve teď žiji, ale nemohu žít bez ní.*“ - *Kníže Andrej vypadal jako zcela jiný, nový člověk, a tím jím skutečně byl. Kde byla jeho omrzelost, jeho rozčarování a pohrdání životem?*“ Když se ale vrátí a dozví se, že Nataša zrušila zasnoubení, je tato jeho živost ta tam. Mluví sice „*vášnivě a překotně*“, ale „*Pierre poznával nyní na svém příteli vlastnost, kterou znal odedávna až příliš dobře: že se totiž rozčiluje a pře o nějakou zcela bezvýznamnou věc, jen aby zahnal tíživé osobní myšlenky.*“ (Voj. k. II.)

Jako by se poté, co jej Nataša zradí, Bolkonskému zhroutil svět: „*tísnilo ho prostředí, kde býval kdysi šťasten, a ještě hůře ho tížila svoboda a nezávislost, jež mu byly dříve tak drahé. Nejenže se už nezabýval těmi myšlenkami, které ho napadly poprvé při pohledu na nebe nad slavkovským polem, ..., dokonce se na ty myšlenky, ..., bál i vzpomenout. ... Jako by se ta obrovská nebeská klenba, ztrácející se v nekonečnu, která se nad ním kdysi rozprostírala, náhle změnila v nízkou, ohraničenou, tísnivě doléhající oblohu, pod níž bylo vše jasné, ale nic věčného a tajemného. - Na jeho životních poměrech se nic nezměnilo, dříve však navazovalo jedno na druhé, kdežto teď se všechno rozsypalo.*“ (Voj. k. III.)

Právě Nataša jako by zde byla tím, co Bolkonského drží při životě. A pokud není přítomna ona, pokud není přítomna láska, nemohou být přítomny ani vysoké myšlenky, ani vysoké nebe a zůstává jen „*tísnivě doléhající obloha.*“ (Voj. k. III.)

Andrej se zde ocitá v rozpolcení. Na jednu stranu se zde objevují záblesky citu, „*lásky, radosti,*“ na stranu druhou se objevují silné pocity zloby, pohrdání, odporu, „*nenávisti*“ – „*Byl všechn pohroužen do záležitostí svého pluku, staral se o své vojáky i důstojníky a choval se k nim laskavě. Ale jakmile se setkal s někým ze svých starých známých, ..., byl zlý, ironický a pohrdavý.*“

Když mu přes cestu přeběhly dvě dívky, „*zmocnil se ho nový, blažený a uklidňující pocit, když při pohledu na ta děvčátka pochopil, že existují ještě jiné, jemu*

docela cizí, ale stejně oprávněné lidské zájmy, než jsou ty, které zaměstnávají jeho.“ Chvíli na to se ale dívá na koupající se vojáky a vidí v nich *„maso, tělo, potravu pro děla.“*

Opět, podobně jako po Slavkovu, se těsně před bitvou u Borodina objevuje motiv marnosti – *„Celý život mu připadal jako laterna magika, do níž se dlouho díval přes sklo a při umělém osvětlení. Ted' náhle spatřil beze skla a v jasném denním světle ty uboze namalované mazanice. ... Sláva, blaho společnosti, láska k ženě i sama vlast – jak veliké se mi zdály ty obrazy, jak mi připadaly plné hlubokého smyslu!“* A také motiv ideálu, *„zosobnění tajemných sil“*, které viděl v Nataše. Bez tohoto ideálu je všechno *„hrozně prosté, hnusné.“* (Voj. k. III.)

Když Bolkonskij druhý den stojí na zemi a dívá se točící se granát, opět se v něm objevuje ono rozpolcení. Na jednu stranu miluje – *„trávu, půdu, vzduch, život. Nemůže, nechce zemřít.“* Přesto ale zůstane stát. Jen okřikne pobočníka, načež granát vybuchne a Bolkonskij je odhozen stranou. Bolkonskij miluje život, ale vybírá si smrt. – *„Proč je mi líto rozloučit se se životem? Rozvažuje potom. Bylo v tom životě cosi, čemu jsem nerozuměl a nerozumím.“*

Na skutečném prahu smrti Bolkonskému zasvítlí uvědomění, že zde bylo něco, *„čemu nerozuměl a nerozumí.“* Život už není pouze marnost, ale připuštění, že *„bylo něco, čemu nerozuměl.“* Bolkonskij upadá do bezvědomí a je ošetřen. Poté, co mu ale ranhojič chrstne do obličeje vodu a políbí jej na ústa, zaplaví Bolkonského *„pocit blaženosti, jaký už dávno nezažil.“* Prožívá všechny *„nejlepší, nejšťastnější chvíle života, zvláště dětství, kdy se cítil šťasten prostě proto, že je naživu jako něco, co dosud trvá.“* Jako něco, co nebylo skončeno, nýbrž co trvá dál a i teď, ve chvíli bolesti a utrpení. Dívá se na Kuragina, člověka, který jej připravil o Natašu, která mu byla vším. Vzpomíná na ni a zároveň se rozpomíná, jaké *„těsné a bolestné pouto“* ho váže ke Kuraginovi. *„Vzpomněl si na všechno v minulosti a zanícený soucit a láska k tomu člověku zaplavily jeho šťastné srdce.“* A uvědomuje si – *„láska, kterou kázal Bůh na zemi, které mě učila kněžna Marja a kterou jsem nechápal. ... Proto mi bylo líto života ... to je ono, co mi ještě zbývalo.“* (Voj. k. III.)

A tak se u Bolkonského opět objevuje motiv Boha. Bůh už není nějaká neurčitá, nepostižitelná síla, Veliké všechno nebo nic, naopak. Bolkonskij nachází něco, v čem je Bůh, zřejmý, jasný a jednoznačně přítomný – lásku.

„*Ale ne láska za něco, pro něco, kvůli něčemu,‘ uvažuje později, ‘nýbrž ta láska, kterou jsem pocítil poprvé, když jsem umíraje spatřil svého nepřítele, a přesto jsem ho začal milovat. Zakusil jsem pocit lásky, která je samou podstatou duše a nepotřebuje mít nějaký předmět.‘* Tato láska je mu zdrojem štěstí, které nelze člověku odejmout, neboť je nezávislé na vnějších vlivech a je čistě štěstím duševním.“

... *Když člověk miluje lidskou láskou, může od lásky přejít k nenávisti; avšak božská láska se nemůže změnit. Nic, ani smrt, nic ji nemůže zničit. Je podstatou duše.*“ (Voj. k. III.)

Bolkonskij vzpomíná na Natašu. Na Natašu, „*kterou si ze všech lidí na světě nejvíc přál milovat tou novou, čistou, božskou láskou, jež mu byla nyní odhalena.*“ A ta se před ním ve stejnou chvíli objevuje, „*živá a opravdová.*“ Snoubenci se spolu usmíří a Nataša o Bolkonského začíná pečovat.

Smrt ale nakonec přeci jenom vítězí. „*Stalo se to před dvěma dny*“ říká Nataša Andrejově sestře Marii, když za bratrem přijede – „*to, co Nataša nazvala něco se s ním stalo, přihodilo se dva dny před příjezdem kněžny Marji. Byl to poslední duševní zápas mezi životem a smrtí, a smrt v něm zvítězila. Bylo to neočekávané poznání, že ještě lpí na životě, ztělesněném v lásce k Nataše, a poslední, překonaný záchvat strachu z neznáma.*“

Tehdy se Bolkonskému zdá onen osudový sen, ve kterém se přetlačuje „*s něčím strašlivým – se smrtí*“ – o zavření dveří. Bolkonskij ví, že není s to dveře zavřít, že je to zápas marný, přesto tlačí a snaží se dveře udržet, a nepustit ji dovnitř – dosud „*lpí na životě*“. Smrt ale nakonec vchází dovnitř. Ale v téže chvíli si kníže zároveň uvědomuje, že spí a probouzí se. A následuje další poznání – „*smrt je probuzení*“.

„*Od toho dne nastalo pro knížete Andreje s každým probuzením ze spánku – probuzení ze života. A v poměru k délce života nezdálo se mu o nic delší než probuzení ze spánku v poměru k délce snu.*“ (Voj. k. IV.)

„*Nebylo nic strašného a krutého v tom relativně pomalém probouzení.*“

Zdá se, že Nataša v Bolkonského příběhu ztělesňuje život. Když Andrej uvažuje před bitvou u Borodina, vzpomene si na Natašu – „*Ta dívenka, jež se mi zdála zosobněním tajemných sil.*“ (Voj., k. III.) Odpovídá tomu i Bolkonského uvažování nad starým seschlým dubem – „*Všechno je to stále stejné a všechno je to klam! Není ani jara, ani slunce, ani štěstí.*“ O několik měsíců později ji ale poprvé potká – přeběhne mu přes cestu a ten samý večer ji slyší, jak se rozplývá nad měsícem. A Bolkonskému se „*v duši se najednou zvedla tak neočekávaná změt mladistvých myšlenek a nadějí, které byly v rozporu s celým jeho životem (...)*“, což vede k tomu, že se záhy rozjede do Petrohradu. Vrací se do života.

Bolkonskij sám ale jako by k životu přístup neměl, respektive – jako by v něm dominovaly jiné síly, síly opačné. Je sice schopný a prakticky založený, ale do života je po Slavkovu s to se vrátit pouze na základě setkání s jinými – konkrétně s Pierrem a s Natašou. Jeho ideálem, který vidí u Speranského, je rozumovost, „*schopnost vysvětlit životní děje rozumem*“ (Voj. k. II.) – chladná racionalita. Ta je ale později přemožena živostí a energií, kterou vidí v Nataše.

Zdá se, že tato živost je i v něm samém, ale jako by k ní on sám neměl přístup. Jako by neustále potřeboval dostávat impulzy, které živost probouzí v něm samém. Poté, co se rozejde s Natašou, jsou to jen záblesky – pohled na dívky se slívami, které vidí na cestě a další záchvěvy citu, jako když se například usměje při vzpomínce na Natašu nebo když se před výbuchem granátu dívá na trávu a pelyněk a myslí na to, jak moc miluje život. Až poté, co je ošetřen, zaplaví Andreje onen „*pocit blaženosti*“, kdy se mu vybaví veškeré „*nejšťastnější chvíle jeho života*“, pocit štěstí jednoduše z toho, „*že je naživu*“ a to vše „*prožívá v duchu jako něco, co dosud trvá.*“ Jako by Andrej potřeboval sestoupit až k samému prahu smrti, aby se život probudil v něm samém, a sice v podobě onoho „*pocitu blaženosti.*“ (Voj. k. III.)

Jenže Bolkonskij jde dál. Když vidí umírat svého nepřítele, Anatola Kuragina, probudí se v něm „*zanícený soucit a láska*“ k onomu člověku – láska, který není „*lidská*“, nýbrž „*božská*“, neboť pouze touto láskou je možno „*milovat svého nepřítele.*“ Ovšem tím, jak se Bolkonskij „*vmýšlí do zdroje této věčné, božské, lásky,*“ se víc a víc se vzdaluje lidskému životu. „*Milovat všechny a všechno, stále se obětovat pro lásku, znamenalo nemilovat nikoho, znamenalo nežít tímto pozemským životem.*“

Ruku v ruce s tím, jak kníže Andrej umírá, proniká i hlouběji a hlouběji do čehosi božského, nadpozemského. Smrt není ukončením, nýbrž uvedením do jakéhosi mystéria, uvedením do poznání podstaty, „*probouzením ze života*“ snad probuzením do věčnosti, neboť „*v poměru k délce života nezdálo se mu o nic delší než probuzení ze spánku v poměru k délce snu.*“ Probouzením až do čehosi, vůči čemu se všechno lidské zdá malicherné, k čemusi, co vede až k „*naprostému odcizení všemu světskému,*“ která se živému člověku zdá „*strašná.*“

„*To hrozné, věčné, neznámé a daleké, jehož existenci nepřestával pociťovat po celý svůj život, stalo se mu nyní blízkým.*“ (Voj. k. IV.)

2. Dějová linka Pierra Bezuchova

2.1. Otec

Pierrův otec, bohatý a zasloužilý hrabě Bezuchov, jehož je Pierre nemanželským synem, umírá na začátku románu obklopen lékaři, duchovními a šlechtou, které jde převážně o to, komu připadnou jeho rozsáhlé majetky. Žhavým kandidátem na hraběcí dědictví je Pierre, ač je nemanželský, předpokládá se, že mu hrabě miní odkázat veškerý svůj majetek. V domě hraběte Bezuchova je Pierrovi prokazována náhlá úcta, zmatený Pierre zprvu neví, jak reagovat, ovšem „*najednou pocítil, ..., že je této noci osobou, která má vykonat jakýsi strašný obřad, na nějž všichni čekají, a že je proto nucen přijímat od všech úsluhy. ... V duchu si řekl, že to tak musí být a že tento večer, aby neztratil duchapřítomnost, nesmí dělat nic podle vlastního uvážení a musí se úplně podříditi vůli těch, kdo ho povedou.*“ (Voj., č. I, č. I., kap. 19)

Pierre je nakonec předveden před umírajícího hraběte. Ten tráví své poslední hodiny v atmosféře hrané důstojnosti – šlechtici se tváří vážně a zúčastněně, zároveň se ale snaží najít závěť hraběte. Někteří se smějí zmatenému Pierrovi. Pierre přistupuje k hraběti, aby mu naposledy políbil ruku:

„*Když k němu Pierre přistoupil, díval se hrabě přímo na něho, ale takovým pohledem, jehož smysl a význam pochopit není v lidské moci. Bud' ten pohled neříkal nic než prostě to, že dokud jsou oči otevřeny, musí se někam dívat, nebo říkal až příliš mnoho. ... Když hraběte obraceli, zůstala jedna jeho ruka bezvládně vzadu a on se jí marně snažil přitáhnout. A bud' si všiml hrůzy, s jakou Pierre pohlédl na tu neživou ruku, nebo že se mu umírající hlavou mihla v té chvíli nějaká jiná myšlenka, hrabě se podíval na tu neposlušnou ruku, na výraz hrůzy v Pierrově tváři, pak zase zpět na ruku,*

a na obličejích se mu objevil slabý, trpitelný úsměv, který se tak nehodil k jeho rysům, úsměv vyjadřující ironii nad vlastní bezmocností.“ (Voj., č. I, č. I., kap. 21) Hrabě Bezuchov poté umírá. Absurditu celé situace dovrší tahanice o tubus, ve kterém má být uložena závěť hraběte. Pierre celé situaci nerozumí, nechápe, co se děje. Nakonec je to ale on, kdo dědí majetek hraběte. Dále smrt hraběte Bezuchova v románu reflektována není.

Domnívám se, že smrt hraběte Bezuchova slouží v románu především jako úvod do Pierrova příběhu a představení samotného Pierra. Spíše než na fenomén smrti je v této chvíli Tolstého tématem faleš šlechty, na kterou upřímný, bezelstný a naivní Pierre reaguje přihloupě a zmateně. Jediný, kdo celou dobu zůstává alespoň částečně nad věcí, je služebnictvo a také samotný umírající hrabě Bezuchov.

2.2. Heléne a Določov; duel; rozchod s Heléne a rozchod se společností

Druhá kniha Vojny a míru zastihne Pierra v březnu roku 1806, pár měsíců po svatbě. Nacházíme Pierra v Moskevském anglickém klubu, kde se připravuje velký oběd na počest knížete Bagrationa, ruského vojevůdce z Napoleonských válek (Voj., k. II., č. I., kap. 3):

„Pierre, který si na rozkaz své ženy nechal narůst delší vlasy, odložil brýle a oblékl se podle módy, ale tvářil se přitom smutně a nešťastně, chodil ze sálu do sálu. Jako všude jinde, i zde byl obklopen lidmi padajícími na kolena před jeho bohatstvím; zvyklý na neomezenou moc, choval se k nim s roztržitou přezíravostí.“

Příčina jeho neštěstí je už pár stránek před tím objektem panského klevetění:

„Je-li pravda, co jsme slyšeli, je to hrozné. Kdopak by si to byl pomyslel, když jsme se tak radovali z jeho štěstí! A taková ušlechtilá, andělská duše, ten mladý Bezuchov! Je mi ho ze srdce líto a budu se snažit poskytnout mu útěchu, jak jen budu moci.“

...

„Določov, syn Marji Ivanovny, ..., prý ji úplně zkompromitoval. (pozn. hovořeno o Heléne) Pierre ho uvedl do společnosti, pozval ho do svého domu v Petrohradě, a on... Ona přijela sem a ten větroplach za ní.‘ Pravila Anna Michajlovna, chtějíc vyjádřit, že cítí s Pierrem, ale bezděčnou intonací a pousmáním projevujíc soucit s větroplachem,

jak nazvala Dolochova. 'Povídá se, že Pierre je všecek zničen žalem.'“ (Voj., k. II., č. I., kap. 2)

...

„Pierre seděl proti Dolochovovi a Nikolaji Rostovovi. Jako vždy hodně a hltavě jedl a mnoho pil. Ale ti, kdo ho dobře znali, viděli, že je dnes jako vyměněný. Po celý oběd mlčel, pomžikával a mračil se, rozhlížel se kolem nebo si se strnulýma očima a s naprosto nepřítomným výrazem třel prstem kořen nosu. Jeho obličej byl teskný a zachmuřený. Zdálo se, že nevidí a neslyší nic z toho, co se děje kolem něho, že přemýšlí stále o jedné a téže věci, těžké a nerozřešené.

Touto nerozřešenou, mučivou otázkou byly narážky kněžny v Moskvě na důvěrný poměr Dolochova k jeho ženě a anonymní dopis, který dostal dnes ráno a v němž se s ničemnou ironií, vlastní všem anonymním dopisům, mluvilo o tom, že Pierre přes své brýle špatně vidí a že vztah jeho ženy k Dolochovovi je tajemstvím už jen pro něho. Pierre sice neuvěřil ani kněžniným narážkám, ani dopisu, ale bylo pro něho hrozné dívat se teď na Dolochova, sedícího proti němu. Kdykoli se jeho pohled neočekávaně setkal s krásnýma, drzýma očima Dolochovova, cítil Pierre, jak se mu v duši zvedá cosi strašného, odporného a rychle se odvracel. Když maně vzpomínal na celou minulost své ženy a na její styky s Dolochovem, viděl Pierre jasně, že to, o čem se mluvilo v dopise, by mohlo být pravda nebo by to alespoň mohlo vypadat jako pravda, kdyby se to netýkalo jeho ženy. Pierre mimoděk spoléhal na to, jak Dolochov, jemuž bylo po válce všechno vráceno, přijel zpět do Petrohradu a přišel k němu. Využívaje svých pijáckých styků s Pierrem, zajel přímo do jeho domu a on ho u sebe ubytoval a půjčil mu peníze. Pierre si vzpomněl, jak Heléne s úsměvem dávala najevo svou nespokojenost s tím, že Dolochov žije v jejich domě, jak Dolochov cynicky vychvaloval krásu jeho ženy a jak se od té doby až do svého odjezdu do Moskvy od nich ani na chvíli nehnul.

'Ano, je velmi hezký,' uvažoval Pierre, 'a znám ho. Pro něho by bylo obzvláštní rozkoší pohanit mé jméno a vysmát se mi, právě proto, že jsem se ho ujal, postaral se o něho, pomohl mu. Vím a dovedu si představit, jaké pikantní příchuti by tím v jeho očích získalo toto podvádění, kdyby to byla pravda. Ano, kdyby to byla pravda; ale já nevěřím a nemám právo věřit.' Vybavoval si v duchu výraz, jaký se objevoval na Dolochovově tváři, když se ho zmocňovaly záchvaty zuřivosti, ... Tento výraz mívala často Dolochovova tvář, když se díval na Pierra. 'Je to duelant,' uvažoval Pierre, 'pro něho nic neznamená zabít člověka, jemu se jistě zdá, že se ho všichni bojí a je mu to příjemné. Určitě si myslí, že i já se ho bojím. A já se ho skutečně bojím.' uvažoval Pierre a při

těchto myšlenkách znovu cítil, jak se mu v duši zvedá cosi strašného a odporného.“ (Voj., k. II., č. I., kap. 4)

Dolochov se svými kumpány Pierra provokuje:

„Na zdraví krásných žen, Petrušo, a jejich milenců.“ pravil (Dolochov).

Pierre sklopil oči a pil ze své sklenice, ale neodpověděl mu, ani se na něho nepodíval. Lokaj, který rozdával Kutuzovovu kantánu, položil lístek před Pierra jako před velmi váženého hosta. Pierre si ho chtěl vzít, ale Dolochov se nahnul dopředu, vytrhl mu list z ruky a dal se do čtení. Pierre se na něho podíval v očích se mu zatmělo: cosi strašného a odporného, co v něm háralo po celý oběd, se zvedlo a ovládlo celou jeho bytost. Naklonil se svým robustním tělem přes stůl.

‘Co si to dovoluujete!’ vykřikl.

...

Dolochov se podíval na Pierra jasnými, veselými a divokými očima a stále s týmž úsměvem, který jako by říkal: ‘Tak se mi to líbí.’

‘Nedám,’ vyslovil zřetelně.

Pierre, bledý a s třesoucími se rty, mu list vyškubl.

‘Vy... vy... ničemo!... Vyzývám vás,’ řekl, odstrčil židli a vstal od stolu. V téže vteřině, kdy to udělal a pronesl tato slova, pocítil, že otázka ženiny viny, která ho mučila celý minulý den a noc, je definitivně a beze všech pochyb vyřešena – že je vinna. Nenáviděl ji, byl od ní odtržen navždy.“ (Voj., k. II., č. I., kap. 4)

2.2.1. Duel

Duel se koná hned druhý den po slavnostním obědě:

„Pierre vypadal jako člověk zabraný do jakýchsi úvah, které nijak nesouvisely s tím, co se mělo dít. Měl ztrhaný a žlutý obličej. Patrně tuto noc nespál. Roztržitě se rozhlížel kolem sebe a vraštil obličej, jako by svítilo prudké slunce. Zaměstnávaly ho jen dvě myšlenky: vina jeho ženy, o níž po bezesné noci neměl už nejmenší pochyby, a nevina Dolochova, který neměl žádný důvod, aby byl ochráncem cizí cti. ‘Možná, že bych udělal na jeho místě totéž, ... ‘ (Voj., k. II., č. I., kap. 4):

Něšvickij, Pierrův svědek, mu nabízí možnost domluvit se s protistranou na odvolání souboje. Pierre odmítá:

„Ne, k čemu zbytečně mluvit, vždyť je to jedno... ‘“ (Voj., k. II., č. I., kap. 4)

Podobnou nabídku předloží Dolochovovi i jeho svědek Nikolaj Rostov, ale ani Dolochov nechce o odvolání slyšet:

„Žádné omluvy, ani slovo,““ (Voj., k. II., č. I., kap. 4)

„Situace se stávala hroživou. Bylo jasné, že se věc, která začala jakoby nic, nedá už ničím zastavit, že se vyvíjí automaticky, nezávisle na vůli lidí, a spěje k neodvratnému konci.“ (Voj., k. II., č. I., kap. 5)

Oba soupeři se přibližují k bariéře, mají přitom dovoleno střílet. Dolochov jde pomalu, s pistolí sklopenou. Pierre drží pistoli v napřažené ruce, „*jakoby se bál, aby nezastřelil sám sebe*“. Na okamžik sklápí zrak, ale poté střelí – jako první (Voj., k. II., č. I., kap. 5): „*Poněvadž se ani nenadál tak silné rány, při výstřelu sebou trhl, ale potom se sám svému úleku zasmál a zastavil se. Dým, v mlze obzvláště hustý, bránil mu první chvíli v rozhledu; ale druhý výstřel, na který čekal, nepřicházel. Bylo slyšet jen kvapné kroky Dolochovovy a z kouře se vynořila jeho postava. Jednou rukou se držel za levý bok, v druhé svíral svěšenou pistoli. Obličej měl bledý. Rostov k němu přiběhl a cosi mu řekl.*

‘*Ne... ne,*‘ procedil Dolochov mezi zuby, ‘*ne, vždyť není konec,*‘ podlamujícima se nohama udělal ještě několik vrávoravých kroků až k šavli a klesl vedle ní na sníh. Levou rukou měl celou zakrvácenou; otřel si ji o kabát a opřel se o ni. Tvář, bledá a zachmuřená, se mu chvěla.

‘*Rač...‘* začal, ale nebyl s to vyslovit to najednou, ‘*račte,*‘ dokončil s námahou. Pierre, jenž stěží potlačoval vzlykot, rozběhl se k němu a chtěl už přejít prostranství mezi šavlemi, když Dolochov vykřikl: ‘*K bariéře!*‘; tu Pierre pochopil, oč jde, a zastavil se u své šavle. Dětilo je pouhých deset kroků. Dolochov sklonil hlavu k sněhu, lačně ho nabral do úst, pak zdvihl hlavu, narovnal se, skrčil nohy pod sebe a sedl si, snaže se udržet rovnováhu. Hltal a sál studený sníh, rty se mu chvěly, ale přesto se dál usmíval; oči se mu leskly námahou a zlobou a z posledního vypětí sil. Zdvihl pistoli a začal mířit.“

Nejen Pierrův, ale i soupeřův svědek na něj volají, aby se kryl:

„*Pierre s mírným úsměvem, plným soucitu a lítosti, bezmocně roztáhl nohy i ruce a stál celou širokou hrudí přímo proti Dolochovovi a smutně se na něho díval. Děnisov, Rostov i Něšvickij zavřeli oči. V tom okamžiku uslyšeli výstřel a zlostný Dolochovův výkřik.*

‘Vedle!’ Vzkřikl Dolochov a vysílen klesl na sněh obličejem k zemi. Pierre se chytil za hlavu, otočil se a šel do lesa, zanechávaje ve sněhu hluboké šlépěje, a nahlas pronášel nesrozumitelná slova.‘

2.2.2. Vyhnání Heléne

V noci po souboji nacházíme Pierra v jeho domě. Intenzivně přemýšlí nad předchozími událostmi, shodou okolností v té samé místnosti, kde jeho otec umíral:

„Lehl si na pohovku a chtěl usnout, aby zapomněl na všechno, co právě prožil, ale nemohl. V jeho duši se náhle zvedla taková bouře myšlenek, citů a vzpomínek, že nejenom nemohl spát, ale nevydržel dokonce ani sedět na jednom místě, musel vyskočit z pohovky a rychle přecházet po pokoji. Hned si ji představoval první čas po svatbě, s obnaženými rameny a s unaveným, smyslným pohledem, a hned si zase vedle ní představil krásnou, drzou tvář Dolochovovu, cynicky výsměšnou, jaká byla při obědě, a potom touž tvář bledou, chvějící se a plnou utrpení, jaká byla ve chvíli, když se Dolochov zhroutil a padl na sněh.

‘Co se to vlastně stalo?’ ptal se sám sebe. ‘Zabil jsem milence, ano, zabil jsem milence své ženy To se stalo. Ale proč? Jak k tomu došlo?’ – ‘Tak, že ses s ní oženil,’ odpovídal mu vnitřní hlas.

‘Ale v čem je má vina?’ ptal se Pierre. ‘V tom, že ses s ní oženil, ač jsi ji nemiloval, v tom, že ses oklamal sebe i ji,’ a tu se mu živě vybavila chvíle po večeři u knížete Vasilije, kdy řekl ta slova, která mu nešla ze srdce, to ‘Miluji vás’.

Tím to začalo! ‘Už tehdy jsem cítil,’ uvažoval, ‘cítil jsem už tehdy, že to není to, co má být, a že na to nemám právo. Proto to takhle dopadlo.’

...

Jak často jsem na ni byl hrdý, hrdý na její majestátní krásu, na její společenský takt,’ uvažoval, ‘hrdý na svůj dům, v němž přijímala celý Petrohrad, hrdý na její nepřístupnost a krásu. Nač jsem to vlastně byl hrdý? Tehdy jsem si myslel, že jí nerozumím. Kolikrát jsem si říkal, když jsem se snažil pochopit její povahu, že vina je na mé straně, že ji nerozumím, že nechápu ten ustavičný klid, tu spokojenost a nedostatek jakýchkoli zálib nebo přání, a rozluštění bylo zatím v jediném strašném slově – že je amorální; řekl jsem si to slovo a všechno bylo najednou jasné.‘ (Voj., k. II, č. I., kap. 6)

Po tomto poznání Pierre přemýšlí dále. Vzpomíná, jak si jeho žena nechala od svého bratra Anatola líbat ramena. O tom, jak řekla *„že není taková husa, aby chtěla mít děti,*

a že se mnou (čili s Pierrem) že děti mít nebude.“; Vzpomíná si na „hrubost a mělkost jejich myšlenek a na to, jak vulgárních výrazů používá.“

„Vždyť já jsem ji nikdy neměl rád,“ říkal si, „věděl jsem, že je amorální,“ opakoval si v duchu, „ale neměl jsem odvahu si to přiznat.“

A teď Dolochov... sedí na sněhu, křečovitě se usmívá a umírá: možná, že tak jakýmsi falešným hrdinstvím odpovídá na mou lítost!

...

‘Všechno, všechno je jen její vina,‘ říkal si v duchu. ‘Ale co z toho? Proč jsem s ní spojil svůj život, proč jsem jí řekl to ‘Miluji vás’, když to byla lež, ba ještě něco horšího než lež.‘ říkal si v duchu. ‘Jsem vinen a musím snášet... Co? Hanbu na svém jméně, zkažený život? Ech, to všechno je nesmysl. ... I potupené jméno, i čest – to všechno je jen konvence a nic z toho na mně nezávisí.

... Kdo je v právu, kdo vinen? Nikdo. Jsi-li živ, žij; zítra umřeš, tak jako jsem mohl před hodinou umřít já. Stojí snad za to se trápit, když život trvá jen vteřinu ve srovnání s věčností?‘ Avšak v okamžiku, kdy se domníval, že se podobnými úvahami uklidnil, vytanula mu na mysl ona, a to právě ve chvílích, kdy ji nejvášnivěji projevoval svou neupřímnou lásku, a tu cítil, jak mu krev stoupá k srdci, a musel opět vstát, hýbat se, lámat a trhat všechno, co mu přišlo do ruky.“ (Voj., k. II, č. I., kap. 6)

Pierre se chystá z Petrohradu druhý den odjet. Chce se konfrontaci se ženou vyhnout a zanechat jí dopis. Heléne jej ale hned ráno překvapí svou návštěvou. Zpočátku, před komorníkem, zachovává svůj obvyklý klid, poté mu ale začne celý souboj vyčítat. Tvrdí, že ji Pierre soubojem ponížil, že Dolochov jejím milencem nebyl a že Pierre uvěřil lžím. Její muž ji zpočátku poslouchá (Voj., č. II., str. 33) – „Chtěl něco říci, ale podíval se na ni podivnýma očima, jejichž výrazu neporozuměla, a zase si lehl. V té chvíli fyzicky trpěl: prsa se mu svírala a nemohl dýchat. Věděl, že musí něco udělat, aby skončil toto utrpení, ale to, co chtěl udělat, bylo příliš strašné.“ (Voj., k. II, č. I., kap. 6)

Pierre jí trhaně nabídne rozchod. Heléne pokračuje ve svém výsměchu, načež pohár Pierrovi trpělivosti přeteče.

„Já tě zabiju!“ vykřikl, strhl ze stolu mramorovou desku a se silou, jakou sám v sobě nikdy předtím netušil, pokročil k Heléne a rozmáchl se.

Na Helénině tváři se objevil výraz děsu; vyjekla a uskočila před ním. V Pierrovi se projevila otcova krev. Pocítil opojení a půvab zuřivosti. Hodil desku na zem, rozbil ji,

a blíže se s rozpaženými rukama k Heléne, zařval: „Ven!“ hlasem tak strašným, že se v celém domě zachvěli při tom výkřiku hrůzou. Bůh ví, co by byl Pierre v tom okamžiku udělal, kdyby Heléne nevyběhla z pokoje.“ (Voj., k. II, č. I., kap. 6)

2.3. dobrodinec Bazdějev a zednářství

Cestou z Moskvy do Petrohradu, je Pierre nucen zastavit na poštovní stanici. Lehne si na pohovku, nevidí a neslyší. Je zcela pohroužen do svých myšlenek (Voj. č. II, str. 63):

„Pohřížil se do myšlenek už na minulé stanici a teď stále prodléval u jedné a téže věci, tak vážné, že vůbec nevnímal, co se děje kolem něho. Nejenže mu bylo lhostejné, přijede-li do Petrohradu dříve či později, ..., ale dokonce ho nyní, kdy jej znepokojovaly takové myšlenky, ani nezajímalo, stráví-li na této stanici několik hodin nebo celý život.“ (Voj., k. II, č. II., kap. 1)

K Pierrovi přichází lidé ze stanice a nabízejí mu své služby.

„Pierre se ani nehnul, nesundával nohy ze stolu a díval se na příchozí přes brýle, nechápaje, co asi chtějí a jak vůbec mohou žít, když se nevyrovnali s otázkami, kterými se zabýval teď on. Tyto myšlenky, stále stejné, zaměstnávaly ho už ode dne, kdy se vrátil po souboji ze Sokolnik a strávil první zlou, bezesnou noc; avšak teď, kdy byl během cesty stále sám, ovládly ho s netušenou silou. Ať začal přemýšlet o čemkoli, neustále se vracel k týmž otázkám, které nebyl s to rozřešit, ale od nichž se také nemohl odpoutat. Jako by se mu byl v hlavě strhl závit hlavního šroubu, na němž držel celý jeho život. Šroub nešel zašroubovat dál, ale nešel také ven; nezabíral, točil se na místě a nebylo možno přestat jím točit

...

Přednosta zřejmě lhal, chtěl prostě vymámit z cestujícího víc peněz. ‘Je to špatné, nebo dobré?’ ptal se v duchu Pierre. ‘Pro mne je to dobré, pro jiného špatné a tady pro toho je to nevyhnutelné, protože nemá co jíst. Říkal, že ho kvůli tomu jeden důstojník ztloukl. Ale důstojník ho ztloukl proto, že potřeboval jet rychleji. A já jsem střílel na Dolochova proto, že jsem se cítil uražen. A Ludvíka XVI. popravili proto, že ho považovali za zločince, a rok poté zabili ty, kdo ho popravili, také pro něco. Co je špatné? Co je dobré? Co má člověk milovat a co nenávidět? Pro co má žít a co jsem já? Co je život, co smrt? Jaká síla řídí svět?’ ptal se v duchu. A neznal odpověď ani na jednu z těch otázek kromě jediné a nelogické, která naprosto nebyla odpovědí na tyto otázky. Říkala: „Umřeš – a všechno skončí. Umřeš a všechno se dovíš – nebo se přestaneš ptát.‘ Jenže i umřít bylo strašné.“ (Voj., k. II, č. II., kap. 1)

Pierre se dívá na trhovkyni, která mu nabízí ke koupi střevíce.

„*Topím se v rublech, nevím co s nimi, a ona tu stojí v roztrhaném kožichu a ustrašeně se na mne dívá,*“ *myslil si Pierre. ‘Nač jsou ty peníze? Mohou ji třeba jen o chlup přidat štěstí nebo duševního klidu? Může vůbec něco na světě přispět k tomu, abychom ona nebo já byli méně vydáni na pospas zlu a smrti? Smrt, již všechno skončí a která přijde dnes nebo zítra – zkrátka za okamžik ve srovnání s věčností...’ A opět vzal za stržený šroub a ten se stejně jako předtím otáčel na jednom a témž místě.*“

Sluha Pierrovi podává román.

„*Začal číst o utrpení a ušlechtilém boji jakési Amélie de Mansfeld. ‘Proč bojovala proti člověku, který ji svedl,’* *myslil si, ‘když ho měla ráda? Bůh nemohl vložit do její duše touhy, které by odporovaly jeho vůli. Má bývalá žena nebojovala, a možná že měla pravdu. Nic nového se nedá objevit,’* *říkal si Pierre znovu, ‘nic vymyslet. Můžeme vědět jen to, že nic nevíme. A to je nejvyšší stupeň lidské moudrosti.*“ (Voj., k. II, č. II., kap. 1)

Z víru těchto myšlenek Pierra vysvobodí Josif Bazdějev. starý, vážený zednář, který Pierra přivede do zednářského bratrstva. Už při prvním pohledu tento starý mudrc na Pierra zapůsobí (Voj., k. II, č. II., kap. 2): „*Pierre cítil, jak v něm roste neklid, jakýsi pocit nutnosti, ba dokonce nevyhnutelnosti, aby se dal s tímto starcem do řeči.*“ Je to však Bazdějev, který Pierra po chvíli osloví. Dávají se do řeči o Bohu. Pierre o sobě tvrdí, že je ateistou. V tom okamžiku začíná Bazdějev s plamennou promluvou, která Pierra postupně čím dál více ohromí (Voj., k. II, č. II., kap. 2):

„*Kdyby Ho nebylo, nemluvili bychom spolu o Něm, pane můj. O čem, o kom jsme to mluvili, koho jste to popíral? Kdo si Ho vymyslel, není-li Ho? Kde se v tobě vzala myšlenka, že existuje taková nepochopitelná bytost? Proč ty i celý svět předpokládáte existenci takové nepostižitelné bytosti, bytosti všemohoucí, věčné a nekonečné ve všech svých vlastnostech? ... Jak mohu já, ubohý smrtelník, ukázat veškeru Jeho všemohoucnost, veškeru věčnost a veškero Jeho milosrdenství tomu, kdo je slepý, nebo tomu, kdo zavírá oči, aby neviděl, aby Ho nechápal a aby neviděl a nepochopil celou svou hanebnost a hříšnost?’*

...

Pierre hleděl zednáři do tváře s tlukoucím srdcem a s lesknoucíma se očima, poslouchal a nepřerušoval ho, neptal se, jen celou svou duší věřil tomu, co říkal tento cizí člověk. Ať už věřil rozumovým důvodům, které uváděl zednář, nebo věřil jako věří děti, přesvědčenému a upřímnému tónu jeho řeči, onomu chvění hlasu, které zednáře

občas skoro donutilo, aby se přerušil, těm rozzářeným stařeckým očím, které zestárly v jediném přesvědčení, nebo onomu klidu, pevnosti a vědomí svého poslání, které vyzářovaly z celé jeho bytosti a které Pierra tolik udivovaly, obzvláště když je srovnal s vlastní skleslostí a beznadějí – ale celou duší si přál věřit, a proto věřil a zakoušel radostný pocit uklidnění, obrození a návratu do života. “

...

‘Podívej se duševním zrakem na své vnitřní já a zeptej se, jsi-li spokojen sám se sebou. Čeho jsi dosáhl, když ses řídil jen rozumem? Co jsi? Jste mlád, jste bohat, jste chytrý a vzdělaný, pane můj. Co jste udělal ze všech těchto statků, jež vám byly svěřeny? Jste spokojen sám se sebou a se svým životem?’

‘Ne, nenávidím svůj život,’ řekl Pierre a zamračil se

‘Když ho nenávidíš, změň ho, očisti se, a jak se budeš očišťovat, budeš zároveň poznávat pravdu. Zahleďte se na svůj život, pane můj. Jak jste ho trávil? V bujných orgiích a nemravnosti; společnost vám poskytovala všechno, a vy sám jste jí nedával nic. Dostalo se vám bohatství. Jak jste ho užil? Co jste udělal pro svého bližního? Pomyslel jste kdy na desítky tisíc svých nevolníků, pomohl jste jim hmotně a mravně? Ne. Využíval jste jejich práce, abyste mohl vést prostopášný život. To jste udělal. Vybral jste si nějaké působiště, kde byste přinášel užitek bližnímu? Ne. Trávil jste svůj život v zahálce. Potom jste se oženil, pane můj, vzal jste na sebe odpovědnost za mladou ženu, a co jste učinil? Nepomohl jste jí najít cestu pravdy, pane můj, a uvrhl jste ji do propasti lži a neštěstí. Jeden člověk vás urazil a vy jste ho zabil, a teď říkáte, že neznáte Boha a že nenávidíte svůj život. Není divu, pane můj!’ (Voj., k. II, č. II., kap. 2)

Pierre je ohromen. Chce se změnit. Bazdějev říká: „*‘Pomoc přichází toliko od Boha, ale tu část pomoci, která je v silách našeho řádu, tu vám poskytneme, pane můj.’*“ Odjíždí, ale předtím Pierra odkáže na hraběte Villarského, petrohradského šlechtice, který se za Pierra zaručí v zednářském bratrstvu.

U zednářů je Pierre podroben přijímacímu rituálu. Nejprve mu zavážou oči, poté jej takto nechávají nějakou samotného stát. Když dostane svolení sundat si šátek, spatří evangelium, svíčku v lidské lebce a rakev s kostmi.

„Co spatřil, nijak ho nepřekvapilo. Doufal, že vstoupí do zcela nového života, naprosto odlišného od života dřívějšího, a očekával proto, že vše bude neobyčejné, ještě neobyčejnější než to, co nyní viděl.“ (Voj., k. II, č. II., kap. 3)

Pierre je poté seznámen s cíli zednářského řádu. Za první: „*Zachování určitého důležitého tajemství a jeho odezvdání potomstvu. ... Jelikož tajemství toto jest takového druhu, že je nikdo nemůže znát a použít k vlastnímu prospěchu, není-li na ně připraven dlouhou a horlivou sebeočistou, může jen málokdo chovat naději, že ho snadno dosáhne.*“ Za druhé: Příprava na přijetí tohoto tajemství a za třetí: „*napravit i veškero lidské pokolení*“ (Voj., k. II, č. II., kap. 3)

Pierre je nadšen především třetí zednářskou zásadou (Voj., k. II, č. II., kap. 3):

„*Představoval si lidi, k jakým ještě před čtrnácti dny sám patřil, a v duchu se k nim obracel s nabádavou a výchovnou řečí. Představoval si hříšné a nešťastné, jak jim pomáhá slovem i skutkem, představoval si utiskovatele, před nimiž zachraňuje jejich oběti.*“

Následně je Pierre seznámen i se sedmi ctnostmi, „*kteřé má každý zednář pěstovat.*“ Sedmou z těchto ctností je láska ke smrti:

„*‘Za sedmé se snažte’ pravil rétor, ‘častým přemítáním o smrti dospět k tomu, aby se vám už nejevila jako strašný nepřítel, nýbrž přítel... kterýž osvobozuje duši, znavenou ctnostným usilováním, od tohoto života plného běd, aby ji uvedl na místo odměny a odpočinku.’*

‘*Ano, jistě to tak je,*‘ *myslí si Pierre, když ho rétor po těchto slovech opět opustil a ponechal jej samotě a přemýšlení. ‘Jistě to tak je, jenže já jsem ještě tak slab, že mám rád svůj život, jehož smysl mi teprve teď začíná být trošinku jasný.’*“ (Voj., k. II, č. II., kap. 3):

Pierre je poté podroben přijímacímu rituálu. Ten je složitý a komplikovaný – zednáři provází Pierra různými pokoji a chodbami. Zednáři k němu hovoří v alegoriích a poklepávají kladívky a kordy. Zsvěcování ovšem doprovázejí i zmatky – mezi zednáři například dojde ke krátké rozepři, zda má či nemá Pierre přecházet *přes „jakýsi koberec“*, poté ještě jednou, kdy není jasné, zda se má k „*vratům chrámovým*“ vrhnout až poté, co dostane lopatu, nebo ještě předtím. (Voj., k. II, č. II., kap. 4):

Když je hotovo, vrací se Pierre domů (Voj., k. II, č. II., kap. 3): „*Zdálo se mu, že přijel z nějaké daleké cesty, na níž strávil desítky let a na níž se úplně změnil a zanechal*

starého způsobu života i svých zvyků.“ V závěru této části za Pierrem přichází kníže Vasilij, jeho tchán. Snaží se urovnat konflikt, který Pierre se svou ženou má. Pierre jej ovšem zuřivě ze svého domu vyhání, načež odjíždí na objížďku svých statků a následně do ciziny.

Své statky se snaží přeorganizovat dle vzoru osvěceneckých idealů – „*Řekl jim (svým správcům), že neprodleně učiní opatření, aby jeho rolníci byli naprosto zproštěni nevolnické závislosti, a do té doby že nesmějí být přetěžováni prací, že ženy s dětmi nemají být posílány na robotu, že se rolníkům musí pomáhat, že se nemá užívat tělesných trestů, nýbrž jen napomínání a domluv, že u každého statku mají být zřízeny nemocnice, starobince a školy.*“ (Voj., k. II., č. X) Jeho snaha ale ztroskotává na tom, že pro nedostatek „*praktického smyslu*“ není s to do záležitostí správy hospodářství proniknout, což mu neusnadňuje ani vrchní správce, který se chytře snaží Pierrovi snahy bojkotovat, neboť jej považuje za bezmála šílené (Voj., k. II., č. X). Kromě toho se s Pierrem, jakožto nejbohatším mužem v Gubernii, touží seznámit tamní smetánka, a tak „*opět mýjely celé dny, týdny a měsíce Pierrova života ve shonu a spěchu mezi večírky, obědy, svačinami a plesy, že ani neměl kdy se vzpamatovat, podobně jako kdysi v Petrohradě. Místo nového života, jež si umínil vést, žil zase týmž dřívějším životem, jenže v jiném prostředí.*“ (Voj., k. II., č. II., kap. 10). Pierre se vrací do Petrohradu a na to odjíždí do ciziny.

Po svém návratu je Pierre rozpolcen mezi víru v zednářské zásady, které nemají daleko k askezi a podle kterých se snaží uspořádat si život, a své vášně. Intenzivně pracuje pro řád, vydržuje ze svých peněz chudobinec zřízený řádem, čte bibli. Zároveň ale dál pije a hodně jí, a „*ačkoli to považoval za nemravné a ponižující, nedovedl se zdržet povyražení v mládeneckých společnostech, do kterých chodil.*“ (Voj., k. II., č. III., kap. 7). Vrací se k němu jeho žena Heléne, která se v Petrohradu stává „*v jistém smyslu veličinou*“, neboť „*být přijímán v salóne hraběnky Bezuchovové se považovalo za vysvědčení duchaplnosti.*“ (Voj., k. II., č. III., kap. 9)

Hraběnka je samozřejmě hloupá a prázdná jako dosud, přesto „*pověst d'une femme charmante et spirituelle*“ ulpěla na Jeleně Vasilijevně Bezuchovové tak pevně, že mohla říkat největší pošetilosti a hlouposti, a přesto byli všichni nadšeni každým jejím slovem a hledali v něm hluboký smysl, jakého se sama ani nenadála.

V očích společnosti byl Pierre velký boháč, trochu slepý a směšný manžel vynikající ženy, moudrý podivín, nic nedělající a nikomu neškodící, milý a dobrý chlapík. A v Pierrově duši se zatím odehrával složitý a namáhavý proces vnitřního vývoje, který mu odhalil a poskytl mnoho duševních pochybností i radostí.“ (Voj., k. II, č. III., kap. 9)

2.4. Pierre a Nataša

V té době se koná ples, kde se Bolkonskij zamiluje do Nataši. Pierre je u Rostovvových často a o Nataši hovoří jako o své „protégée“ a je to ostatně on, kdo Andreje vyzve, aby s ní šel tančit. Na tomto plese si však zároveň uvědomí, že „*ho uráží postavení, které zaujímá ve vyšší společnosti jeho žena.*“ Tvrdí se, že je do ní zamilován princ (Voj., k. II., č. III., kap. 17), což Pierrovi posléze vynese postavení komořího:

„... A od té doby cítil ve velké společnosti nevolnost a stud a čím dál tím častěji na něj doléhaly dřívější neveselé myšlenky o marnosti všeho lidského. V téže době si všiml citu mezi svou chráněnkou Natašou a knížetem Andrejem a rozdíl mezi jeho vlastním postavením a postavením přítelovým ještě zesiloval jeho chmurnou náladu. Snažil se vyhybat myšlenkám na svou ženu i na Natašu a knížete Andreje. Opět se mu všechno zdálo malicherné ve srovnání s věčností, opět se mu vnucovala otázka: Nač? Celé dny a noci se nutil do zednářských prací a doufal, že tím zažene zlého ducha.“ (Voj., k. II., č. III., kap. 22)

Bolkonskij přichází za svým přítelem Bezuchovem a vypráví mu o své lásce k Nataši, která podle všeho jeho city opětuje. Bezuchov se mimoděk zmíní:

„Vždycky jsem si to myslel... Ta dívka je takový poklad, takový... Je to vzácná, nevšední dívka... Milý příteli, prosím vás, nemudrujte, nepochybujte a žeňte se, žeňte se, žeňte se... A jsem přesvědčený, že nebude šťastnějšího člověka nad vás.““ (Voj., k. II., č. III., kap. 22)

Když kníže Andrej odjíždí na cesty, stává se Pierre, na přání Bolkonského, strážcem tajemství svazku mezi ním a Natašou; na něj se mají obrátit, pokud se Bolkonskému něco přihodí.

Trudnomyslnost, která se Pierra začala jímat na plese, nyní dosahuje svého vrcholu (Voj., k. II., č. V., kap: 1.):

„Po zasnoubení knížete Andreje s Natašou pocítil náhle Pierre bez jakékoliv zjevné příčiny, že prostě tak dál nemůže žít. Jakkoli pevně byl přesvědčen o pravdách,

keré mu odhalil jeho dobrodinec, jakkoli radostný byl pro něho ten první čas, kdy se s takovým zápalem oddával práci na vnitřním sebezdokonalování – po zásnubách knížete Andreje s Natašou a po smrti Josifa Alexejeviče, o níž dostal zprávu téměř současně, byla všechna rozkoš z dřívějšího života najednou tatam. Zbyla mu ze života jen holá kostra: jeho dům s krásnou a elegantní ženou, která se nyní těšila přízni jedné významné osobnosti, známosti s celým Petrohradem a úřad s nudnými formalitami. A tento dřívější život vystával náhle před Pierrem v odporném světle. Přestal psát deník, vyhýbal se společnosti bratří, znovu jezdil do klubu, opět mnoho pil, opět se sblížil s mládeneckými společnostmi.

...

Nepropadal už jako dříve chvílím zoufalství, trudnomyslnosti a životní omrzlosti; ale táž nemoc, která se dříve projevovala občasnými záchvaty, usídlila se uvnitř a nepolevila ani na okamžik. K čemu? Proč? Co se to děje na světě? ptal se rozpačitě sám sebe několikrát za den a proti své vůli začínal přemýšlet o smyslu životních jevů; ale protože ze zkušenosti věděl, že na tyto otázky není odpověď, snažil se honem na ně zapomenout a bral do ruky knihu nebo pospíchal do klubu, nebo k Apollónu Nikolajeviči dovědět se, o čem se po městě povídá.“

Pak ale dojde k vzplanutí mezi Natašou a Kuraginem. Pierre, jakožto důvěrník Rostovové, se do situace vloží a velmi se zasadí o to, aby Natašina krátká vášeň ke Kuraginovi zůstala utajena před společností; sebere mu Natašiny dopisy a zaplatí mu cestu do Petrohradu a jeho mlčení. Zasnoubení je ale již zrušeno. Andrej žádá Pierra, aby Nataši vrátil její dopisy a podobiznu. A posléze mezi Natašou a Pierrem dochází k této rozmluvě:

„Petře Kirillyči,“ začala rychle, ‘kníže Bolkonskij byl vaším přítelem a je vaším přítelem,‘ opravila se (zdálo se jí, že všechno patří minulosti a nyní že je všechno jiné). ‘Říkal mi tehdy, abych se obrátila na vás...‘

Pierre těžce supěl a mlčky se na ni díval. Až do této chvíle jí v duchu všechno vyčítal a snažil se jí pohrdat; ale nyní mu jí bylo tak líto, že v jeho duši nebylo místa pro výčitky. ‘Je teď v Moskvě, řekněte mu... aby mi od... odpustil.’ Zarazila se a oddychovala ještě rychleji, ale neplakala.

‘Ano... řeknu mu to,‘ pravil Pierre, ‘ale...‘ Nevěděl, co má říci.

Nataša se zřejmě polekala myšlenky, která ho mohla napadnout. ‘Ne, já vím, že je všemu konec,‘ dodala spěšně. ‘Nikdy to nemůže být. Trápí mě, že jsem mu tak ublížila.

Řekněte mu jen, že ho prosím, aby mi odpustil, odpustil, odpustil všechno...' Roztrásla se na celém těle a usedla na židli.

Pierrovi překypovalo srdce lítostí, jakou ještě nikdy nepocítil. 'Řeknu mu to, ještě jednou mu všechno řeknu, 'slíbil, 'ale přál bych si vědět jednu věc...'

'Kterou?' ptal se Natašin pohled.'

Přál bych si vědět, jestli jste milovala...' Pierre nevěděl, jak má nazvat Anatola, a při myšlence na něho se začervenal, *'jestli jste toho špatného člověka milovala.'*

'Nenazývejte ho špatným,' řekla Nataša. 'Ale já nic, nic nevím...' A znovu se dala do pláče.

Pierra zaplavil ještě silnější pocit lítosti, něhy a lásky. Cítil, jak mu pod brýlemi tečou slzy, a doufal, že zůstanou nepozorovány.

'Nebudeme o tom už mluvit, milá Natašo,' řekl.

A Nataše náhle připadl tak divný tento mírný, něžný a srdečný hlas.

'Nebudeme už o tom mluvit, má drahá, já mu všechno řeknu; ale o jedno vás prosím – považujte mě za svého přítele, a kdybyste někdy potřebovala pomoc, radu nebo prostě někomu vylít srdce – ne teď, ale až budete mít v duši jasno – vzpomeňte si na mne.' Políbil jí ruku. 'Budu šťasten, budu-li moci...' Upadl do rozpaků.

'Nemluvte tak se mnou, nejsem toho hodna!' vykřikla Nataša a chtěla odejít z pokoje, ale Pierre ji zadržel za ruku. Cítil, že jí musí ještě něco říci. Ale když to vyslovil, podívil se sám svým slovům.

'Přestaňte, přestaňte, máte ještě celý život před sebou,' řekl jí.

'Před sebou? Ne. Pro mne už je všechno ztraceno,' pravila se studem, zahanbená a ponížená.

'Všechno ztraceno?' opakoval po ní. *'Kdybych nebyl tím, kým jsem, ale nejkrásnějším, nejmoudřejším a nejlepším člověkem na světě a kdybych byl svobodný, na kolenou bych teď prosil o vaši ruku a vaši lásku.'"*

Nataša se poprvé po mnoha dnech rozplakala slzami vděčnosti a dojetí, ještě jednou pohlédla na Pierra a vyšla z pokoje.

Pierre vyběhl hned za ní do předsíně, polykaje slzy pohnutí a štěstí, které mu stahovaly hrdlo, navlékl si kožich tak spěšně, že se ani nedostal do rukávů, a sedl si do saní. 'Kam teď poroučíte?' zeptal se kočí.

Kam? ptal se Pierre v duchu sám sebe. Kam bych teď mohl jet? Přece ne do klubu nebo na návštěvu! Všichni lidé se mu zdáli tak malicherní, tak ubozí ve srovnání s

pocitem dojetí a lásky, který jej zaplavil; ve srovnání s tím zjihlým, vděčným pohledem, jakým se na něj naposledy podívala uprostřed slz.

‘Domů,‘ řekl Pierre, a třebaže byl desetistupňový mráz, rozhalil si medvědí kožich na své široké, radostně dýšící hrudi.

Bylo mrazivo a jasno. Nad špinavými, šerými ulicemi a nad černými střechami se klenulo temné hvězdnaté nebe. Pierre se díval jen na ně a necítil urážlivou nízkost všeho pozemského ve srovnání s výškami, v nichž bloudila jeho duše. Když vjeli na Arbatské náměstí, otevřelo se jeho očím obrovské prostranství tmavého nebe, posetého hvězdami. Téměř uprostřed tohoto nebe, nad Prečistěnským bulvárem, stála obrovská, jasná kometa roku 1812, obklopená a obsypaná ze všech stran hvězdami, ale odlišující se od nich svým bílým světlem, dlouhým, nahoru zvednutým ohonem a tím, jak blízko byla zemi – táž kometa, která prý věštila nejrůznější hrůzy a konec světa. Avšak v Pierrovi ta světlá hvězda s dlouhým zářivým ocasem nevzbuzovala nijak děsivé pocity. Naopak, díval se na ni radostně, očima vlhkýma od slz, na tu jasnou hvězdu, která nepředstavitelnou rychlostí proletěla v parabolické křivce nezměrné dálky a náhle, jako když se střela zaryje do země, utkvěla zde na místě, které si vybrala na černé obloze, zastavila se s energicky vztyčeným chvostem a zářila a hrála bílým světlem uprostřed ostatních nesčíslných mihotavých hvězd. Pierrovi se zdálo, že tato hvězda dokonale vyjadřuje to, co se odehrává v jeho zjihlé, povzbuzené duši, rozkvétající k novému životu.“

Obroda, kterou Pierre s takovým nasazením hledal u zednářů, jejich vzletných ctností a ideálů, se tak počíná dít zde, kdy si postupně uvědomuje svou lásku k Nataše. Počíná se dít skrze čistý a prostý, leč hluboce niterný cit (Voj., k. III., č. I., kap. 19):

„Od toho dne, kdy se Pierre, vzpomínaje cestou od Rostovů na Natašin vděčný pohled, díval na kometu, stojící nehybně na nebi, a pocítil, že se před ním otevírá nový svět, přestala na něho dotírat ta věčný a neodbytný myšlenka o marnosti a nesmyslnosti všeho pozemského. Ta strašná otázka ‘proč?’ a ‘k čemu?’, která ho dříve přepadala uprostřed každé práce, nebyla teď vystřídána jinou otázkou nebo odpovědí na otázku první, nýbrž představou Nataši.“

2.5. Hrdina

(Pierre) *„Cítil, že jeho nynější stav nemůže trvat dlouho, že přichází katastrofa, která změní celý jeho život, a netrpělivě ve vše m hledal příznaky této blížící se katastrofy.“* (Voj., k. III., č. I., kap. 19).

Dle jistého zednářského vyvození (převedení písmen na čísla) z biblického Zjevení dochází Pierre k závěru, že je Napoleon „šelmou“ ze Zjevení Jana Evangelisty. Vyvození obsahuje i předpoklad, že jeho vláda skončí v roce 1812. Dle stejného klíče se Pierre začíná pít po tom, kdo Napoleonovu vládu ukončí – „‘Car Alexandr? Ruský národ?’“ Nic z toho však do zednářského klíče nesedí; vyzkouší proto i své jméno, a poté, co jej několikrát upraví, dojde k závěru, že i on se bude na událostech, která ukončí Napoleonovu vládu, nějakým způsobem podílet (Voj., k. III., č. I., kap. 19):

„Toto odhalení ho vzrušilo. V jaké souvislosti je s touto obrovskou událostí, předpověděnou ve Zjevení, nevěděl: avšak ani na okamžik o této souvislosti nepochyboval. Jeho láska k Rostovové, Antikrist, Napoleonův vpád, kometa, 666. L’Empereur Napoleon a l’Russe Besuhof – to vše mělo najednou uzrát, vyvrcholit a vysvobodit ho z toho začarovaného nicotného světa moskevských zvyků, v němž se cítil jako v zajetí, a dovést ho k velikému hrdinství a velikému štěstí.“

V průběhu roku 1812 napětí v Moskvě sílí a lidé postupně utíkají. Pierre však zůstává; vypravuje vojenský pluk a sám přemýšlí nad tím, zda se má k armádě připojit i on sám (Voj., k. III., č. II., kap. 18):

„Čím horší byla všeobecná situace a zejména jeho vlastní situace, tím byl Pierre spokojenější, tím bylo zřejmější, že se katastrofa, na kterou čeká, blíží.“

Pobídkou k tomu, aby se k armádě rozjel, je lynčování francouzského kuchaře, který se nejprve divoce rozesměje, načež se rozpláče. Dokonce nespravedlivě vyhubuje kočímu, který vyrazí špatným směrem, ale dle Pierrova původního rozkazu (Voj., k. III., č. II., kap. 18):

"Pierre se při pohledu na trestaného Francouze a na zástup obklopující Lešení tak rázně rozhodl, že už nemůže déle zůstat v Moskvě, ale ihned jet k armádě, že se mu zdálo, že to už kočímu řekl nebo že to kočí musí sám vědět.“

2.5.1. Na frontě

„Pierre spíchal, aby se co nejdříve dostal kupředu, a čím dále odjížděl od Moskvy a čím hlouběji se hroužil do toho moře vojsk, tím silněji ho ovládal nepokoj a dosud nepoznaný, nový pocit radosti. ... Pocit, že musí něco podniknout a něco obětovat. Prožíval nyní příjemné vědomí, že vše to, co vytváří lidské štěstí, životní pohodlí, bohatství, ba i sám život, je jen nesmysl, jež je příjemné odvrhnout ve prospěch čehosi... Čeho, to Pierre nemohl říci, a dokonce se ani nesnažil si ujasnit, pro

koho a pro co nalézá tak obzvláštní rozkoš v touze se obětovat. Nezajímalo ho, proč chce všechno obětovat, ale už sama oběť probouzela v něm ten nový, radostný pocit.“

Jak se Pierre blíží k frontě, potkává více a více lidí – sedláky, raněné vojáky, zpívající husary. Narazí na svého známého lékaře, a dá se s ním do řeči (Voj., k. III., č. II., kap. 20):

„Víte, že zítra je bitva; na sto tisíc vojáků je nutno počítat přinejmenším s dvaceti tisíci raněných; přitom nemáme nosítka, lůžka, ranhojiče a lékaře ani pro šest tisíc. Máme deset tisíc povozů, ale vždy potřebujeme i to ostatní: člověk si musí pomoci, jak může“

Podivná myšlenka, že z těch tisíců lidí, živých, zdravých, mladých i starých, kteří si s veselým údivem prohlíželi jeho klobouk, bylo pravděpodobně dvacet tisíc odsouzeno ke zranění a na smrt (možná právě ti, co viděl), Pierra ohromila.

‘Možná, že zítra zemřou, proč myslí na něco jiného než na smrt?’ A náhle se mu podvědomou asociací myšlenek živě vybavil svah možajského kopce, povozy s raněnými, hlahol kostelních zvonů. šikmé sluneční paprsky a písňě jezdců.

‘Jezdci jedou do bitvy, setkají se s raněnými a nezamyslí se ani na chvíli nad tím, co je čeká, jedou kolem raněných a vesele na ně pomrkávají. A z nich ze všech je dvacet tisíc odsouzeno k smrti a oni hledí s údivem na můj klobouk. To je divné!’ Přemýšlel Pierre cestou k Tatarinové.“

Pierre přijíždí na frontu. Přihlíží vojenské mši. Potkává nejvyššího velitele armády, Michaila Kutuzova, potkává důstojníky i své známé ze společnosti. Snaží se pochopit postavení ruských vojsk, snaží se pochopit „*podstatu nadcházející bitvy*“, ovšem zjišťuje, že „*jeho rozumové schopnosti na to nestačí.*“

Potkává se i se svým přítelem z minulosti, s knížetem Andrejem a dávají se do řeči o válce (viz. kapitola 1.) Při rozloučení se oba přátelé navzájem políbí. „*Byla už tma a Pierre nemohl rozeznat výraz na jeho tváři – je-li rozzlobený nebo něžný.*“ (Voj., k. III., č. II., kap. 26).

Druhého dne dochází k bitvě. Pierre ji přihlíží (Voj., k. III., č. II., kap. 30):

„Když vystoupil po schodech, po nichž se chodilo na kurhan, pohlédl Pierre před sebe a dech se mu zatajil obdivem nad krásnou podívanou. Bylo to totéž panoráma,

kterým se kochal z tohoto kurhanu včera, jenže teď byla celá tato krajina pokryta vojsky a dýmem z výstřelů a šikmé paprsky jasného, zářivého slunce, jež vycházelo nalevo za Pierrem, zaplavily ji v čistém ranním vzduchu světlem, v němž se mísil zlatistý odstín s růžovým, a dlouhými temnými stíny. Daleké lesy v pozadí, jakoby vytesané z nějakého žlutozeleného drahokamu, rýsovaly se v oblouku výšin na obzoru a mezi nimi za Valujevem se prořezávala široká smolenská silnice, plná vojsk. Nablízku svítilo zlato polí a hájů. Všude, vpředu, napravo i nalevo, se to vojsky jen hemžilo. Všechno to bylo plné života, majestátní a nečekané a budilo to údiv; co však Pierra nejvíce překvapilo, byl pohled na bojiště, Borodino, a úžlabiny nad Koločou, po obou jejích stranách.

Nad Koločou, v Borodině a po obou jeho stranách, zvláště nalevo, tam, kde mezi bažinatými břehy vtéká do Koloči Vojna, stála mlha, která tála, rozplývala se a průzračněla v jasů vycházejícího slunce a čarovně zkrášlovala a zahalovala obrysy všeho, co jí prosvítalo. Do mlhy se mísil dým výstřelů a po této mlze a dýmu klouzaly záblesky ranního světla hned na vodě, hned na rose, hned na bodácích vojsk řadících se na březích a v Borodině. V mlze se rýsoval bílý kostel, sem tam nějaká střecha borodinských chalup, jinde zase husté shluky vojáků nebo zelené bedničky a děla. A všechno to bylo v pohybu, nebo to jen budilo dojem pohybu, protože mlha a dým se táhly nad celým tím prostorem. A jak v nížině kolem Borodina, ponořené do mlhy, tak i mimo ni, výše, a zvláště nalevo po celé bitevní čáře, po kraji lesů, v polích, v dolinách, na svazích výšin tvořily se neustále jakoby samy od sebe obláčky dýmu z děl, jednotlivě, hromadně, tu řídké, tam zase husté, a vzdouvaly se, rozrůstaly, rozpadaly a slévaly po celém bojišti.

Pierre pátral po prvním dýmu, který opustil zrakem v podobě okrouhlého hustého míčku, ale na jeho místě byly už dýmové koule, jež odplouvaly stranou, když vtom zase puf... (s přestávkou) puf-puf vyvstaly ještě další tři, ještě další čtyři; a každému bum... bum-bum-bum odpovídaly ve stejných přestávkách krásné, tvrdé, určité třesky. Chvílemi se zdálo, že obláčky běží, chvílemi, že stojí a kolem nich že utíkají lesy, pole a lesklé bodáky. Nalevo, na polích a v mlázi, neustále vyvstávaly ty velké obláčky se svými slavnostními ohlasy; a ještě blíž, v dolinách a lesích, šlehalo maličké, již nezaokrouhlené dýmové kotoučky z pušek a ozývaly se rovněž svým slabounkým praskotem. Trach-ta-ta-tach praskaly pušky, sice rychle za sebou, avšak nepravidelně a uboze ve srovnání s dělovými výstřely.

Pierre zatoužil být tam mezi těmi obláčky, lesknoucími se bodáky, v tom ruchu a hluku výstřelů. Ohlédl se na Kutuzova a jeho svitu, aby si přezkoušel svůj dojem na

ostatních. Všichni právě tak jako on – a jak se mu zdálo, se stejným pocitem – hleděli kupředu, na bojiště. Ze všech tváří vyzařovalo skryté teplo (chaleur latente) citu, které Pierre pozoroval už včera a které pochopil úplně teprve po rozmluvě s knížetem Andrejem.“

Vrchní velitel vydává rozkaz jednomu ze svých pobočníků, ten odjíždí. Pierre, jehož se nikdo na nic neptá ani mu nikdo nic nerozkazuje, vyráží za ním. Vydávají se na další kurhan, cestou narážejí na první raněné (Voj., k. III., č. II., kap. 31):

„Teprve zde uviděl Pierre ponejprv raněné, vlekoucí se pěšky i odnášené na nosítkách. Na téže loučce s kupami vonného sena, po níž jel včera, ležel napříč řad nehybně, s nepřírozeně zvrácenou hlavou a se spadlým šišákem jeden voják. A proč toho neodnesli? chtěl už říci Pierre; ale když uviděl přísnou tvář pobočníka, jenž se rovněž díval tím směrem, zmlkl.“

Když dorazí na kurhan, cesty Pierra a pobočníka se rozdělují; Pierre zůstává na kurhanu a pozoruje baterii, a pobočník odjíždí někam do víru bitvy.

„Jakmile vystoupil nahoru na kurhan, usedl na konci příkopu, který obklopoval baterii, a díval se s bezděčně radostným úsměvem na všechno, co se kolem něho dělo. Občas vstal a procházel se po baterii, stále s týmž úsměvem na tváři, a snažil se přitom nepřekážet vojákům, kteří nabíjeli a vraceli odskakující děla na místa a běhali neustále kolem Pierra s brašnami a náboji. Děla této baterie bez přestávky jedno po druhém střílela, ohlušovala svou palbou a halila celé okolí do prachu a dýmu.

Proti stísněné náladě, kterou bylo cítit mezi pěšáky tvořícími ochranu baterie, zde v baterii, kde nevelký počet lidí, zaujatý prací, byl omezen a oddělen od ostatních příkopem – zde byla patrná zvláštní rozrušená nálada, která ovládala všechny bez rozdílu, podobně jako když se sejde velká rodina

Příchod nevojenské postavy Pierrovy v bílém klobouku zpočátku tyto lidi nepříjemně překvapil. Vojáci, kteří kolem něj chodili, dívali se po něm úkosem, s údivem, a dokonce polekaně. Vyšší dělostřelecký důstojník, vysoký muž s dlouhými nohama a poďobanou tváří, přišel k Pierrovi pod záminkou, že se jde podívat, jak pracuje krajní dělo, a zvědavě si ho prohlédl

Mladičký důstojník s kulatým obličejem, ještě úplné dítě, pravděpodobně právě vyřazený z kadetky a velící nyní velmi svědomitě svým dvěma dělům, obrátil se přísně k Pierrovi:

‘Pane, račte laskavě uvolnit cestu, zde nemůžete být.‘

Vojáci kroutili při pohledu na Pierra nespokojeně hlavou. Když se však přesvědčili, že tento člověk v bílém klobouku nejen nedělá nic špatného, ale buď klidně sedí na svahu náspu, nebo s plachým úsměvem zdvořile uhýbá vojákům z cesty a prochází se po baterii v palbě jako po bulváru, tu se pocit nepřízně a rozpaků vůči němu začal měnit v dobráckou a žertovnou účast, jakou vojáci chovají ke svým zvířatům: psům, kohoutům, kozlům a vůbec ke všem tvorům chovaným u vojenských útvarů. Vojáci pak přijali v duchu Pierra do své rodiny, přisvojili si ho, dali mu přezdívku ‘náš milostpán‘ a dobrácky se mu mezi sebou posmívali.

Jedna koule rozryla zemi dva kroky od něho. Pierre setřepal ze šatů vyhozenou hlínu a s úsměvem se rozhlédl.

‘Jak to, že se nebojíte, milostpane, to je co říct!’ smál se na něj červenolící voják a ukazoval v úsměvu zdravé bílé zuby.

‘Copak ty se bojíš?’ ptal se Pierre.

‘Jakpak ne?’ odpovídal voják. ‘Vždyť ona nikoho neušetří. Jak mlaskne, hned jsou střeva venku. Kdo by se nebál?’ řekl, stále s úsměvem.

Několik vojáků se s veselými a dobráckými tvářemi shluklo kolem Pierra. Jako by nečekali, že bude mluvit jako všichni, a teď je ten objev potěšil.

‘Copak my, my jsme vojáci. Ale vy, vy jste milostpán, a to je divné. Takového jsme tu ještě neviděli!’

...

Pozorování onoho „rodinného“ kroužku v baterii (odloučeného od všech ostatních) pohlcovalo veškerou Pierrovu pozornost. Jeho prvotní neuvědomělé, radostné vzrušení, vyvolané pohledem na bojiště a zvukovými dojmy, změnilo se nyní, zvláště po spatření onoho osaměle ležícího vojáka na louce, v jiný pocit. Seděl na náspu příkopu a pozoroval lidi kolem sebe.

K desáté odnesli z baterie již asi dvacet lidí; dvě děla byla roztříštěna a do baterie dopadaly stále častěji granáty a zalétaly bzučící a svištící zbloudilé kulky. Avšak lidé v baterii jako by to nepozorovali; ze všech stran se ozýval veselý hovor a vtipy.

Pierre pozoroval, jak každá nepřátelská trefa, každá ztráta rozněcovala stále větší a společné bojové nadšení.

Jako v bližícím se bouřkovém mraku planuly stále častěji, stále jasněji ve tvářích všech těchto lidí (jakoby navzdory tomu, co se dalo) blesky skrytého, propukajícího ohně.

Pierre se nedíval dopředu na bojiště a ani ho nezajímalo, co se tam děje; byl úplně zaujat pozorováním tohoto stále mohutněji planoucího ohně, který (a on to cítil) zachvacoval i jeho srdce.“

Nálada u baterie postupně houstne a Pierra si vojáci přestávají všimnout. Ve vzduchu visí napětí (Voj., k. III., č. II., kap. 31):

„Bouřkový mrak se přiblížil a stále ohnivěji hořel ve všech tvářích plamen, jehož vzrůst pozorně sledoval Pierre. Stál vedle vyššího důstojníka. Mladičkový důstojníček přiběhl s rukou u štítku čepice k vyššímu.

‘Poslušně hlásím, pane plukovníku, že máme všeho všudy osm nábojů, nařídíte pokračovat v palbě?’ zeptal se.

‘Kartáč!’ vykřikl, neodpovídaje na otázku, vyšší důstojník, když se podíval přes násep.

Náhle se něco stalo: důstojníček zasténal a celý zkroucený usedl na zem jako pták střelený v letu. V očích Pierrových nabylo všechno divného, nejasného, pochmurného rázu.

Koule svištěly jedna za druhou a dopadaly na předprseň, do vojáku, na děla. Pierre, který předtím podobné zvuky neslyšel, poslouchal teď jenom je. Napravo vedle baterie běželi vojáci s křikem „hurá!“ nikoli kupředu, nýbrž zpět, jak se Pierrovi zdálo.

Koule udeřila přímo do okraje náspu, před nímž Pierre stál, hlína se sesula, před očima se mu mihl černý míček a zároveň to do čehosi pláclo. Domobranci, kteří vcházeli do baterie, se rozběhli nazpět.

‘Všetchna děla kartáče!’ křičel důstojník.

Poddůstojník přiběhl k vyššímu důstojníkovi a polekaně mu pošeptal (jako při obědě oznamuje majordom hostiteli, že už není žádné víno), že už nemají náboje.

‘Darebáci, co to tam s námi dělají!’ vykřikl důstojník a díval se přitom na Pierra. Tváře měl rudé a zpcené, zamračené oči metaly blesky. ‘Utíkej k zálohám, přines bedny!’ křičel na svého vojáka a změřil si Pierra zlostným pohledem.

‘Já půjdu,’ řekl Pierre.“

A tak se Pierre vydává pro zásoby. Cestou však na zem začnou dopadat granáty (Voj., k. III., č. II., kap. 31):

„Jedna, druhá, třetí koule přelétla nad nimi a padla před něj, vedle něj, za něj. Pierre seběhl dolů. Kam vlastně jde, vzpomněl si, když už dobíhal k zeleným bednám.

Zastavil se nerozhodně, má-li jít dopředu, nebo dozadu. Náhle ho strašlivý náraz odhodil zpátky, na zem. V témž okamžiku ho oslepl záblesk velkého ohně a zároveň se rozlehl ohlušující rachot, třesk a hvizd, až mu zalehlo v uších.

Když přišel k sobě, seděl na zadku, opřený rukama o zem; bedna, u níž stál, zmizela; kolem něj se válely na sežehnuté trávě jen opálené zelené desky a hadry. Jeden kuň běžel pryč a setřepával ze sebe úlomky oje, a druhý, podobně jako Pierre, ležel na zemi a pronikavě a táhle řičel.“

„Pierre, strachem celý bez sebe, vyskočil a běžel zpátky do baterie jako do jediného útočiště před všemi hrůzami, které ho obklopovaly.

Když vcházel do zákopu, upozoroval, že v baterii není slyšet výstřely, ale že tam nějací lidé cosi dělají. Nepochopil hned, jací lidé to jsou. Uviděl staršího plukovníka, ležícího na valu k němu zády, jako by si něco dole prohlížel, dále viděl jednoho vojáka, jehož znal od dřívějšíka, jak se snaží vytrhnout lidem, kteří ho drželi za ruku, a křičí: ‘Lidičky!’, a viděl ještě cosi divného.

Avšak dosud nepochopil, že plukovník je mrtvý, že ten, co křičí ‘Lidičky!’, je zajatec, že před jeho očima probodli zezadu bodákem jiného vojáka. Sotva vběhl do zákopu, vyrazil proti němu hubený žlutý člověk se zpoceným obličejem, v modré uniformě, s kordem v ruce a cosi křičel. Pierre se instinktivně chránil před srážkou, a poněvadž se oba rozběhli proti sobě, aniž se viděli, natáhl ruce a chytil toho člověka (byl to francouzský důstojník) jednou rukou za rameno a druhou rukou pod krkem. Důstojník pustil kord a chytil Pierra za límec.“ (Voj., k. III., č. II., kap. 32)

Pierre se s Francouzem chvíli přetahuje a má navrch. Když ale nad jejich hlavami přeletí dělové koule, své sevření povolí a oba utíkají, každý na jinou stranu. Pierre běží vstříc protiútok ruských vojáků, kteří baterii opět obsazují (Voj., k. III., č. II., kap. 32):

„Z baterie odvezli zajatce, mezi nimi raněného francouzského generála, kterého obklopili důstojníci. Houfy raněných, Pierrovi známých i neznámých, s obličejí zkřivenými utrpením šly, lezly a byly neseny na nosítkách z baterie. Pierre vystoupil na kurhan, na němž strávil více než hodinu, ale z onoho rodinného kroužku, v němž ho přijali mezi sebe, nenašel nikoho. Bylo tu mnoho mrtvých, jež neznal. Ale některé z nich poznal. Mladičkový důstojník seděl stále zkroucený u kraje náspu, v louži krve. Červenolící voják ještě sebou škubal, ale nechali ho tam.

Pierre seběhl dolů.

'Ne, teď toho nechají, teď se zhrozí toho, co natropili!' myslel si, když bez cíle krácel za skupinkami nosítek odnášených z bojiště.

Avšak slunce, zastírané stále hustším dýmem, stálo ještě vysoko a vpředu, zvláště nalevo u vesnice Semjonovské, ozývala se z dýmu vřava i dunění výstřelů; střelba a kanonáda nejenže neslábly, nýbrž se stupňovaly až k zoufalství, jako když člověk v křečích křičí z posledních sil.

....

Podruhé, už na konci borodinské bitvy, sběhl Pierre z baterie Rajevského dolů, zamířil s hloučky vojáků roklí ke Kňazkovu a došel až k obvazišti, ale když uviděl krev a slyšel výkřiky a sténání, vmísil se mezi vojáky a pospíchal rychle dál.

Jediné, co si teď přál vši silou své duše, bylo uniknout co nejdříve těm strašným dojmům, v nichž žil po celý den, a vrátit se do normálních poměrů, usnout klidně na posteli ve svém pokoji. Cítil, že pouze v obvyklém životním prostředí může porozumět sám sobě a všemu tomu, co viděl a zakusil. Avšak toto normální životní prostředí nikde nebylo

Tady, na cestě, po níž šel, sice už nesvištěly dělové koule a střely z pušek, ale na všech stranách bylo vidět totéž co tam, na bojišti. Tytéž strádající, zmučené a někdy podivně lhostejné obličejy, tatáž krev, tytéž vojenské pláště, tytéž zvuky střelby, vzdálené sice, ale stále ještě děsivé; kromě toho tu byl prach a dusno“

Na druhý den Pierre narazí na svého kočího. Vyrazí do Moskvy, cesta je ale dlouhá, a tak se na noc ubytují v zájezdním hostinci. Protože jsou pokoje plné, usne Pierre na dvoře:

„Sotva Pierre položil hlavu na polštář, cítil, že usíná; ale vtom se s jasností téměř skutečnou ozvalo bum-bum-bum výstřelů, zazněly stony, výkřiky, pleskání granátů, bylo cítit krev a prach a Pierra znovu přepadla hrůza a strach před smrtí. Polekaně otevřel oči a vystrčil hlavu z pláště. Všude venku bylo ticho. Jen ve vratech přešlapoval v blátě jakýsi vojenský sluha a rozmlouval s podomkem. Jak se Pierre pohnul, vzbudili se mu nad hlavou pod temným roubením prkenného přístřešku holubi a zatřepali křídly. Celým dvorem se šířil mírumilovný, Pierrovi v té chvíli nade vše příjemný silný pach zájezdního hostince, vůně sena, hnoje a kolomazi. Mezi dvěma černými střechami bylo vidět jasné a hvězdnaté nebe.

Zaplápněbůh, že už je po tom, pomyslel si Pierre a zase si zamotal hlavu. Och, jak hrozná věc je strach a jak hanebně jsem mu podlehl! A oni... oni byli po celou tu

dobu až do konce pevní, klidní..., říkal si. Oni byli v jeho myšlenkách vojáci – ti na baterii i ti, co mu dali najíst, i ti, co se modlili kolem ikony. Oni – ti zvláštní lidé, které až dosud neznal, oni se v jeho mysli jasně a ostře lišili od všech ostatních lidí.

Být vojákem, obyčejným vojákem! říkal si Pierre usínaje. Vžít se celou bytostí do toho společného života, nechat se proniknout tím, co je dělá takové, jací jsou. Ale jak se zbavit všeho toho... zbytečného, ďábelského, celého toho břemene vnějšího člověka? Jeden čas jsem se takovým mohl stát. Mohl jsem utéct od otce, chtěl jsem to přece udělat. Ještě po souboji s Dolochovem mě mohli poslat k pluku jako obyčejného vojáka.“ (Voj., k. III., č. III., kap. 9)

2.5.2. V Moskvě

Pierre se vrací do Moskvy. Dozvídá se o smrti Andreje Bolkonského a setkává se s moskevským místrodržícím, hrabětem Rastopčinem. Ten Pierrovi řekne, aby odjel z Moskvy. A když se Pierre vrací domů, čeká na něj „s nějakými záležitostmi asi deset lidí.“ Pierre odchází zadním vchodem – „Od té chvíle až po úplnou zkázu Moskvy nikdo z domácích lidí přes všechno pátrání Pierra neviděl a nevěděl, kde je.“ (Voj., k. III., č. III., kap. 11)

„Pierre odešel z domova jen proto, aby se zbavil těch složitých a zamotaných životních požadavků, jež na něj dolehly a jež ve stavu, v jakém tehdy byl, nebyl s to řešit. Jel do bytu Josifa Alexejeviče pod záminkou, že musí roztřídit nebožtíkovy knihy a papíry, jen proto, že chtěl mít klid od životního shonu – neboť se vzpomínkou na Josifa Alexejeviče se v jeho duši pojil svět věčných, klidných a slavnostních myšlenek, které byly pravým opakem nepokojného zmatku, do něhož se cítil vtahován. Hledal tiché útočiště a skutečně je v pracovně Josifa Alexejeviče našel. Když se v mrtvém tichu pracovny opřel o lokty nad nebožtíkovým zaprášeným psacím stolem, začaly mu v mysli klidně a výrazně, jedna za druhou, vyvstávat vzpomínky na poslední dny, zejména na borodinskou bitvu a na ten nepřekonatelný pocit vlastní nicotnosti a neupřímnosti ve srovnání s pravdivostí, prostotou a silou toho druhu lidí, kteří se vtiskli do jeho duše pod jménem oni.

...

Nazítří šel k Tříhorské bráně s jedinou myšlenkou, nešetřit se a nezůstat v ničem pozadu za nimi. Avšak když se vrátil domů a přesvědčil se, že Moskvu hájit nebudou, pocítil náhle, že to, co se mu dříve jevilo jen jako možnost, stalo se nyní nutným a nevyhnutelným. Musel zatajit své jméno a zůstat v Moskvě, setkat se s Napoleonem a

zabít ho, aby buď sám zahynul, nebo osvobodil celou Evropu z neštěstí, jež podle jeho názoru zavinił jedině Napoleon.

...

Neodolatelně ho k tomu vábily dva stejně silné pocity. První byl pocit nutnosti obětovat se a trpět vzhledem k obecnému neštěstí, pocit, jenž ho dohnal k tomu, aby pětadvacátého srpna jel do Možajska a vmísil se až do samé bitevní vřavy, aby teď utekl z domu a místo obvyklého přepychu a pohodlí spal nesvlečený na tvrdé pohovce a jedl s Gerasimem; druhý byl ten neurčitý, výlučně ruský pocit pohrdání vším konvenčním, umělým a lidmi vytvořeným, vším, co většina lidí považuje za největší blaho na světě.“ (Voj., k. III., č. III., kap. 17)

Jenomže potom, místo toho, aby zastřelil Napoleona, zachrání Pierre život dobromyslnému francouzskému důstojníkovi, kterého ohrožuje opilý ruský sluha s pistolí. Kapitán se dá s Pierrem do řeči, a ta se rozvine v dlouhý rozhovor. Po chvíli Francouz odchází na chvíli ven, vydat rozkazy. Pierra mezitím mučí „vědomí vlastní slabosti“:

„Několik vypitých sklenek vína a rozhovor s tím dobromyslným člověkem rozložily všechnu duševní soustředěnost, v níž žil v posledních dnech a která byla k provedení jeho záměru nutná. Pistole, kinžál i selský kabát byly připraveny. Napoleon přijede zítra.

Stejně jako předtím považoval Pierre za prospěšné a záslužné zabít zločince; ale cítil, že to nyní už neudělá. Proč? To nevěděl, ale měl neurčitou předtuchu, že svůj záměr neuskuteční. Bojoval s vědomím vlastní slabosti, ale podvědomě cítil, že ji nepřekoná, že se všechny ty ponuré myšlenky na mstu, na vraždu a sebeobětování rozletěly jako prach, jakmile se setkal s prvním člověkem.“ (Voj., k. III., č. III., kap. 19)

Ač Pierre chce své postavení i jméno zatajit, nakonec francouzskému kapitánovi prozradí o sobě téměř vše. Posléze Pierre odchází opilý spát.

Další den odchází Pierre uskutečnit svůj záměr; zastřelil Napoleona.

„S chvatem a hrůzou nesl v sobě svůj záměr jako cosi strašného a cizího a bál se, poučen zkušeností ze včerejší noci, aby ho od něj něco neodvrátilo. Avšak nebylo mu souzeno, aby si uchoval patřičnou náladu až na místo, kam směřoval. A mimoto, i kdyby ho nebylo na cestě nic zdrželo, nemohl se jeho záměr uskutečnit prostě proto, že Napoleon přijel z Dorogomilovského předměstí přes Arbat do Kremłu už víc než před

čtyřmi hodinami a nyní seděl v prabídné náladě v carově pracovně kremelského paláce a vydával přesné a zevrubné rozkazy o opatřeních, která mají být učiněna k hašení požárů, zamezení záškodnictví a uklidnění obyvatel. Avšak to Pierre nevěděl; byl všecek pohroužen do toho, co ho očekává, trápil se, jako se trápí lidé, kteří si tvrdohlavě umínili, že provedou něco nemožného – nemožného ne svou nesnadností, nýbrž tím, že to neodpovídá jejich povaze, mučil ho strach, že v rozhodné chvíli pozbude odvahy a ztratí proto úctu sám k sobě.“ ((Voj., k. III., č. III., kap. 33)

Místo toho ale narazí na rodinu, která při útěku z hořícího domu ztratila dceru:

„Když žena spatřila Pierra, téměř se mu vrhla k nohám.

‘Lidičky drazí, křesťané pravoslavní, zachraňte, pomozte, drazí...! Pomozte někdo,‘ volala uprostřed vzlyků. ‘Holčičku! Dceru...! Mou nejmenší tam nechali...! Uhořela! Ó, ó, ó! Proto jsem tě hýčk... Ó, ó, ó.’

‘Dost, Marjo Nikolajevno,‘ oslovil muž ženu tichým hlasem a zřejmě jen proto, aby se ospravedlnil před cizím člověkem. ‘Jistě ji odnesla sestra, kde by jinde byla!’ dodal.

‘Ty pařeze, necito!’ vykřikla náhle žena a přestala plakat. ‘Nemáš srdce, vlastního dítěte ti není líto. Jiný by ji vytáhl z ohně. Ale ty jsi pařez, a ne člověk, ne otec. Vy jste šlechetný člověk,‘ obrátila se překotně k Pierrovi, znovu v slzách. ‘Vedle nás začalo hořet, přeskočilo to k nám. Služka vykřikla: hoří! Honem jsme začali všechno sbírat. Co jsme měli na sobě, v tom jsme vyběhli ven... Tohle jsme stačili vzít s sebou... Boží požehnání a postel z vybavy, ostatní je všechno totam. Sháním děti, Kátěnka tu není. Ó, ó, ó! Ó bože...,‘ a znovu se rozeštkala. ‘Děťátko mé milé, uhořelo, uhořelo!’

‘Ale kde, kde zůstala?’ zeptal se Pierre. Podle jeho vzrušené tváře žena poznala, že jí tento člověk může pomoci.

‘Zachránce!’ zvolala a objala mu nohy. ‘Dobrodinče, uklidni aspoň mé srdce... Anisko, jdi, ty nemehlo, doprovod’ ho,‘ křikla na služku, zlostně otevřela ústa a ještě víc tak odhalila své dlouhé zuby.

‘Doprovod’ mě, doprovod’ mě, já... já to udělám,‘ pravil Pierre rychle a udýchaně.“ ((Voj., k. III., č. III., kap. 33)

Jak jdou, „Pierrovi bylo, jako by se probral k životu po těžké mdlobě.

Praskání a dunění hroutících se stěn a stropů, svištění a syčení plamenů, vzrušený křik lidí, pohled na kolébavé oblaky dýmu, hned nasupené, husté a černé, hned světlé a vzlétající prudce do výšky s ohňostrojem jisker, nebo na plamen, někde mohutný jako velký snop a červený, jinde zlatě šupinatý a olizující stěny, pocit žáru a kouře a rychlého pohybu zapůsobily na Pierra, jak obyčejně požáry působí, oživujícím dojmem. Ten účinek byl tak silný zvláště proto, že se Pierre při pohledu na požár náhle pocítil osvobozen od všech tíživých myšlenek. Cítil se mladý, veselý, obratný a rozhodný.“ (Voj., k. III., č. III., kap. 33)

Pierre holčičku najde za pomoci rabujícího Francouze.

„Pierrovi se radostí zatajil dech; přiskočil k děvčátku a chtěl je vzít do náruče. Avšak krtičnatá chorobná holčička, podobná matce a nepříjemná na pohled, se rozkřičela, když spatřila cizího člověka, a dala se na útěk. Pierre ji však chytil a zvedl do náruče; zoufale cosi zapištěla rozzlobeným hlasem a malinkýma ručkama začala odstrkovat Pierrovy ruce a kousala ho do nich uslintanými ústy. Pierra se zmocnila ošklivost a hnus, jako by se byl dotkl nějakého malého zvířátka. Ale přemohl se, aby dítě neodhodil, a utíkal s ním zpátky k velkému domu.“ (Voj., k. III., č. III., kap. 33)

Později zachrání mladou krásnou Arménku, kterou přepadli dva Francouzi:

Pierre byl v tom stavu nadšené zuřivosti, kdy si nic nepamatoval a kdy se jeho síly zdesateronásobily. Skočil na bosého Francouze, a dřív než ten stačil vytáhnout svůj tesák, srazil ho k zemi a mlátil do něj pěstmi. Rozlehl se pochvalný křik okolostojícího davu a v téže chvíli se za rohem vynořila jízdní hlídka francouzských hulánů. Huláni se tryskem rozjeli k Pierrovi s Francouzem a obklíčili je. Pierre se nepamatoval na nic z toho, co bylo dál. Věděl jen, že někoho bil, že někdo bil jeho, a nakonec pocítil, že má svázané ruce, kolem něj stojí skupina francouzských vojáků a prohledává jeho šaty.

‘Kdo jsi?’ zeptal se tlumočnick. ‘Ty odpovídat náčelník.’

‘Neřeknu vám, kdo jsem. Jsem váš zajatec. Odved’te mě,’ řekl najednou Pierre francouzsky.

‘Ach! Ach!’ udělal důstojník a zamračil se. ‘Pojd’me!’

Okolo hulánů se shromáždil zástup. Pierrovi nejbliže stála dolíčkovitá bába s holčičkou; když hlídka vyrazila, postoupila bába kupředu.

‘Kam tě to vedou, holečku?’ zvolala. ‘A kam dám holčičku, kam dám holčičku, když to nebude jejich?!’

‘Co chce ta žena?’ zeptal se důstojník.

Pierre byl jako opilý. Jeho nadšení ještě zesílilo, když spatřil holčičku, kterou zachránil. 'Co říká?' otázal se. 'Přináší mi dceru, kterou jsem právě zachránil z plamenů,' řekl. 'Sbohem!' a sám nevěda, jak mu vyklouzla ta zbytečná lež, šel mezi Francouzi rázným, slavnostním krokem. (Voj., k. III., č. III., kap. 34)

2.6. Poprava zajatců

Spolu s ostatními zajatci je odveden k francouzskému maršálovi, který má rozhodnout o jejich osudu. Uprostřed řízení je ale maršál přerušen pobočníkem a nařizuje jen, aby zajatce odvedli. Kam, to není zpočátku známo. Až později se ukáže, že jej odvádějí na popraviště:

„Po celou dobu měl v hlavě (Pierre) jedinou myšlenku: myšlenku na to, kdo, kdo vlastně ho nakonec odsoudil k smrti? Nebyli to lidé, kteří ho vyslychali v komisi: z nich ani jeden to nechtěl a patrně ani nemohl udělat. Nebyl to (maršál) Davout, který se na něho podíval tak lidsky. Stačila už jen chvíle a Davout by byl pochopil, že jednají špatně, ale to překazil v té chvíli pobočník svým příchodem. Ten pobočník jistě nechtěl nic zlého, ale nemusel přijít. Kdo tedy vlastně ho popravoval, zabíjel a zbavoval života – jeho, Pierra, se všemi jeho vzpomínkami, snahami, nadějemi, myšlenkami? Kdo to dělal? A Pierre cítil, že to nebyl nikdo.

Byl to řád, shoda okolností.

Podivný řád věcí ho zabíjel – jeho, Pierra, připravoval ho o život, o všechno, ničil ho.“ (Voj., k. IV., č. I., kap. 10)

Na popravišti jsou zajatci seřazeni do řady, Bezuchov je šestý (Voj., k. IV., č. I., kap. 11):

„Na obou stranách najednou zadunělo několik bubnů a Pierre měl pocit, jako by se mu při tom zvuku utrhla část nitra. Ztratil schopnost myslet a představovat si. Byl s to jen vidět a slyšet. A měl jediné přání – aby se to strašné, co se mělo stát, stalo co nejrychleji.“

Začíná poprava. Francouzi se nejprve radí, zda budou zajatce střílet po jednom nebo po dvou, načež přikračují k samotným exekucím. Pro všechny je to situace nepopsatelná, nepochopitelná, neuvěřitelná. Nikdo po zabíjení ruských trestanců netouží, všichni se popravování děsí, přesto se ale děje (Voj., k. IV., č. I., kap. 10):

„Na tvářích všech Rusů, na všech tvářích francouzských vojáků i důstojníků, na všech bez výjimky četl totéž leknutí, touž hrůzu a vnitřní boj, které naplňovaly i jeho

srdce. 'Tak kdo to vlastně dělá? Oni všichni trpí jako já. Kdo tedy? Kdo tedy?' kmitlo se na okamžik Pierrovou myslí. "

Dvě dvojice zajatců jsou zastřeleny. Posledním trestancem, který má být popraven, je mladičký, asi osmnáctiletý dělník, který stojí v řadě hned vedle Pierra (Voj., k. IV., č. I., kap. 11):

„Sotva se ho dotkli, zděšeně uskočil a chytil se Pierra (Pierre sebou trhl a vymanil se mu). Dělník nebyl s to jít. Vlekli ho pod paži a on něco vykřikoval. Když ho přivedli ke sloupu, najednou ztichl. Jako by náhle cosi pochopil. Bud' pochopil, že křičí marně, nebo se domníval, že není možné, aby ho lidé zabili, ale zastavil se u sloupu a spolu s ostatními (přihlížejícími) očekával, až ho přivážou, rozhlížeje se kolem sebe lesknoucíma se očima jako štvané zvíře. ... Když mu zavazovali oči, posunul si sám uzel na zátylku, který ho tlačil; potom, když ho přitiskli k zakrvácenému sloupu, opřel se dozadu, ale poněvadž se mu tak stálo nepohodlně, opět se napřímil, postavil nohy rovně a klidně se opřel. " Nakonec je i on zastřelen.

Poté je Pierre oficiálně omilostněn a odveden mezi ruské válečné zajatce. Ocítá se ve stavu hluboké duševní apatie, ztrácí víru ve svět, v lidi, v Boha i v sebe (Voj., k. IV., č. I., kap. 12):

„Od chvíle, kdy Pierre viděl to strašlivé zabijení, vykonané lidmi, kteří to nechtěli dělat, jako by mu někdo z duše vytrhl pružinu, která všechno držela pohromadě a všechno oživovala, a najednou se všechno sesulo v jedinou hromadu nesmyslného rumu. Aniž si to uvědomoval, přestával věřit v rozumné uspořádání světa, v lidskou i ve svou duši, v Boha. Tento stav zažil Pierre už dříve, ale nikdy s takovou silou jako nyní. Kdykoli ho dříve přepadaly podobné pochybnosti, pramenily vždy z nějaké vlastní viny. A v nejtajnějším koutku duše Pierre cítil, že před tím zoufalstvím a pochybami najde záchranu sám v sobě. Nyní však cítil, že nemůže za to, že se v jeho očích svět zřítíl a zůstaly jen nesmyslné trosky. Cítil, že není v jeho moci vrátit se k víře v život. "

2.7. Karatajev

První noc vidí Platona Karatajeva, jak si rozmotává onuce. Karatajev dá Pierrovi najíst brambory. Vidí ho, jak se modlí – za své koně, protože „je svátek koní.“ Prostota a samozřejmost, se kterou Karatajev jedná, Pierra ohromí:

„Kdesi daleko venku bylo slyšet pláč a křik a štěrbinami v boudě prosvítal oheň; ale v chatrči bylo ticho a tma. Pierre dlouho nespál, s otevřenýma očima ležel ve tmě na svém místě, poslouchal stejnoměrné chrápání Platona, ležícího vedle něho, a cítil,

jak mu ten před chvílí zhroucený svět roste v duši s novou krásou a na jakýchsi nových, neochvějných základech.“ (Voj., k. IV., č. I., kap. 12)

Karatajev je pilný, pracovitý – „*stále byl zabrán do nějaké práce*“, rád zpívá písně „*tak, jak zpívají ptáci, jakoby ty zvuky musel ze sebe vydávat, právě tak jako se člověk musí občas protáhnout nebo projít.*“ a vypráví příběhy „*hlavní kouzlo jeho vyprávění tkvělo v tom, že v jeho podání i ty nejprostší události, z nichž některé sám Pierre zažil, aniž si jich všiml, vyznívají důstojně a ušlechtilé.*“

„*Různé náklonosti, přátelství a lásky, jak jim rozuměl Pierre, Karatajev neměl; ale měl rád všechno a žil v souladu se vším, s čím ho život svedl, a zejména s lidmi – ne s nějakým určitým člověkem, nýbrž s lidmi, které měl před očima. Měl rád svého chlupáče, své kamarády, Francouze, měl rád Pierra, jenž byl jeho sousedem; ale Pierre cítil, že přes všechnu svou laskavou něhu k němu (jíž bezděky vzdával úctu Pierrovi duchovnímu životu) by nebyl ani na okamžik zarmoucen, kdyby se s ním musel rozloučit. A Pierre k němu začal chovat tentýž cit.*

...

Když ho někdy Pierre, překvapen obratem jeho řeči, poprosil, aby to opakoval, nemohl si Platon vzpomenout, co říkal před chvílí, právě tak jako nebyl schopen říci Pierrovi slova své oblíbené písně. Bylo tam „milá břízečka a není mi do skoku“, ale dohromady to nedávalo žádný smysl. Nechápal a nebyl s to pochopit význam jednotlivých slov, vytržených ze souvislosti. Každé jeho slovo i každý jeho skutek byly projevem pro něho nepochopitelné činnosti, jíž byl jeho život. Avšak jeho život, tak jak se on na něj díval, neměl jako samostatný život význam. Měl smysl pouze jako část celku, který si neustále uvědomoval. Jeho slova a činy z něj vycházely stejně plynule, nevyhnutelně a bezprostředně, jako se vůně líne z květu. Nemohl pochopit cenu ani význam činu nebo slova vytrženého ze souvislosti s celkem.

... *Pro Pierra zůstal navždy takovým, jak ho viděl první noc – nepostižitelným, ... a věčným zosobněním ducha prostoty a pravdy.“ (Voj., k. IV., č. I., kap. 13)*

Ale v čem přesně spočívají ony nové, neochvějné základy, které se v Pierrovi po setkání s Platonem Karatajevem vztyčí?

„*Uplynuly čtyři týdny Pierrova zajetí. Ačkoli mu Francouzi nabízeli, že ho přeloží z vojenského baráku do důstojnického, zůstával dál tam, kam ho dali první den.*

Ve zničené a spálené Moskvě dospěl Pierre téměř až na samu hranici utrpení, které je člověk schopen snášet; avšak vzhledem ke své pevné tělesné konstituci a zdraví, jež si až dosud neuvědomoval, a hlavně vzhledem k tomu, že jednotlivá omezení přicházela tak nepozorovaně, že se nedalo říci, kdy začala, snášel své postavení nejen lehce, ale dokonce radostně. Právě v této době došel klidu a vnitřní spokojenosti, o něž dříve marně usiloval. Dlouho hledal v životě na všech stranách tento klid, tu vyrovnanost, která ho tak překvapila u vojáků na borodinském poli – hledal je ve filantropii, v zednářství, v ruchu společenského života, ve víně, v hrdinském činu sebeobětování, v romantické lásce k Nataše; hledal je myšlenkovou cestou, ale všechno hledání i pokusy jej zklamaly. Aniž si to uvědomoval, dosáhl tohoto uklidnění a vyrovnanosti teprve tím, že stál tváří v tvář smrti, že prošel utrpením, a tím, co odhalil v Karatajevovi. Chvilé strachu, které prožil při popravě, jako by setřely z jeho paměti a vzpomínek všechny ty znepokojivé myšlenky a pocity, jež se mu předtím zdály důležité. Nemyslel ani na Rusko, ani na válku, na politiku ani na Napoleona. Bylo mu zřejmé, že se ho to vše netýká, že k tomu není povolán, a proto to nemůže posuzovat. Rusko s létem – špatnou přízi spolu předou, opakoval si Platonova slova a podivně ho to uklidňovalo. Úmysl zabít Napoleona a výpočty kabalistického čísla a šelmy ze Zjevení připadaly mu nyní nepochopitelné a byly mu dokonce k smíchu. Jeho popuzenost proti ženě a obavy, aby nebylo pošpiněno jeho jméno, zdály se mu teď nejen malicherné, ale i směšné. Co mu záleželo na tom, že si ta žena žije tam někde tak, jak se jí líbí? Co komu – a tím méně pak jemu – je do toho, dovědí-li se nebo nedovědí-li se Francouzi, že jméno jejich zajatce je hrabě Bezuchov?

...

Teprve nyní, tady, Pierre plně ocenil, jaká rozkoš je jídlo, když se člověku chce jíst, pít, když se chce pít, spánek, když se chce spát, teplo, když je zima, hovor s někým, když se člověku chce mluvit a slyšet lidský hlas. Ukájení potřeb – dobré jídlo, čistota, svoboda – připadalo mu teď, kdy byl o to vše připraven, jako dokonalé štěstí a neomezená volba činnosti – tedy život – zdála se mu nyní, kdy byla natolik omezena, tak snadnou, že mimoděk zapomínal na to, že přebytek životního pohodlí je překážkou veškerého štěstí pociťovaného při ukájení potřeb a že příliš velká svoboda ve volbě zaměstnání, ta svoboda, kterou mu v jeho životě poskytovalo vzdělání, bohatství a postavení ve společnosti – že právě tato svoboda činí volbu zaměstnání nepřekonatelně obtížnou a ničí vlastně samu potřebu a možnost jakékoli činnosti.

Všechny Pierrovy touhy se nyní upínaly k době, kdy bude volný. A přece později po celý svůj život s nadšením vzpomínal a mluvil o tom měsíci v zajetí, o těch nenávratných, silných a radostných pocitech, a hlavně o tom naprostém vnitřním klidu a dokonalé duševní svobodě, kterým se těšil jen tehdy.“ (Voj., k. IV., č. II., kap. 12)

Klíč k výše položené otázce nacházím v těchto dvou obrazech: „*Avšak jeho (Karatajevův) život, tak jak se on na něj díval, neměl jako samostatný život význam. Měl smysl pouze jako část celku, který si neustále uvědomoval.*“; „*Nemyslel ani na Rusko, ani na válku, na politiku ani na Napoleona. Bylo mu zřejmé, že se ho to vše netýká, že k tomu není povolán, a proto to nemůže posuzovat*“ – Karatajevův život sám o sobě význam nemá, získává ho pouze jako součást celku – Karatajev si tento celek neustále uvědomoval, vzhledem k tomu, jaký Karatajev je, to nemůže být uvědomění racionální, ale spíše uvědomění hluboce vnitřní, samozřejmé, podle kterého nevědomky organizuje svůj život. A právě v tom, jak Pierre „*nemyslí na Rusko... neboť se ho to netýká a není povolán k tomu to posuzovat*“ lze spatřit uvědomění si tohoto celku, v rámci kterého se život odehrává, a uvědomění si své pozice v rámci tohoto celku.

Francouzi se mají pohnout z Moskvy, s sebou chtějí vzít zajatce. Do té doby jsou vztahy mezi zajatci a Francouzi přátelské, Pierre díky tomu, že umí francouzsky, slouží jako prostředník mezi nimi. To trvá ale právě jen do chvíle, než se zajatecký konvoj vydá na pochod.

„V kaprálově změněné tváři, ve zvuku jeho hlasu, ve vyzývavém a ohlušujícím rachotu bubnů poznal onu tajemnou, ke všemu lhostejnou sílu, která nutila lidi, aby proti své vůli usmrcovali sobě podobné, sílu, jejíž moc viděl při popravě. Bát se, snažit se ji nevidět a obracet se s prosbami nebo domluvami na lidi, kteří byli v jejím vleku, bylo zbytečné. To Pierre už věděl. Bylo třeba trpně čekat.“ (Voj., k. IV., č. II., kap. 13)

Později, na cestě, je poprvé vojákům vydán rozkaz střílet zajatce, kteří už nemohou jít. A Pierre to vidí.

„Pierre cítil, že na něj znovu doléhá osudová síla, která ho zdrtila při popravě a kterou po dobu zajetí nepocítoval. Bylo mu hrozně; avšak cítil, že čím víc se tato osudová síla namáhá, aby ho zdeptala, tím rychleji vzrůstá a mohutní v jeho duši síla života, nezávislá na té prvé.“ (Voj., k. IV., č. II., kap. 13)

2.7.1. Karatajevova smrt

„(Bezuchov) *nevěděl proč, ale jak Karatajevovi začalo ubývat sil, musel se přemáhat, aby k němu přistoupil.*“ Jak Karatajevovo utrpení narůstá, Bezuchov se ho straní. V knize je to reflektováno následovně: „*Pierre poznal – nikoli rozumem, ale celou svou bytostí, člověkem – že člověk je stvořen pro štěstí a že toto štěstí je v něm samém, v ukojování přirozených lidských potřeb, a že všechno neštěstí na světě nepochází z nedostatku, nýbrž z přebytku; ale ... poznal ještě další potěšující pravdu – poznal, že na světě není nic strašného. Poznal, že tak jako není na světě situace, v níž by byl člověk šťasten a dokonale svoboden, tak také není situace, v níž by byl zcela nešťasten a nesvoboden.*“ Bezuchova v ten moment zachraňuje „*schopnost obracet pozornost jiným směrem, kterou je člověk obdařen*“ – „*Neviděl a neslyšel, jak střílejí zajatce, kteří zůstali pozadu, ačkoli jich takto zahynulo již přes sto. Nemyslí na Karatajeva, který slábl den ze dne víc a víc, a bylo jisté, že ho brzy stihne týž osud. Ještě méně myslel Pierre na sebe. Čím těžší bylo jeho postavení, čím strašnější byla budoucnost, tím častěji, nezávisle na situaci, v níž právě byl, vybavovaly se mu radostné a utěšlivé myšlenky, vzpomínky a představy.*“ (Voj., k. IV., č. III., kap. 12)

Pak ale jedné noci Pierre vyslechne, jak Platon vypráví příběh.

„*Pierre znal tento příběh už dávno. Karatajev ho vyprávěl jenom jemu nejméně šestkrát a vždycky byl přitom radostně vzrušený. Ale ačkoli jej znal tak dobře, zaposlouchal se teď Pierre do něj, jako by jej slyšel poprvé, a tiché nadšení, jež při vyprávění zřejmě pociťoval Karatajev, přeneslo se i na něho. Hrdinou příběhu byl starý kupec, který spořádaně a bohabojně žil se svou rodinou a jednou se vypravil s přítelem, rovněž bohatým kupcem, na trh do Nižního Novgorodu*“ (Voj., k. IV., č. III., kap. 12)

Kupec je křivě obviněn z vraždy, odsouzen a poslán do káznice, kde dalších deset let žije. Na otázku spoluvězňů, za jaký zločin se do káznice dostal, kupec odpovídá: „*Já ... tady trpím za hříchy své i za hříchy jiných. Já jsem ani nikoho nezabil, ani nic cizího nevzal.*“ Mezi spoluvězni, kteří kupci naslouchají, je i skutečný pachatel vraždy, ze které je kupec obviněn. „*Přijde takhle ke stařečkovi a padne mu rovnou k nohám. To kvůli mně tu dědečku hyněš, povídá. ... Odpusť mi to dědečku, pro boha živého, povídá.*“ Na což starý kupec odpoví: „*Bůh prý ti odpustí, vždyť prý jsme všichni před ním hříšní, a já tu trpím za své hříchy.*“ ... „*Karatajev zářil úsměvem stále jasnějším a nadšenějším, jakoby se v tom, co se právě chystal povědět, tajila největší krása příběhu a veškerý jeho smysl.* – „*A co bys řekl sokoliku, ten vrah se udal u ředitele káznice.*“ *Starý kupec je nakonec skutečně omilostněn, úřední potvrzení však přichází*

příliš pozdě a ve chvíli, kdy je doručeno, nacházejí zřizenci starého kupce již mrtvého. - „Ani ne tak sám příběh, jako jeho tajemný smysl, nadšení a radost, jež zářily z Karatajevova obličejů při vyprávění, a jejich tajemný význam – to vše naplňovalo teď Pierrovu duši nejasnou radostí.“ (Voj., k. IV., č. III., kap. 12)

Následujícího dne Karatajev umírá.

„...Tu Pierre spatřil Karatajeva, jehož od rána ještě neviděl. Platon seděl ve svém pláštiku, opřen o břizu. Na tváři mu kromě radostného dojetí, které se na ní zračilo při včerejším vyprávění o nevinně trpícím kupci, zářil ještě jiný, tichý a slavnostní výraz.

Karatajev se díval na Pierra svými dobrými kulatými očima, zamlženými nyní slzami, a zdálo se, jako by ho k sobě volal a chtěl mu něco říci. Avšak Pierre měl o sebe velký strach. Zatvářil se, jako by ten pohled neviděl, a spěšně odešel jinam.

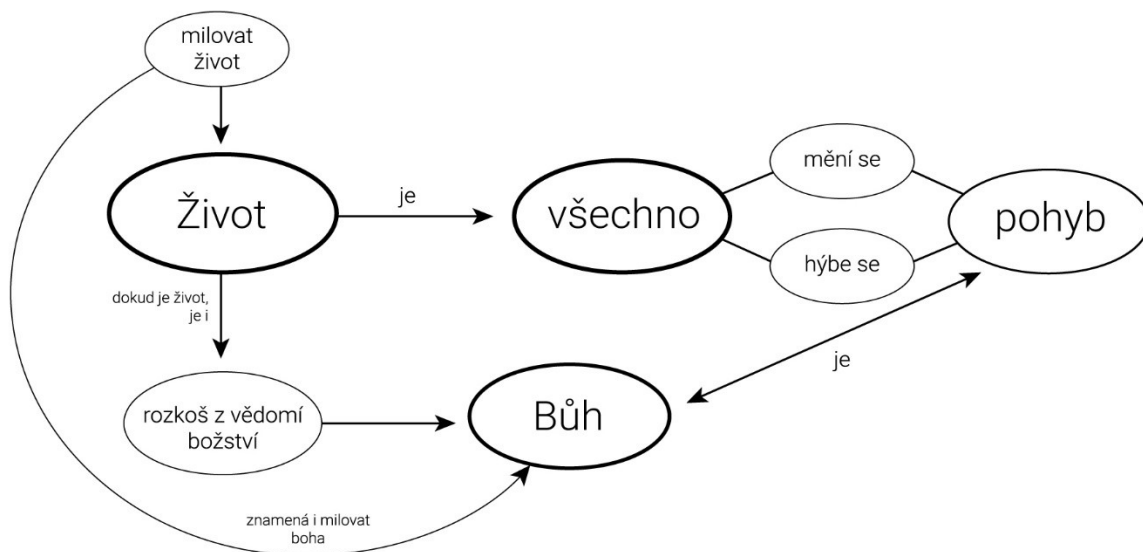
Když zajatci opět vykročili, Pierre se ohlédl. Karatajev seděl u břízy vedle cesty. Stáli nad ním dva Francouzi a cosi mu říkali. Pierre už se víc neohlížel. Kulhaje šel do kopce.

Vzadu, z místa, kde seděl Karatajev, zazněl výstřel. Pierre jej jasně slyšel, ale v okamžiku, kdy se ozval, si vzpomněl, že nedokončil počítání, které začal ještě před příjezdem maršála – kolik denních pochodů ještě zbývá do Smolenska. A začal počítat.“ (Voj., k. IV., č. III., kap. 14)

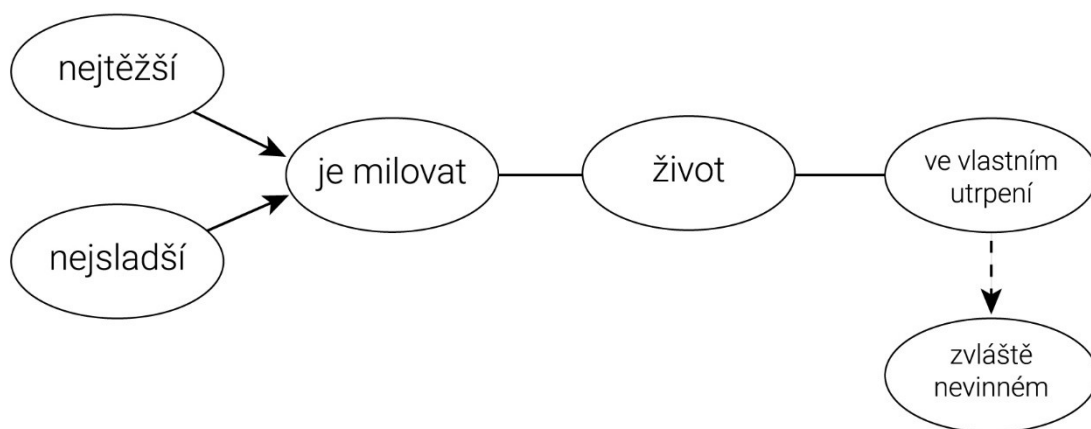
2.7.2. Sen

Platonova smrt má přímou dohru ve snu, který se Pierrovi později během noci zdá (Voj., k. IV., č. III., kap. 15)

„Život je všechno. Život je Bůh. Všechno se mění a hýbe a tento pohyb je Bůh. A dokud je život, je i rozkoš z vědomí božství. Milovat život je milovat Boha...““

„ ...Nejtěžší, ale zároveň nejsladší ze všeho je milovat tento život ve vlastním utrpení, zvláště, trpím-li nevinně.“

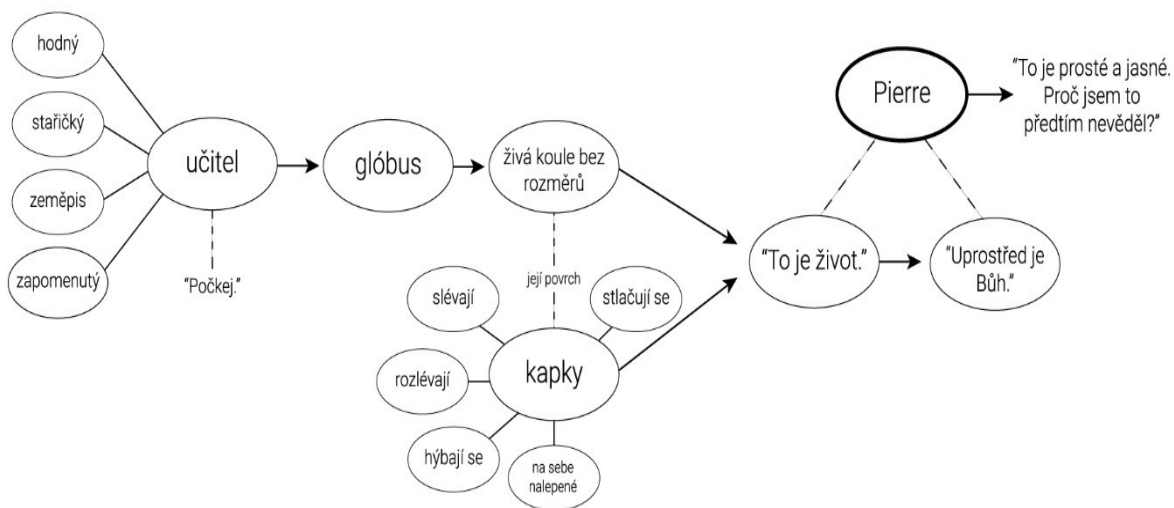
‘Karatajev!’ Vzpomněl si Pierre.

A náhle se Pierrovi ve snu jako živý zjevil hodný staříčkový učitel, dávno zapomenutý, jenž ho ve Švýcarsku učil zeměpisu. ‘Počkej,’ řekl Pierrovi, a ukázal mu globus. Tento globus byla živá, pohupující se koule bez rozměrů. Její povrch tvořily kapky těsně k sobě nalepené. Všechny ty kapky se pohybovaly, měnily místo a hned se jich několik slévalo v jednu, hned se zase jedna rozdělila na mnoho menších. Každá

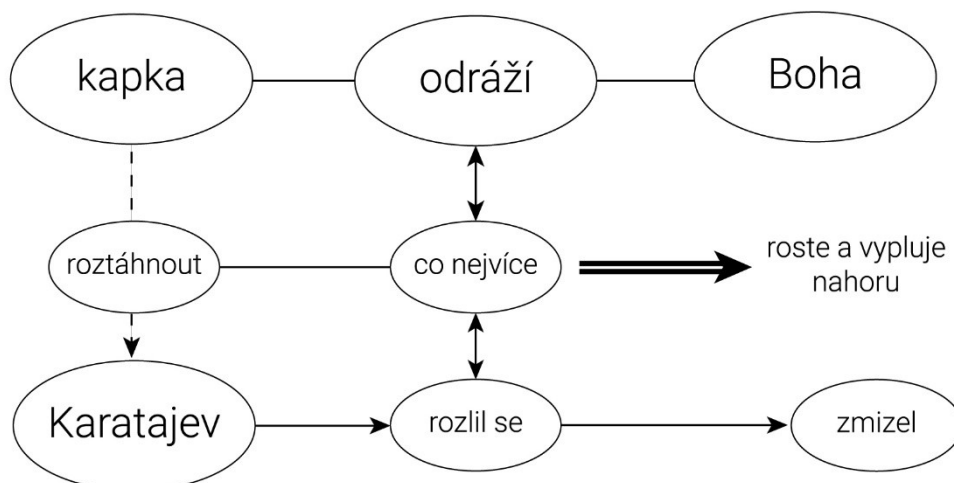
kapka měla snahu se rozlít, zaujmout pro sebe co největší prostor, ale protože ostatní usilovaly o totéž, stlačovaly ji a někdy ji docela zničily, jindy se s ní slévaly.

'To je život,' pravil starý učitel.

'Jak je to prosté a jasné,' pomyslí si Pierre. 'Jak to, že jsem to předtím nevěděl?'

‘Uprostřed je Bůh a každá kapka se snaží roztáhnout co nejvíce, aby odrážela jeho obraz v největším měřítku. A tak roste a znovu vypluje nahoru. To je on, Karatajev, teď se rozlil a zmizel.’“

Není kapka největší právě v momentě, kdy se rozlije?

Pierre se krátce probouzí:

„‘A co Pla...,’ začal, ale nedořekl. V jeho mysli se najednou, současně vynořily navzájem souvisící vzpomínky na pohled, jakým se na něj díval Platon, když seděl pod stromem, na výstřel, který se ozval z toho místa, na psí vytí, na provinilé tváře Francouzů utíkajících kolem něj, na kouřící pušku, kterou nesl jeden z nich v ruce, na to, že Karatajev není na tomto místě odpočinku, a již málem pochopil, že byl Karatajev zabit, když se mu v témž okamžiku vybavila v mysli, bůhvíodkud se vzala, vzpomínka na večer strávený v létě s krásnou Polkou na balkoně jeho kyjevského domu. A tak aniž si uvedl v souvislost vzpomínky z dnešního dne a aniž si je shrnul, zavřel oči a obraz letní přírody se mu smísil se vzpomínkou na koupání, na tekutou pohupující se kouli, a on se ponořil kamsi do vody a ta se mu zavřela nad hlavou.’“

Následujícího dne je celý zajatecký konvoj i s Pierrem osvobozen kozáky.

2.8. Opět na svobodě

„Jak to většinou bývá, pocítil Pierre všechnu tíhu fyzických útrap a přepětí, jimž byl vystaven v zajetí, teprve když toto přepětí a útrapy skončily. Po svém osvobození ze zajetí přijel do Orla a tři dny po příjezdu, právě když se chystal do Kyjeva, se

roznemohl a proležel v Orlu tři měsíce; dostal žlučovou horečku, jak říkali lékaři. A přestože ho lékaři léčili, pouštěli mu žilou a dávali mu pít medicíny, uzdravil se.“

Na nic z toho, co se s ním dělo od chvíle, kdy byl osvobozen, až do nemoci, nezůstala mu žádná vzpomínka. Pamatoval se jen na kalné, nevlídné počasí, hned déšť, hned sníh, na vnitřní fyzickou nevolnost, na bolest v nohou a v boku; pamatoval se na celkový dojem z lidského neštěstí a utrpení; pamatoval se, jak se ho důstojníci a generálové zvědavě vyptávali a jak ho to dráždilo; pamatoval se, co se nastaral, než si opatřil kočár a koně, a hlavně se pamatoval, jak v té době nebyl schopen myslet ani cítit. V den, kdy ho osvobodili, viděl mrtvolu Péti Rostova. Týž den se dověděl, že kníže Andrej žil ještě déle než měsíc po bitvě u Borodina a že zemřel teprve nedávno v Jaroslavli, v domě Rostovových. Týž den se Děnisov, který sdělil Pierrovi tuto zprávu, zmínil mezi řečí také o smrti Héléne, domnívaje se, že o tom Pierre už dávno ví. To vše se Pierrovi tehdy zdálo jen divné. Cítil, že nemůže pochopit význam všech těchto zpráv. Tenkrát pospíchal, jen aby co nejrychleji odjel z těch míst, kde se lidé navzájem zabíjeli, do nějakého tichého útočiště a tam se vzpamatoval, odpočinul si a mohl si promyslet všechny ty podivné, nové věci, které za tu dobu poznal. Avšak sotva přijel do Orla, onemocněl. Když se z nemoci probрал, spatřil u lůžka své dva sluhy, kteří přijeli z Moskvy – Těrentije a Vasku, a nejstarší kněžnu, která žila na Pierrově statku v Jelci, a když se dověděla, že Pierre byl osvobozen a že je nemocen, přijela, aby ho ošetřovala.

V době své rekonvalescence Pierre jen pomalu odvykal dojmům z posledních měsíců, na něž byl tak zvyklý, a přivykal tomu, že ho zítra nikdo nikam nepožene, že mu nikdo nevezme jeho teplou postel a že pravděpodobně bude mít oběd, čaj i večeři. Ale ve snu viděl sám sebe stále ještě v zajetí. Stejně pozvolna začínal chápat novinky, které se dozvěděl, když se dostal ze zajetí: smrt knížete Andreje, smrt ženinu, zhoubu Francouzů.

‘Ach, jak je to krásné, jaké blaho!’ říkal si, když před něj přistavili čistě prostřený stůl s vonícím bujonem nebo když večer uléhal do měkké čisté postele nebo když si vzpomněl, že tu už není žena ani Francouzi. ‘Ach, jak je to krásné, jaké blaho!’ A ze starého zvyku se v duchu zeptal: ‘A co potom? Co budu dělat? A ihned si sám odpověděl: Nic. Budu žít. Ach, jaké blaho!’

„Věc, pro niž se předtím tolik natrápil a kterou stále hledal, životní cíl – pro něho ted’ neexistovala. Nebylo to náhodou ani jen pro současnou chvíli, že pro něho tento hledaný životní cíl neexistoval; Pierre cítil, že žádný není a nemůže být. A právě tato

bezcílnost mu dávala to plné, radostné vědomí svobody, které v tom čase tvořilo jeho štěstí.

Nemohl mít cíl, protože teď měl víru – ne víru, v nějaké zákony nebo slova nebo myšlenky, nýbrž víru v živého, vždy přítomného Boha. Předtím ho hledal v cílech, jež si kladl. Toto hledání cíle bylo pouze hledáním Boha; a v zajetí z ničeho nic pochopil, ne slovy nebo uvažováním, nýbrž bezprostředním citem, co mu říkala už kdysi dávno chůva: že Bůh je tady, kolem nás, všude. V zajetí poznal, že Bůh je v Karatajevovi větší, nekonečnější a nepostižitelnější než ve Staviteli vesmíru, jehož vyznávali zednáři. Zakoušel pocit člověka, který našel to, co hledal, přímo u svých nohou, zatímco napínal zrak, aby dohlédl co nejdále. Celý svůj život se díval tam někam nad hlavy lidí, kteří ho obklopovali, a zatím nebylo třeba napínat zrak, stačilo podívat se přímo před sebe.

Dříve nedovedl v ničem vidět velikost, nepostižitelnost a nekonečnost. Jen cítil, že někde musí být, a hledal je. Ve všem blízkém a pochopitelném viděl jen omezenost, malichernost, všednost a nesmyslnost. Ozbrojoval se dalekohledem rozumu a díval se do dálky, tam, kde všechno to malicherné a všední bylo zahaleno mlhou, a zdálo se mu to veliké a nekonečné jen proto, že to bylo vidět nejasně. Tak se mu jevil život v Evropě, politika, zednářství, filosofie, filantropismus. Avšak i ve chvílích, jež považoval za chvíle slabosti, pronikal jeho rozum do té dálky a on tam viděl touž malichernost, všednost a nesmyslnost. Ted' se tedy naučil vidět velikost, věčnost a nekonečnost ve všem, a proto zcela přirozeně, aby to viděl, aby se mohl tím pozorováním kochat, zahodil dalekohled, jímž se až dosud díval přes hlavy lidí, a radostně kolem sebe sledoval ten věčně se měnící, věčně veliký, nepostižitelný a nekonečný život. A z čím větší blízkosti se na něj díval, tím byl klidnější a šťastnější. Strašná otázka, která kdysi bořila všechny jeho rozumové konstrukce, otázka 'proč?', pro něho teď neexistovala. Nyní měl na tuto otázku v duši vždy připravenou prostou odpověď: proto, že je Bůh, ten Bůh, bez jehož vůle nespadne ani vlas z hlavy člověka. (Voj., k. IV., č. IV., kap. 12)

...

Pierrovo chování se zevně téměř nezměnilo. Na první pohled byl právě takový jako dříve. Byl stejně roztržitý a zdálo se, že se nezabývá tím, co má před očima, nýbrž něčím jiným, osobitým. Rozdíl mezi jeho dřívějším a nyníjším chováním byl v tom, že dříve, když zapomínal na to, co se dělo před ním, nebo na to, co mu kdo říkal, trpitelsky vraštil čelo, jako by se snažil rozeznat něco hodně vzdáleného, ale nemohl. Nyní také, stejně jako dříve, zapomínal na to, co se dělo kolem něj, i na to, co mu kdo říkal; jenomže teď se sotva znatelným, jakoby posměšným úsměvem pozoroval právě to, co

bylo před ním, a zaposlouchával se do toho, co mu říkali, i když bylo jasné, že vidí a slyší něco docela jiného. Dříve vypadal jako člověk sice dobrý, ale nešťastný, a proto se ho lidé stranili. Teď mu kolem úst neustále pohrával úsměv prozrazující radost ze života a z očí mu zářil zájem o lidi a otázka, jsou-li spokojeni tak jako on. A lidem bylo v jeho společnosti dobře.“

Postupně ho obklopí krom kněžny a sluhů ještě doktor, italský důstojník v zajetí a zednář hrabě Villarský. Všechny poslouchá a pokaždé z toho má radost – a touto mimoděčnou radostí si všechny nakloní. A zároveň:

„Pierre uznával, že každý člověk může myslet, cítit a posuzovat věci po svém, a věděl, že slovy není možné člověku vyvrátit nějaké mínění a přesvědčit ho o opaku. Tato zákonitá osobitost každého člověka, která ho dříve rozčilovala a dráždila, byla teď základem jeho pochopení a zájmu o lidi. Rozdílnost a někdy i naprostý protiklad mezi jinými lidmi a jeho vlastním životem nebo vůbec mezi lidmi navzájem ho těšily a vyvolávaly mu na tváři posměšný, mírný úsměv.“ (Voj., k. IV., č. IV., kap. 13)

„V praktických věcech Pierre náhle pocítil, že má těžké, které předtím neměl. Dříve ho všechny finanční otázky, zejména prosby o peníze, jimž byl jako velký boháč velmi často vystaven, uváděly v bezradný zmatek a pochybnosti. Dát, nebo nedat? ptal se sám sebe. Já ty peníze mám a on je potřebuje. Ale jiný je ještě potřebnější. Kdo je potřebuje víc? A možná že jsou to oba podvodníci. Dříve ze všech těchto úvah nenalézal východisko a dával všem, dokud měl. Ve stejných rozpacích byl při každé otázce týkající se jeho jmění, když jeden říkal, že je třeba učinit to, a jiný zas ono.

Teď k svému údivu shledal, že při žádné z těchto otázek není na pochybách ani na rozpacích. Objevil se v něm soudce, který rozhodoval podle zákonů jemu samému neznámých, co je třeba dělat a co ne.

K peněžním záležitostem byl stejně lhostejný jako dříve; ale nyní věděl bez jakéhokoli zaváhání, co je a co není třeba učinit. Poprvé zasáhl tento nový soudce při prosbě zajatého francouzského plukovníka, který k Pierrovi přišel, mnoho toho navykládal o svých hrdinských činech a nakonec vyslovil skoro požadavek, aby mu Pierre dal čtyři tisíce franků, že je odešle ženě a dětem. Pierre ho bez nejmenší námahy a duševního napětí odmítl a později se až podivil, jak prosté a snadné bylo to, co se předtím zdálo tak těžké a neřešitelné. Zároveň s odmítnutím plukovníka se rozhodl, že musí použít nějaké lsti, aby při odjezdu z Orla donutil Itala přijmout peníze, které zřejmě potřeboval“ (Voj., k. IV., č. IV., kap. 13)

...

„Po celou dobu své rekonvalescence v Orlu zakoušel Pierre pocit radosti, svobody, života; ale když se na cestě octl pod širým nebem a uviděl stovky nových tváří, tento pocit jen ještě zesílil. Po celou cestu měl radost jako školák na prázdninách. Všichni lidé – vozka, přednosta stanice, rolníci na cestě i ve vesnici – měli pro něj nový význam. Společnost a poznámky Villarského, který si neustále stěžoval na ruskou chudobu, nevzdělanost a na zaostalost Ruska za Evropou, Pierrovu radost jen zvyšovaly. Tam, kde Villarski viděl odumírání, viděl Pierre neobyčejně mohutnou životní sílu, tu životní sílu, která ve sněhu na tomto obrovském prostranství udržovala život celého toho zvláštního, jedinečného národa. Neodporoval Villarskému, a jako by s ním souhlasil (poněvadž předstíraný souhlas byl nejjednodušší způsob, jak se vyhnout debatám, z nichž nemohlo nic vzejít), poslouchal ho s radostným úsměvem.“ (Voj., k. IV., č. IV., kap. 13)

2.9. Rozbor – Naplnění, osudovost, autenticita, svoboda

Celá Pierrova linka je prostoupena několika silnými motivy, které v ní neustále rezonují. Jedním z nich je **touha hledat autentické situace**, situace, které Pierre může intenzivně zakoušet, ve kterých si může říci – „Teď jsem.“; anebo ještě lépe, ve kterých se úplně ztratí. Pierre jako by instinktivně cítil umělost života ve vyšší společnosti, který ho neustále zavazuje k jakýmsi malým povinnostem, návštěvám, oslavám, obědům a večerím – a on tak život utápí v malichernostech a sobectví, které se pro šlechtu zdají být vším.

První takový zážitek se objevuje během Pierrova souboje s Dolochovem. Tomu předchází Pierrovy intenzivní úvahy o smyslu toho všeho. Když ale po výstřelu vidí, že Dolochova zasáhl, vrhne se k němu a až samotný Dolochov ho zadrží a přiměje ho, aby zůstal za bariérou. Poté, místo toho, aby se Pierre kryl, rozpřáhne před Dolochovem ruce. „Pierre s mírným úsměvem, plným soucitu a lítosti, bezmocně roztáhl nohy i ruce a stál celou širokou hrudí přímo proti Dolochovovi a smutně se na něho díval.“ (Voj., k. II) A Dolochov mine.

Další takový moment Pierre zažívá poté, co se Nataša rozejde s Andrejem Bolkonským. Předchází mu celá řada trudů – Poznání, „že ho uráží postavení, které ve vyšší společnosti zaujímá jeho žena“; zasnoubení Nataši s Bolkonským, srovnávání Bolkonského osudu se svým, který se mu zdá „tím chmurnější, čím jasnější“ je osud jeho přítele a v neposlední řadě smrt Bazdějeva, muže, který Pierra zasvětil do zednářství. To vše vede k tomu, že ztrácí „veškerou rozkoš z dřívějšího života“ –

myšleno života v Petrohradě, který dělil mezi zednářskou práci – charitativní činnost, studium Bible, zasedání, opisování a luštění starých spisků – svůj úřad a společenské zábavy. Z toho všeho mu teď zbývá pouze „holá kostra“, Pierre se vrací k mládežnickým společnostem, k jídlu, k pití, k hýření – a odjíždí do Moskvy, kde se stává „*takovým komořím ve výslužbě, který v Moskvě dobromyslně dožívá svůj život, jakých tu bylo na sta.*“ Tento život je v rozporu s jeho mladickými zájmy a ambicemi – „*Což netoužil z celé své duše zřídít v Rusku republiku nebo stát se Napoleonem nebo filozofem nebo stratégem, vítězem nad Napoleonem? Což nevěřil, že je možné obrodit hříšné lidské pokolení a sám dosáhnout vrcholu dokonalosti, což si to vášnivě nepřál? Což nezakládal školy a nemocnice a nepropouštěl svoje sedláky na svobodu?*“ (Voj., k. II)

Z této životní letargie, z tohoto „*dožívání*“, jej vytrhne až rozchod Nataši s Bolkonským. Jakožto důvěrník snoubenců je do této záležitosti zasvěcen Natašiny blízkými a snaží se ji urovnat. Nejprve vyrazí hledat Kuragina, aby ho přiměl k odevzdání jeho korespondence s Natašou a k odjezdu z Moskvy. Hledá ho v místním klubu, kde jej zaplavuje „*divný pocit*“ při pohledu „*na tu klidnou, lhostejnou společnost lidí, kteří nevěděli, co se děje v jeho duši.*“ Najde jej, přiměje ho k odjezdu, setkává se s Bolkonským a nakonec s Natašou, které „*až do této chvíle v duchu všechno vyčítal a snažil se jí pohrdat; ale nyní (při pohledu na ni) mu jí bylo tak líto, že v jeho duši nebylo místa pro výčitky.*“ Hovoří s ní, konejší ji – jeho srdce překypovalo lítostí, jakou ještě nikdy nepocítil a posléze jej zaplaví „*ještě silnější pocit lítosti, něhy a lásky.*“ - „*Kdybych nebyl tím, kým jsem, ale nejkrásnějším, nejmoudřejším a nejlepším člověkem na světě a kdybych byl svobodný, na kolenou bych teď prosil o vaši ruku a vaši lásku.*“ řekne jí. A ona mu oplátí „*zjihlým, vděčným pohledem.* Vedle tohoto pohledu, vedle *pocitu dojetí a lásky, který jej zaplavil,*“ se mu všichni lidé „*zdají tak malicherní, tak ubozí.*“ Celý okamžik je završen tím, že se Pierre dívá na kometu, „*radostně, očima vlhkýma od slz,*“ a zdá se mu, že „*tato hvězda dokonale vyjadřuje to, co se odehrává v jeho zjihlé, povzbuzené duši, rozkvétající k novému životu.*“ (Voj., k. II)

Časem se v něm začne „*vzmáhat nepochopitelný neklid.*“ Vyvodí si, že je mu předurčeno podílet se na ukončení Napoleonovi vlády – „*Jeho láska k Rostovové, Antikrist, Napoleonův vpád, kometa, 666, L'Empereur Napoléon a l'Russe Besuhof – to vše mělo najednou uzrát, vyvrcholit a vysvobodit ho z toho začarovaného nicotného světa moskevských zvyků, v němž se cítil jako v zajetí, a dovést ho k velikému hrdinství a*

velikému štěstí. “ Jak se blíží bitva u Borodina a roste všeobecné napětí, je Pierre čím dál spokojenější – „Čím horší byla všeobecná situace, a zejména jeho vlastní situace, tím byl Pierre spokojenější, tím bylo zřejmější, že se katastrofa (onen okamžik „vyvrcholení, vysvobození“), na kterou čeká, blíží“ a před samotnou bitvou se „rázně“ rozhodne, „že už nemůže zůstat v Moskvě a ihned jet k armádě.“ Pozoruje vojáky, setká se s Bolkonským a veliteli, marně se snaží pochopit princip, jakým má být bitva vedena. A v den bitvy ji přihlíží – nejprve, z rána, se s veliteli dívá na panorama bitvy – *„Daleké lesy v pozadí, jakoby vytesané z nějakého žlutozeleného drahokamu, rýsovaly se v oblouku výšin na obzoru a mezi nimi za Valujevem se prořezávala široká smolenská silnice, plná vojsk. Nablízku svítilo zlato polí a hájů. Všude, vpředu, napravo i nalevo, se to vojsky jen hemžilo. Všechno to bylo plné života, majestátní a nečekané a budilo to údiv; co však Pierra nejvíce překvapilo, byl pohled na bojiště, Borodino, a úžlabiny nad Koločou, po obou jejích stranách. ...*

Pierre zatoužil být tam mezi těmi obláčky, lesknoucími se bodáky, v tom ruchu a hluku výstřelů. Ohlédl se na Kutuzova a jeho svitu, aby si přezkoušel svůj dojem na ostatních. Všichni právě tak jako on – a jak se mu zdálo, se stejným pocitem – hleděli kupředu, na bojiště. Ze všech tváří vyzařovalo skryté teplo (chaleur latente) citu, které Pierre pozoroval už včera a které pochopil úplně teprve po rozmluvě s knížetem Andrejem. “ (Voj., k. III)

Poté se přesouvá k dělostřelecké baterii, kde tráví zbytek bitvy. Vojáci jsou z něj nejprve zmateni, po chvíli se z něj ale začnou *dobromyslně utahovat* a přijmou ho mezi sebe.

„Pierre pozoroval, jak každá nepřátelská trefa, každá ztráta rozněcovala stále větší a společné bojové nadšení.

Jako v blížícím se bouřkovém mraku planuly stále častěji, stále jasněji ve tvářích všech těchto lidí (jakoby navzdory tomu, co se dalo) blesky skrytého, propukajícího ohně.

Pierre se nedíval dopředu na bojiště a ani ho nezajímalo, co se tam děje; byl úplně zaujat pozorováním tohoto stále mohutněji planoucího ohně, který (a on to cítil) zachvacoval i jeho srdce. “

Když je potřeba, rozběhne se pro zásoby. Ztratí vědomí, když ale přijde k sobě, vrátí se zpátky a porve se s francouzským důstojníkem, málem je přitom zasáhne dělová koule. Když Pierre posléze bojiště opouští, vidí mrtvé a umírající – *„Ne, ted’*

toho nechají, teď se zhrozí toho, co natropili! Říká si. Avšak slunce, zastírané stále hustším dýmem, stálo ještě vysoko a vpředu, zvláště nalevo u vesnice Semjonovské, ozývala se z dýmu vřava i dunění výstřelů; střelba a kanonáda nejenže neslábly, nýbrž se stupňovaly až k zoufalství, jako když člověk v křečích křičí z posledních sil.“ (Voj., k. III)

Později, v opuštěné Moskvě, se Pierre odhodlává zabít Napoleona. Opět je tu touha po silném, autentickém prožitku, zkušeni sebe sama – který teď nachází v hrdinství, v oběti – a opět se dostavuje v jakémsi kontrastu s vysokou šlechtou. Setkává se s hrabětem Rastopčinem a doma na něj čeká „s nějakými záležitostmi asi deset lidí.“ A Pierre před nimi utíká – „proto, aby se zbavil těch složitých a zamotaných životních požadavků, jež na něj dolehly a jež ve stavu, v jakém tehdy byl, nebyl s to řešit. Vzpomíná; zejména na borodinskou bitvu a na ten nepřekonatelný pocit vlastní nicotnosti a neupřímnosti ve srovnání s pravdivostí, prostotou a silou toho druhu lidí, kteří se vtiskli do jeho duše pod jménem oni.“ (Voj., k. III)

Rozhodně se, že musí zabít Napoleona. K tomu jej „neodolatelně vábí dva stejně silné pocity. První byl pocit nutnosti obětovat se a trpět vzhledem k obecnému neštěstí, ... druhý byl ten neurčitý, výlučně ruský pocit pohrdání vším konvenčním, umělým a lidmi vytvořeným, vším, co většina lidí považuje za největší blaho na světě.“ Už přemýšlí, zda to udělá „kulkou či kinžálem“, ale nakonec místo toho zachrání život francouzskému důstojníkovi, se kterým se opije a navzdory svému záměru zatajit svou identitu mu o sobě všechno řekne.

Přestože se svého záměru drží a je odhodlán Napoleona zabít, nedojde k tomu. Místo toho zachrání holčičku z plamenů a arménskou dívku. Nejprve se Pierre cítí „jako by se probral k životu po těžké mdlobě“ a když se dostane do blízkosti plamenů, cítí se „osvobozen od všech tíživých myšlenek.“ Cítí se „mladý, veselý, obratný a rozhodný.“ Požár, jako jakýsi očišťující oheň, na Pierra působí tak neobyčejně silně proto, že se při „pohledu na požár“ cítí „osvobozen od všech tíživých myšlenek.“ Vymaní se z napětí, z přemýšlení o vlastní nedostatečnosti, což všechno vyplývá z rozhodnutí udělat čin, který je pro Pierra něčím „nemožným - ne svou nesnadností, nýbrž tím, že to neodpovídá jeho povaze.“

Postupně se dostává do stavu jakési euforie – „stavu nadšené zuřivosti,“ který nastupuje v okamžiku, kdy zachraňuje arménskou dívku před přepadením. Dívka připadá Pierrovi „jako vrchol dokonalé východní krásy.“ (Voj., k. III)

„Neřeknu vám, kdo jsem. Jsem váš zajatec. Odved'te mě,“ řekne Pierre hlídce, která jej zajme poté, co dívku zachrání a co se s hlídkou porve. Pierre je „jako opilý“ a jeho „nadšení“ se ještě vystupňuje poté, co spatří holčičku, kterou zachránil – „Přináší mi dceru, kterou jsem právě zachránil z plamenu,“ zvolá, „sám nevěda, jak mu vyklouzla ta zbytečná lež.“ (Voj., k. III)

Tato potřeba sebezakoušení, potřeba autentických prožitků, dochází svého vyvrcholení v zajateckém konvoji, hned první noc poté, co zajatci opustí Moskvu.

„Stáhl nohy pod sebe, sedl si na studenou zem u kola vozu a dlouho tak nehybně seděl se svěřenou hlavou a přemýšlel. Uplynula víc než hodina. Nikdo ho nevyrušoval. Najednou se rozesmál svým sytým, dobrosrdečným smíchem tak hlasitě, že se všichni lidé kolem s údivem ohlédli po zvuku toho zvláštního, zřejmě osamělého smíchu.

‘Chachacha!’ smál se Pierre. A řekl nahlas sám k sobě: ‘Ten voják mě nepustil. Chytili mě, zavřeli mě. Drží mě v zajetí. Koho vlastně? Mne? Mne – mou nesmrtelnou duši! Chachacha...! Chachacha...!’ Smál se, až mu do očí vhrkly slzy.

... Pierre se podíval do nebe, ponořil se do těch mihotavých a světélkujících hvězd. A to vše je mé, to všechno je ve mně, to všechno jsem já! pomyslel si. A to všechno chytili a zavřeli do baráku za prkennou ohradu! Usmál se a šel si lehnout ke svým druhům.“ (Voj., k. IV., č. II., kap. 14)

Souběžně s tím vstupují do hry další motiv – motiv osudovosti. Markantní je již ze začátku, kdy si Pierre namlouvá Heléne – „...nejen kvůli ní, nejen kvůli mně, ale kvůli všem se to musí bezpodmínečně stát. Všichni na to tak čekají, jsou přesvědčeni, že to bude, že je nemohu, prostě nemohu zklamat.“ uvažuje Pierre, když se dívá na Helené jen krátce poté, co zdědí otcovo obrovské jmění a stane se tak žádanou partií. Sňatek jako by byl již předem připraven, jako by na něj celá společnost čekala – ale Pierre není s to se Helené vyznat. Až její otec musí použít lsti, aby je dal dohromady a Pierre o Heleninu ruku ve skutečnosti ani nepožádá. To všechno je v pořádku a nemohlo to být jinak, říká si Pierre, když je jejich sňatek zaranžován, a proto je zbytečné se ptát, je-li to dobré nebo špatné. Dobré je na tom to, že už je rozhodnuto a je konec mučivým pochybnostem. (Voj., k. I., č. III., kap. 2)

Když si čte po svém odjezdu z od manželky na stanici román o „ušlechtilém boji jakési Amélie de Mansfeld,“ říká si „Proč bojovala proti člověku, který ji svedl, když

ho měla ráda? Bůh nemohl vložit do její duše touhy, které by odporovaly jeho vůli“.

Předpoklad této osudovosti jako by později nabyl podobu předpokladu Boží vůle, ke které se Pierre ve svých denících obrací, když běduje nad tím, že „*se pozdě procitnuv oddával lenosti*“ v posteli a žádá Boha „*Pomoz mi kráčet po stezkách tvých.*“ Předpoklad osudovosti se mění na předpoklad nějakého správného, předepsaného způsobu chování – jakési „*stezky Boží,*“ která má s osudovostí danou společností i bohem společnou předepsanost, to, že je již předem dána a určena, a Pierre ji usilovně hledá. I v Pierrově záměru zastřelit Napoleona se odráží předpoklad danosti – Napoleon jako „*šelma z Janova zjevení*“ a Pierre jako „*l’Russe Besuhof,*“ který má „*má zvláštní poslání ve spojitosti s číslem šelmy 666 a že je mu v tomto velkém boji od věků určen úděl ukončit moc šelmy.*“

Ruku v ruce s hledáním autenticity a prožíváním osudovosti jde hledání Boha. Hledání autenticity a svobody je u Pierra zároveň hledáním Boha. Bůh je u Pierra nejprve „*Velký architekt přírody*“ zednářů, opředeny řadou tajemství, do kterých zednáři pronikají, a symbolů, které se snaží rozluštit – „*Ve svaté vědě našeho řádu tvoří vše jediný celek, vše se poznává ve své celistvosti a v životě. Trojice – tři počátky věcí – jsou síra, rtuť a sůl. Síra má vlastnosti oleje a ohně; když se sloučí se solí, vzbudí v ní svým ohněm dychtivou sílu, takže sůl pak přitahuje rtuť, pohlcuje ji, poutá ji a s nimi oběma vytváří jednotlivá tělesa. Rtuť je řídká a těkavá duchovní podstata - Kristus, Duch svatý, On.*“ (Voj., k. II., č. III., kap. 10)

A ve chvíli, kdy je zajat, až v okamžiku, kdy se poté, co přihlíží popravě zajatců, cítí „*jako by mu někdo z duše vytrhl pružinu, která všechno držela pohromadě a všechno oživovala, a najednou se všechno sesulo v jedinou hromadu nesmyslného rumu,* kdy přestává věřit v rozumné uspořádání světa, v lidskou i ve svou duši,“ potká Pierre Karatajeva. Pierre ho poprvé vidí, jak se zouvá. A ihned pocítí, že „*v těch jeho sporých pohybech, v tom jeho pečlivě uspořádaném hospodářství v koutě, ba dokonce i v pachu toho člověka je něco příjemného, uklidňujícího a oblého, prostého vši hranatosti. ... V jeho zpěvavém hlase bylo tolik lásky a prostoty, že Pierre chtěl odpovědět, ale zatřásla se mu brada a cítil, jak se mu do očí hrnou slzy. – ‘Netrap se, kamarádíčku: člověk trpí chvíli, ale žije celý život. Tak je to, můj milý.*“ (Voj., k. IV., č. I., kap. 12)

Všechny Pierrovy zážitky se konsolidují po smrti Karatajeva. Uvědomí si, „*ne slovy nebo uvažováním, nýbrž bezprostředním citem,* že Bůh je v Karatajevovi větší,

nekonečnější a nepostižitelnější než ve Staviteli vesmíru, jehož vyznávali zednáři.“ -
V prostotě, bezprostřednosti, v citu, v lásce.

Na prahu spánku se mu hlavou honí myšlenky: *„Život je všechno. Život je Bůh. Všechno se mění a hýbe a tento pohyb je Bůh.“* Poté, ve snu, vidí *„velkou kouli bez rozměrů,“* kterou tvoří hemžící se *„kapky“* a poznává, že tato koule bez rozměrů je *život*, uprostřed kterého je Bůh. (Voj., k. IV)

Mizí otázka osudovosti, mizí i ona otázka *„Proč?“*, která Pierra sužovala. Mizí i osudovost, *„životní cíl – přestává pro něj existovat. Nemohl mít cíl, protože teď měl víru – ne víru v nějaké zákony nebo slova nebo myšlenky, nýbrž víru v živého, vždy přítomného Boha.“*

Pierre tak překračuje hranice freudovského superega, soubor příkazů – *musíš/nesmíš*, a posouvá se k vlastnější, autonomější morálce. Pociťuje v sobě *„těžiště, které předtím neměl.“* To se neřídí na základě žádných pevně daných rozumových pravidel (které Pierre do té doby všude hledá), ale rozhoduje se *„podle zákonů jemu samému neznámých, co je třeba dělat a co ne.“* Instinkt, morální kompas, který se objevuje ruku v ruce s tím, že se *„naučil vidět velikost, věčnost a nekonečnost ve všem.“* Jako by si v zajetí prošel jakýmsi Patočkovským *frontovým zážitkem* a v důsledku toho objevil v sobě něco, co je mu hluboce vlastní. Jako by se potkal sám se sebou a díky tomu poznal, že už nepotřebuje žádný *„dalekohled rozumu,“* kterým by v *„dálce“* hledal *„nepostižitelnost a nekonečnost“*, ale že tuto *„nepostižitelnost a nekonečnost“* může potkávat všude kolem sebe – *„A z čím větší blízkosti se na něj díval, tím byl klidnější a šťastnější.“* A jako by také poznal, že život nelze naplnit – heroickým skutkem, obětováním se či poznáním jakéhosi velikého tajemství všehomíra – ale že je možné jej neustále naplňovat a – *„kochat se“* onou *„věčností a nekonečností,“* kterou kolem sebe teď všude vidí.

2.9.1. Pierre a přístupy k Bohu – zednářství a Karatajev

Domnívám se, že zednářství Pierrovi reprezentuje velké ideály, kterým určitý čas upřímně věří a snaží si svůj život zařídit podle nich – to zahrnuje askezi, odříkání a pilné studium písma; (zápisy z Pierrova deníku): *„Vstal jsem v osm hodin, četl jsem Písmo svaté, ... jedl jsem mlčky a střídme a po obědě jsem opisoval divadelní hry pro bratry.“* Ovšem Pierre není asketa; účastní se společenských akcí a pohybuje se ve společnosti. V hloubi duše chce být mezi lidmi, ne se před nimi uzavírat do askeze. Proto není s to u tohoto způsobu života vydržet dlouhodobě.

Důležitým motivem zednářské lóže ve Vojně a míru je velikost; velikost Boha (Bazdějv): „ *V tom, že ho nechápeme, vidíme pouze svou slabost a Jeho velikost*“; velikost a pompéznost přijímacího rituálu; velikost zednářských tajemství: „ ... Základ, na němž náš řád pevně spočívá ... , jest zachování určitého důležitého tajemství ... kteréžto tajemství dochováno bylo od nejdávnějších věkův... a na němž možná závisí osud rodu lidského ... “ (Voj. kap II.). Právě s tímto tajemství souvisí i uzavřenost: je jen málo těch, kterým mohou být tato veliká tajemství předána, neboť jen velmi malá skupina lidí je toho hodna: „*jelikož tajemství je takového druhu, že je nikdo nemůže znát a používat k vlastnímu prospěchu, není-li na ně připraven dlouhou a horlivou sebeočistou, může jen málokdo chovat naději, že ho snadno dosáhne.*“ (Voj. k. II)

Zednářská zásady jsou také něco, co k Pierrovi přichází zvnějšku. Ač on i Bazdějv nepochybně věří upřímně, dává se zednářství Pierrovi skrze ctnosti, které jsou nařízeny zvnější, a samy o sobě nevyvěrají z jeho nitra. A také - ač Bazdějv říká, že není možno Boha postihnout rozumem (Voj., k. II.), je Zednářství ve Vojně a míru rozumové. Učení zednářů předáváno skrze symboly, které jsou vykládány: „*Ve svaté vědě našeho řádu tvoří vše jediný celek, vše se poznává ve své celistvosti a v životě. Trojice – tři počátky věcí – jsou síra, rtuť a sůl. Síra má vlastnosti oleje a ohně; když se sloučí se solí, vzbudí v ní svým ohněm dychtivou sílu, takže sůl pak přitahuje rtuť, pohlcuje ji, poutá ji a s nimi oběma vytváří jednotlivá tělesa. Rtuť je řídká a tékává duchovní podstata - Kristus, Duch svatý, On.*“ (Voj., k. II.)

Pierre u zednářů také hledá vnitřní obrodu sebe sama; poprvé po ní dychtivě zatouží během Bazdějvovy promluvy na poštovní stanici. Ke svému budoucímu dobrodinci hovoří Pierre takto: „ *Z celého srdce jsem toužil být takový, jakého byste si mě přál mít vy; ale nikdy jsem u nikoho nenašel pomoc... Ostatně největší vinu na tom mám já sám. Pomozte mi, poučte mě, a možná že budu...* ‘ (Voj., k. II.). Posléze tuto touhu vyjádří přímo v odpovědi na otázku zednářskému rétorovi při jeho přijímacím rituálu do bratrstva: „ *Proč jste sem přišel, vy, který nevěříte v pravdu Světla a nevidíte Světlo, proč jste přišel a co od nás chcete? Nejvyšší moudrost, ctnost, vědění?*‘ – *Ano, já... toužím po obrození, s námahou pronesl Pierre.*“ (Voj., k. II.) Přijímací rituál není ani zcela dokončen, a Pierre již „*v této chvíli s radostí cítil, že je již úplně očištěn od dřívějších hříchů a připraven konat pouze dobro.*“ (Voj., k. II.). Když se ovšem vrací zpět do společnosti, není s to se svého minulého života – s hojností jídla, pití a pohybu

ve společnosti – zcela vzdát. Je tak rozpolcen, mezi zednářské ideály askenze a své zvyky z minulosti.

Uvedené motivy zednářství – velikost, uzavřenost, vnějškovost a rozumovost jsou v protikladu s motivy, které souvisejí s postavou Platona Karatajeva, v němž Pierre později spatří konečný a nedostižný duchovní vzor: prostotu, otevřenost, niternost a citovost.

Prostota Karatajevova pojetí Boha se odraží například v tom, že v jeho „*podání i nejprostší události, z nichž některé sám Pierre zažil, aniž si jich všiml, vyznívaly důstojně a ušlechtilé*“. Ostatně, pro „*ostatní zajatce je Karatajev docela obyčejným vojákem*“ - pouze Pierre v něm spatřuje „*věčné zosobnění ducha prostoty a pravdy*.“ Ostatně Karatajevova modlitba ke koním („*Pane Ježíši Kriste, svatý Mikuláši, Frolo a Lávro, Pane Ježíši Kriste, svatý Mikuláši, Frolo a Lávro, Pane Ježíši Kriste, smiluj se nad námi a zachraň nás!*“) svědčí o Karatajevově pokorné úctě i k dobytku a domácím zvířatům.

Lépe než slovo citovost by možná bylo v souvislosti s Karatajevem použít slovo *soulad*, neboť „*Různé náklonnosti, přátelství a lásky, jak jim rozuměl Pierre, Karatajev neměl; ale měl rád všechno a žil v souladu se vším, s čím ho život svedl, a zejména s lidmi – ne s nějakým určitým člověkem, nýbrž s lidmi, které měl před očima*.“ Karatajev je s to vnímat svůj život „*jen jako součást celku*“; tento prostý soulad, orientace na to, co je teď a tady, se odráží i ve změně Pierrova postoje k životu, ke které dochází během zajetí – „*Nemyslel ani na Rusko, ani na válku, na politiku ani na Napoleona. Bylo mu zřejmé, že se ho to vše netýká, že k tomu není povolán, a proto to nemůže posuzovat*.“ Ostatně i onu obrodu, vnitřní proměnu, již se tak marně snaží dosáhnout před svým zajetím „*rozumem*“, nalezne a „*pozná*“ v zajetí „*prostým citem*.“

Karatajevovskou otevřenost lze asi nejlépe pozorovat v příbězích, které vypraví, jmenovitě v tom posledním – o obchodníkovi, který je nespravedlivě obviněn a ve vězení trpí „*za hříchy své i hříchy jiných*.“ Příběh je zcela prostý, jednoduchý, a Karatajev jej vypraví často a všem („*Pierre sám jej slyšel nejméně šestkrát*“), rozhodně není potřeba žádných průprav ani odříkání, jako je tomu u zednářských tajemství, a přesto v sobě nese „*tajemný smysl*“, něco, co se nedá předat explicitně, ale lze to sdílet právě prostřednictvím příběhu.

Otevřenost rezonuje i u Pierra a to především poté, co se ze zajetí vrátí do života. Jeho okolí v něm pozoruje „*nový rys: Pierre uznával, že každý člověk může myslet, cítit a posuzovat věci po svém*“. Je to otevřenost v jiném odstínu, než o jakou se jedná v Karatajevových příbězích – ty v sobě nesou onen „*tajemný smysl*“ a skrze ně se tento „*smysl*“ nabízí všem posluchačům. Pierrova otevřenost spočívá v přijetí rozdílnosti ostatních, či dokonce v radosti z této rozdílnosti a stává se „*základem jeho pochopení a zájmu o lidi*“. Je to radost z rozmanitosti, poznání, že ostatní „*nejsou jako já; já nejsem jako ostatní*“ a že je to tak dobře.

Niternost v tomto případě spočívá v tom, že přístup k Bohu v tomto případě Pierre nezískává prostřednictvím zásad, které jsou nějakým způsobem řečeny, ústně vyloženy, ale skrze řadu hlubokých, osobních prožitků – když se například rozesměje nad představou, že Francouzi „*drží v zajetí*“ jeho „*nesmrtelnou duši*“, nebo když se mu zdá sen o oné „*kouli bez rozměrů*“. V prvním případě jako by šlo o uvědomění si jakési hluboce vlastní životní pravdy (v tomto případě lze mluvit o uvědomění si vlastní svobody) – v tom smyslu, že je zde přítomné, ale nedostupné, dokud si Pierre neprojde oním „*frontovým zážitkem*“. V druhém případě zažívá Pierre během spánku pocit že „*mu kdosi, buď on sám, nebo někdo jiný, vnukal myšlenky*“. I zde tedy můžeme hovořit o poznání něčeho, co má Pierre v sobě, ale o čem neví, oproti prvnímu příkladu to však nelze říci s takovou jednoznačností. V obou případech jde však o osobní, niterný prožitek.

3. Bezuchov a Bolkonskij

Bolkonskij a Bezuchov jsou od samého začátku románu přátelé, už v první knize se Pierre chová v Bolkonské domácnosti chová jako „*domácí člověk*“ (Voj. k. I.), válí se na jeho pohovce a čte jeho knihy. Jejich příběhové linie se ale dále rozvíjejí spíše separátně, s tím, že se na určitých místech protnou. Milují stejnou ženu (Natašu Rostovou), každý ji ale miluje jiným způsobem – nejsou sokové, neboť Pierre si svou lásku uvědomí až poté, co Nataša s Bolkonským zruší zasnoubení a zprvu si zakládá na tom, že „*se to Nataša nikdy nedoví*“. Ovšem poté, co kníže Andrej zemře a Pierre se po zajetí vrátí do společnosti, se s Natašou ožení.

Bolkonskij a Bezuchov nicméně mají odlišná životní témata a k vzájemnému sdílení u nich dochází pouze vzácně. Poprvé je to, když za ním Pierre přijede do Otradného, poté, co se vrací z objížďky svých venkovských panství. Rozmlouvají spolu; o zednářství, o

Bohu, o tom, že člověk není izolovaný ostrov (jak smýšlí Bolkonskij), ale „*článkem ohromného neviditelného řetězu*“ (což je Pierrův názor, vycházející ze zednářství). Pierre má zpočátku pocit, že nad tím má kníže Andrej „*rozumovou převahu*“ (tento pocit zažívá již na začátku románu), a má strach „*že kníže Andrej jedním slovem, jediným důvodem vyvrátí každý bod v jeho učení.*“ I tak se s ním nicméně pouští do sporu. A na konci je to kníže Andrej, který ve *šplouchání vln* slyší „*Je to pravda, věř tomu!*“.

Jejich příběhy se krátce protnou i v době, kdy se Andrej zamiluje do Nataši. Pierre se stává jejich důvěrníkem – na něj se má Nataša či její rodina obrátit, pokud by se během nepřítomnosti knížete Andreje něco stalo (on sám totiž odjíždí na rok do ciziny). Pierre mezitím postupně upadá do trudnomyslnosti – „*Čím jasnější se mu zdál osud knížete Andreje, tím chmurnější mu připadal jeho vlastní.*“, což vyvrcholí tím, že se Pierre vzdá svého zednářského života a vrátí se k pití, jídlu, a „*mládeneckým společnostem*“.

Poslední zásadní setkání se mezi přáteli odehraje den před bitvou u Borodina v blízkosti bitevního pole. Bolkonskij Pierra nevidí rád – po rozchodu s Natašou je mu „*nepříjemné vidět lidi ze svého starého světa vůbec, a tím spíše Pierra, který mu připomínal všechny nejtěžší chvíle, jež prožil za svého posledního pobytu v Moskvě.*“ Bolkonskij tak zpočátku spíše mlčí, ale brzy se rozmluví – hovoří s Pierrem o válce, o tom, jakým způsobem by měla být vedena, dotknou se témat jako je vlastenectví, rytířství, velkomyslnost. Při rozloučení Andrej Pierra políbí; „*Bylo už tma a Pierre nemohl rozeznat výraz na jeho tváři – je-li rozzlobený nebo něžný.*“ a Pierre odjíždí s pocitem, že „*je to jejich poslední setkání.*“ Den na to je Bolkonskij v bitvě raněn a posléze umírá.

Oproti Bolkonskému, u kterého spatřuji jednu, ovšem naprosto zásadní životní otázku; „**Koho či co milovat?**“, lze u Pierra vysledovat podobných otázek či témat celou řadu – **potřebu sebezakoušení, otázka svobody, hledáním autenticity, prožíváním osudovosti.** Bolkonskij jako by byl těchto existenciálních otázek ušetřen, jako by neměl zapotřebí hledat na ně odpovědi (nebo to nedokázal) a trápila ho pouze ona otázka po lásce, otázka po tom, „**co mohu milovat tak, abych tomu zároveň mohl zasvětit svůj život?**“, neboť Bolkonského životní poloha, jak již bylo řečeno, je jakési životní všechno nebo nic.

V obou linkách (a zároveň v celém románu) hraje neodmyslitelnou roli vztah k Bohu. Ten se ale u obou přátel liší. Pierre o Bohu uvažuje prakticky kontinuálně, „hledá ho“, od okamžiku, kdy se cestou do Petrohradu setká s Bazdějevem, až do chvíle, kdy poznává, že „*Bůh je v Karatajevovi větší, nekonečnější a nepostižitelnější než ve Staviteli vesmíru, jehož vyznávali zednáři.*“ Pierre jako by našel nalézání Boha; čili *naučil se vidět velikost, věčnost a nekonečnost ve všem*; naučil se jej pokaždé znovu nalézt ve všem, s čím se setká. Toto nalezení je u Pierra spojeno s návratem do života; dospívá k němu během svého zajetí a dovršuje se ve snu o *kouli bez rozměrů*, který se mu zdá po Karatajevově smrti, noc předtím, než jeho zajatecký konvoj osvobodí kozáci.

Naproti tomu Bolkonskij přímo o Bohu přemýšlí pouze u Slavkova („*Jak bych byl šťasten a klidný, kdybych si teď mohl říci: ‚Pane Bože, smiluj se nade mnou!‘ ... Ale komu bych to řekl?‘*“) a poté až po svém zranění při bitvě u Borodina. Do té doby se Bolkonskij v průběhu románu místy setkává s *vysokým, nekonečným nebem* – poprvé u Slavkova, později v Otradném, když rozmlouvá s Pierrem. V souvislosti s *vysokým, nekonečným nebem* se objevují slova jako *věčné, veliké, nekonečné* – setkání s tímto *vysokým nebem* je pro Bolkonského mezníkem – jak u Slavkova, tak i při rozhovoru s Pierrem – impulz k tomu, aby svůj život změnil, obrátil se od malichernosti (což se děje u Slavkova, kdy vidí Napoleona jako *malicherného, povrchně marnivého*), či tichého zoufalství až nihilismu (po smrti ženy) k něčemu důležitějšímu, k transcenci, sebezpřesahování (ve formě k lásce k ženě či reformování venkova) - od sebe ven.

Myšlenky konkrétně přímo na Boha se Bolkonskému vrací až ve chvíli, kdy se po svém zranění dívá Kuragina a pociťuje k němu lásku a soucit – „*Soucit, láska k bratřím, k těm, kdo nás milují, láska k těm, kdo nás nenávidí, láska k nepřítelům – ano, ta láska, kterou kázal Bůh na zemi, které mě učila kněžna Marja a kterou jsem nechápal.*“ V tento moment se Bolkonského hlavní téma, jeho otázka „koho či co mám milovat“ jistým způsobem naplňuje – všechno a všechny, především své nepřátele, neboť jen je lze milovat „*láskou božskou.*“ U Bolkonského je však toto poznání lásky spojeno se smrtí – čím více se do „*zdroje božské lásky vmýšlí*“, tím více se vzdaluje životu.

U Bolkonského tedy poznání Boha; „*Milovat všechny a všechno, stále se obětovat pro lásku znamenalo nemilovat nikoho*“ – znamená to „*nežít tímto pozemským životem.*“ U

Pierra naproti poznání Boha souvisí s láskou ke všem, s láskou a neustálému se navracení, přibližování se k životu – „*radostně kolem sebe sledoval ten věčně se měnící, věčně veliký, nepostižitelný a nekonečný život. A z čím větší blízkosti se na něj díval, tím byl klidnější a šťastnější.*“

Oba nicméně právě v lásce a v poznání Boha nalézají obrodu, respektive záchranu.

3.1. Tělesnost a emocionalita u Bezuchova a Bolkonského

Co se týče tělesnosti, tvoří Bolkonskij i Bezuchov dva protipóly. Pierre Bezuchov je „*mohutný*“ a „*tlustý*“, „*neobyčejně vysoký*“ – „*jako medvěd.*“ Pierre na různých místech románu propuká v „*záchvaty zuřivosti*“, kterou zdědil po otci, většinou se však chová spíše „*roztržitě*“, neboť je často ponořen do svých úvach a společnost jej vnímá jako „*podivína*“.

Naproti tomu Bolkonskij je „*nevysoké postavy*“, zároveň je ale „*velmi hezký*“. Oproti Pierrovi, který působí dojmem neobratného, baculatého medvěda, má Bolkonskij „*výrazné, ostře řezané rysy*“; „*malé, bílé ruce*“ a „*odměřený krok.*“

Oproti Bolkonskému je Pierre mnohem sexuálnější, byť je tato stránka jeho povahy (domnívám se, že je to z důvodu dobového kontextu) v románu pouze naznačena. Zpočátku jej uchvátí vzhled jeho budoucí ženy Heléne, nejednou se dívá, „*jak se jí zvedají a zase klesají překrásná ňadra*“. I poté, co je přijat k zednářům, si dopřává „*povyražení v mládeneckých společnostech*“ a když se jej zednáři při zasvěcování ptají na jeho „*hlavní vášeň*“, odpovídá Pierre: „*Ženy.*“

Naproti tomu Bolkonskij je v mnoha ohledech až asexuální. Se svou první ženou sice má syna, ale před bitvou u Slavkova ji odmítá a právě to je důvodem, proč odjíždí do války. Nikdy v průběhu románu není okouzlen fyzickým vzhledem ženy – Natašou je okouzlen pro její živost a upřímnost, vnímá ji jako „*zosobnění tajemných sil*“. Pouze jednou ji políbí a poté ji líbá pouze na ruku.

Veškeré emoce Bolkonskij projevuje jaksi tiše; skrytě. Pierre zvedá v zuřivosti zvedá „*mramové desky*“, křičí, brunátní nebo bledne. V okamžicích rozjitření – když se například dívá na kometu - se mu do očí vkrádají slzy. Při přijímacím rituálu u zednářů se mu „*chvěje hlas a rozčilením zadržává v řeči.*“ Naproti tomu Bolkonskij jako by své emoce chtěl mít neustále pod kontrolou. Když Nataša zruší jejich zasnoubení, zastihne Pierre knížete Andreje, jak hlasitě a zdánlivě živě diskutuje o politice, a jen „*malá*

vráska či krátké škunutí jeho obličeje prozrazují Bolkonského skutečné emoce. Po Slavkovu, kdy se zdržuje na svém statku, „*zmačká a zahodí*“ dopis od svého známého z fronty – „*Nezlobilo ho to, co se v něm dočetl, nýbrž to, že ho ten tamější, jemu cizí život dovede vzrušit. Zavřel oči, přejel si rukou přes čelo, jako by chtěl zahnat veškerý zájem o to, co právě četl, a naslouchal, co se děje v dětském pokoji.*“

Zdá se, že Bolkonskij v určitých chvílích tělesností až pohrdá – „*Maso, tělo, potrava pro děla!*“ Napadá ho, když se před bitvou u Borodina dívá na členy svého pluku, jak se koupou v rybníce a otřásá se, *ani ne tak chladem jako spíše nepochopitelným odporem a hrůzou při pohledu na to obrovské množství těl, máchajících se ve špinavém rybníku.*

Nejen z rozdílů v emocionalitě a tělesnosti, které u těchto postav spatřujeme, ale odlišné vyznění jejich nalezení Boha – po kterém se Pierre vrací do života, naopak po kterém Bolkonskij umírá, vyvolávají tušení jisté duality, která je mezi nimi zřetelná. Pierre je vysoký a mohutný, Bolkonskij je malý a štíhlý. Pierre je sexuální, Bolkonskij až asexuální, stejně tak Pierre své emoce projevuje otevřeně, zřetelně, naproti tomu kníže Andrej jako by je toužil neustále potlačovat, kontrolovat, či alespoň nedávat najevo. A v neposlední řadě – Bolkonskij umírá, kdežto Pierre žije.

Jako by každý z nich symbolizoval celou plejádu životních tendencí. Tendenci od života (Bolkonskij) a tendenci k životu (Bezuchov). Smyslovost (Bezuchov) a racionalitu (Bolkonskij). Ale zároveň – idealismus (Bezuchov) a nihilismus (Bolkonskij). Život a smrt. Skrytost, či tajemnost (Bolkonskij) a otevřenost, neskrytost či zřetelnost (Bezuchov). Jako by spolu v rámci románu tvořili jakýsi Jing a Jang – jasné, teplé a zářivé slunce a tajemnou, studenou lunu.

3.2. Autobiografické rysy Tolstého u Bezuchova a Bolkonského

Abych učinil zadost psychobiografické povaze této práce, je potřeba zmínit, že Pierre Bezuchov nese řadu autobiografických rysů L.N.Tolstého. Podobně jako Pierre, byl i Tolstoj bohatý šlechtic, který podstatnou část svého mládí strávil v Moskvě a na Petrohradě. Pierre byl vychováván vychovatelem v cizině, Tolstoj zase v devíti letech osiřel a on spolu se svými sourozenci dlouho putoval mezi příbuznými, kteří se o ně starali – u obou tak lze pozorovat jistou absence rodičovských vzorů

Přestože Tolstoj byl statkář, strávil podstatnou část života mezi vyšší společností. Podobně jako Pierre v první knize, byl i Tolstoj v určitý čas svého mládí okouzlen vyšší společností. Krom toho i Tolstoj v části svého života, konkrétně v období adolescence, prožíval určitou rozpolcenost – jeho ideálem byl v této době „*dokonalý aristokrat*“, zároveň je ale silně ovlivněn četbou Rousseaua. Tolstoj toto období svého života prožívá v Kazani, toho času „*významného kulturně politického centra*“, a je do aristokratické společnosti uváděn svou tetičkou, která „*uvedení Tolstých do těchto kruhů pokládá za důležitější než všechno ostatní na světě*“. Nešpor tak hovoří o dvou protikladných tendencích, mezi které je mladý Tolstoj rozpolcen – „*kazaňsko-aristokratickou a jasnopoljansko-rousseauovskou*“ (Nešpor, 1971), a to nejen v době, kdy žije v Kazani, ale i později, když je již zaběhnutým spisovatelem. Vzpomeňme v této souvislosti na Pierra a jeho zednářské snažení a snahu o střídmy způsob života, což neustále narušují různé společenské radovánky. Oba jako by v určitou dobu svého života postrádali pevné těžiště.

Podobně jako Pierre v určitý čas cítí obdiv k prostým vojákům, které nazývá „*oni*“ a především sní o tom být jedním z nich, i Tolstoj v určitý moment svého života pocítí podobný pocit vůči obyvatelům Kavkazu, Kozákům, kteří v tu dobu žili prostě, ale zároveň „*sebevědomí a s láskou ke svobodě*“, bez „*nevolnické ubitosti a poniženosti*“. A podobně jako Pierre nachází velký duchovní vzor v Karatajevovi, prostém mužikovi a vojákovvi, rozmlouvá Tolstoj na Kavkaze často se starým Kozákem, Jepifanem Sechinem.

Tolstoj ve svém mládí považoval za jeden ze svých osobnostních nedostatků, kterých se snažil přísnou sebeanalýzou a disciplínou zbavit, „*bezcharakternost*.“ Tolstého „*bezcharakternost*“ obnášela to, „*že nedodržel přijatá pravidla a rozhodnutí a byl rozkolísán v nejrůznějších životních situacích*.“ (Nešpor, 1971). Podobně je minimálně zpočátku vykreslen i Bezuchov, například když na začátku románu Bolkonskému slíbí, že se nebude účastnit mládeneckých pitek, ale ještě týž večer se na jednu takovou rozjede – „*Avšak jak už to bývá u lidí, kterým říkáme bezcharakterní (v novější verzi překladu je použito slovo „bezzásadoví“), vzápětí tak vášnivě zatoužil okusit ještě jednou toho tak známého prostopášného života, že se rozhodl jet.*“ (Voj. k. I)

Další z Tolstého neduhů, které si v mládí vyčítal a snažil se je napravit, byla „lenost“ a „podrážděnost“ (Nešpor, 1971). Vzpomeňme v této souvislosti na to, jak si Pierre ve svých denících vyčítá – „*Vstal jsem pozdě; procitnuv, zůstal jsem ležet v posteli a oddával se lenosti.*“; nebo na scénu, kdy se Pierre rozzuří a málem uhodí svou ženu Heléne „*mramorovou deskou*“. Paralely mezi osobnostními rysy Bezuchova a Tolstého jsou nesporné.

Jisté autobiografické rysy ale nese i kníže Andrej Bolkonskij. Jednak kníže Andrej i Tolstoj vyrůstali na venkově a strávili na něm podstatný díl dospělosti. V Bolkonského příběhu hraje svou nedílnou roli armáda a vojenský život, je to prostor, do kterého se uchyluje, chce-li se vzdálit svému osobnímu životu. I Tolstoj sloužil jeden čas v armádě, byť nikoli v Evropě, ale na Kavkaze. Tolstoj také podle všeho intenzivně toužil po sebezdokonalování – v devatenácti letech odjíždí do svého rodiště, do Jasné Poljany. Sestavuje si dvouletý plán, v rámci kterého by se měl věnovat nejen správě vesnice, ale především sebevzdělání a sebevýchově – chce se zabývat šesti jazyky, věnovat se medicíně, zemědělství, dějepisu či matematice. Také se chce zlepšit v hudbě a malířství. Bolkonskij se sice nezabývá uměním, ale má „*neobyčejně vyvinuté ty vlastnosti, jež by se daly shrnout pod pojmem 'silná vůle*“ – je „*sčtělý (sic!)*“, dovede „*zcela nenuceně jednat s lidmi všeho druhu*“, má „*nevšední paměť*“ a je „*vytrvalý v práci i studiu*“. (Oproti Pierrovi) mu také nechybí jistý „*praktický smysl*“, díky kterému je s to „*bez velkých gest a úsilí uvádět věci v chod.*“ „*Silná vůle*“, „*praktický smysl*“ - Jako by se v postavě knížete Andreje do určité míry odrážel obraz vlastního mladistvého ideálního já samotného Tolstého.

4. Smrt knížete Nikolaje Bolkonského

Starý kníže Nikolaj Andrejevič Bolkonskij, otec Andreje Bolkonského, je v knize vykreslen jako činorodý, ovšem popudlivý a poněkud mrzutý starý muž. Stěžejní je především jeho vztah k dceři, Andrejově sestře Marje, pokorné křesťance, která se o otce obětavě stará. Jak se duševní kondice starého knížete zhoršuje, zvyšuje se stejnou měrou i jeho popudlivost, kterou si vybijí na dceři – vylévá si na ní zlost, křivě ji obviňuje a vyhrožuje, že se znovu ožení, aby ji připravil o majetek, až zemře. V posledních dnech jeho života, které tráví kníže na statku nebezpečně blízko válečné fronty. Začíná zapomínat, není schopen orientovat se v čase, od válečných úvah

přeskakuje k rozšíření svého statku, které tou dobou plánuje, jako by tím chtěl utéci před postupující demenci. Vzdor tomu však připravuje svou závěť.

Projev výstředního chování starého knížete a jeho psychické pozadí líčí Tolstoj například zde (Voj., k. III, č. II, kap. 3):

„Chtělo se mu spát, ale věděl, že neusne a že nejhorší myšlenky ho přepadají v posteli. Zavolal Tichona a chodil s ním po pokojích, aby mu řekl, kde mu má na dnešní noc ustlat lože. Kráčel místnostmi, měře si pohledem každý koutek.

Všude se mu to zdálo špatné, ale nejhorší mu připadala pohovka v pracovně, na které obvykle spával. Zdála se mu strašná, patrně pro těžké myšlenky, které ho pronásledovaly, když na ní ležel. Nikde to nebylo dobré, ale přece jen nejlepší ze všeho byl koutek za klavírem v hudebním pokoji; tady ještě nikdy nespal.

... Svlékl se, mrzutě se mrače v úsilí, které bylo třeba vynaložit na odložení kaftanu a kalhot, pak těžce klesl na postel a vypadal, jako by se zamyslel, pohrdavě se dívaje na své žluté, seschlé nohy. Ve skutečnosti však nebyl zamyšlen, pouze otálel s námahou, která ho čekala, až bude muset zvednout tyto nohy a uložit se na lůžku. ‘Ach, jak je to těžké! Ach, kéž by už těm těžkostem byl brzy konec a vy jste mě propustili!’ Zafal zuby, po dvacetitisíci vynaložil to úsilí a ulehl. Avšak sotva si lehl, celá postel se pod ním náhle začala hýbat dopředu a dozadu, jako by těžko dýchala a potácela se. To se mu stávalo skoro každou noc. ... Zavřel oči. Vybavil se mu Dunaj, poledne plné jasu, rákos, ruský tábor, a on, mladý generál bez jediné vrásky v obličejí, bodrý, veselý a ruměný, vstupuje do pestře pomalovaného stanu Poťomkinova a zmítá jím palčivý pocit závidosti k carevninu oblíbenci, stejně silný jako tehdy. A vzpomíná stále na táž slova, která padla při jeho prvním setkání s Poťomkinem. V představách mu vyvstává zažloutlý tučný obličej nevelké tlusté ženy – matičky carevny, její úsměv, její slova, když ho poprvé milostivě přijala, a vzpomíná také na její tvář na katafalku a na srážku se Zubovem, když se tenkrát přeli nad její rakví o právo políbit jí ruku.

‘Ach, rychle se vrátit do té doby, aby to, co je dnes, co nejdříve skončilo, aby mi už dali pokoj!’“

Na samém sklonku života kníže ožije – „jako by náhle procitl ze sna. Nařídil shromáždit ve vesnicích domobranu a ozbrojit ji, napsal vrchnímu veliteli dopis, v němž ho zpravoval o svém úmyslu zůstat v Lysých Horách až do konce a bránit se, ponechávaje vrchnímu veliteli na uvážení, zda učinit nebo neučinit opatření k obraně Lysých Hor, kde bude zajat nebo zabit jeden z nejstarších ruských generálů.“ (Voj., k. III, č. II, kap. 7):

Svou dceru Marju, vnuka Nikoljušku (Andrejova syna) a jeho vychovatele nařizuje poslat pryč. Marja ovšem odjet odmítá (Voj., k. III, č. II, kap. 7):

„Kněžna Marja, postrašena otcovou horečnou a bezoddyšnou činností, vystřídavši jeho dřívější skleslost, nemohla se odhodlat nechat ho samotného a poprvé v životě se odvážila nepodřít se mu. Odmítla jet – a snesla se na ni strašná bouře jeho hněvu. Starý kníže jí znovu zopakoval všechno, v čem jí křivdil. ... To, že jí nedal odvézt násilím, jak se obávala, nýbrž jen přikázal, aby mu nechodila na oči, kněžku Marju rozradostnilo. Viděla v tom důkaz, že je v nejtajnějším koutku duše rád, že zůstává doma a že neodjela.“

Den na to stíhá knížete mrtvice. (Voj., k. III, č. II, kap. 7):

„Raněn mrtvicí ležel starý kníže tři dny v Bugočarově v novém domě, postaveném knížetem Andrejem, a jeho stav byl stále stejný – nehoršil se ani nelepšil. Kníže byl v bezvědomí a ležel jako zmrzačená mrtvola. Neustále cosi drmolil a stahovat prudce obočí i rty, ale nedalo se poznat, vnímá-li okolní svět nebo ne. Jedna věc se dala říci určitě – že trpí a cítí potřebu ještě něco vyslovit. Avšak co to bylo, nemohl nikdo pochopit; byl to nějaký rozmar nemocného a pološíleného starce, vztahovalo se to k obecné situaci, nebo se to týkalo domácích záležitostí?

Lékař říkal, že neklid projevovaný nemocným nic neznamena, že má fyzické příčiny; avšak kněžna Marja myslila (a to, že tento neklid v její přítomnosti vzrůstal, potvrzovalo její domněnku), že jí chce něco říci. Bylo vidět, že fyzicky i duševně trpí.“

Přihlížejíc tomu, jak otec, k němuž byla celý život připoutána, umírá, začíná se v kněžně Marje rodit vnitřní zápas (Voj., k. III, č. II, kap. 7):

„Zdalipak by nebyl lepší konec, nadobro konec?‘ Myslila si někdy kněžna Marja. Pozorovalo ho dnem i nocí, téměř nespí, a je strašné říci, že ho často pozorovala nikoli s nadějí objevit příznaky úlevy, nýbrž s přáním shledat známky blížícího se konce.

Kněžně Marje bylo podivné, když v sobě objevila tento cit, ale byl v ní. A ještě strašnější pro ni bylo, že od začátku otcovy nemoci probudily se v ní všechny spící, zapomenuté osobní touhy a naděje. Věci, které jí už po celá léta nepřišly do hlavy, myšlenky na svobodný život bez strachu z otce, ba dokonce i myšlenky na možnost lásky a rodinného štěstí vnikaly bez ustání do jejích představ jako d'ábelské pokušení. Necht' je sebevíc od sebe odháněla, neustále jí napadaly otázky, jak si teď, po tom, zařídí život. Byla to pokušení d'áblova a kněžna Marja to věděla. Věděla, že jedinou zbraní proti němu jsou modlitby, a snažila se modlit. Klekala si, dívala se na ikony, odříkávala slova modlitby, ale modlit se nemohla. Cítila, že jí zachvátil jiný svět – svět opravdové, těžké

a svobodné činnosti, naprosto rozdílný od toho duševního světa, v němž byla uzavřena předtím a v němž byla nejlepší útěchou modlitba. Nemohla se modlit a nemohla plakat, obklopily ji všední, každodenní starosti.“

Přání, aby její otec konečně zemřel, myšlenky na vlastní život se v Marjině nitru sváří s láskou k němu. Za to, že se nemůže zbavit myšlenky na přání smrti otce, k sobě pociťuje odpor.

Jednoho rána, po noci, kterou Marja probděla v tomto vnitřním zápase, je zavolána ke svému otci. Umírající starý kníže se na smrtelné posteli nachází poprvé v životě ke své dceři laskavá slova – „Děkuji ti... dceruško, holčičko... za všechno, za všechno... odpusť... děkuji...“ Poslední slova, která adresuje dceři – „Vezmi si své bílé šaty, mám je rád.“ Na to se Marja rozpláče a je vyvedena z pokoje ven. „Když kněžna Marja odešla od otce, začal mluvit opět o synovi, o válce, o panovníkovi, rozzlobeně cukal obočím, začal zvyšovat chraptivý hlas a ranila ho druhá a poslední mrtvice.“ (Voj., k. III, č. II, kap. 7)

Marja se zmítá ve víru smutku, šoku a lásce k otci. *„Nebyla schopna nic chápat, na nic myslit a nic cítit kromě vášnivé lásky k otci, lásky, kterou, jak se jí zdálo, až do té chvíle neznala.“ Krátce na to je opět uvedena k otci, aby se s ním naposledy rozloučila: „V pokoji byly ženy s chůvou. Všechny ustoupily od postele, aby jí uvolnily cestu. Ležel na loži stále stejně; avšak přísný výraz na jeho klidné tváři zastavil kněžnu Marju na prahu pokoje.*

‘Ne, on neumřel, to není možné!’ řekla si kněžna Marja, přistoupila k němu, a přemáhajíc zděšení, které se jí zmocnilo, přitiskla rty k jeho tváři. Okamžitě se však od něho odtrhla. Veškerý nával něhy, kterou v sobě k němu cítila, najednou zmizel a ustoupil pocit hrůzy před tím, co bylo před ní. ,Ne, už ho není! Není ho a tady, na tom místě, kde byl, je cosi cizího a nepřátelského, jakési strašné, hrůzné a odpuzující tajemství!’“ (Voj., k. III, č. II, kap. 7)

V kontrastu k Marjině reakci se dále všechno děje jaksi přirozeně a samozřejmě:

„V přítomnosti Tichona a lékaře omyly ženy to, čím kdysi byl, podvázaly mu hlavu šátkem, aby ústa nezůstala otevřená, a druhým šátkem svázaly roztahující se nohy. Potom oblékly to malinké, seschlé tělo do uniformy s řády a položily je na stůl. Bůh ví, kdo a kdy se o to postaral, ale všechno šlo jakoby samo od sebe.

... Jak se koně vzpínají, shlukují a frkají nad mrtvým koně, tak se v salóne okolo rakve shromáždili lidé cizí i domácí – maršálek, starosta, ženské a všichni, polekaní a

se strnulýma očima, křižovali se, klaněli a líbali chladnou a ztuhlou ruku starého knížete.“ (Voj., k. III, č. II, kap. 7)

5. Smrt Péti Rostova

Pěťa Rostov je nejmladší člen rodiny Rostovových, jejíž osudy Tolstoj taktéž líčí v průběhu celého románu. Do války odjíždí vzdor přání svých rodičů, je plný horlivosti, nadšení a s tím spojené roztržitosti: *„Od chvíle, kdy byl povýšen na důstojníka, a zvláště od té doby, co byl zařazen do polní armády, s níž se zúčastnil bitvy u Vjazmy, žil Pěťa neustále ve stavu blaženého, nadšeného vzrušení a radosti, že už je dospělý, a v ustavičném chvatu a rozčilení, aby nepropásl nějakou příležitost k pravému hrdinství. Všechno, co viděl a prožíval v armádě, ho naplňovalo štěstím, ale přitom se mu stále zdálo, že tam, kde není, odehrává se právě něco opravdu velkého a hrdinského. A tak spěchal, aby se rychle dostal tam, kde právě nebyl.*“ (Voj., k. IV., č. III., kap. 7)

Umírá při boji s Francouzi během osvobozování konvoje válečných zajatců, když se vzdor rozkazu svého nadřízeného vrhá do největší bitevní vřavy. Není mu tehdy ani 17 let.

Zpráva o Pěťově smrti má dopad především na Natašu, Pěťovu sestru, a jejich matku. Zvlášť u Nataši je úzce provázána se smrtí knížete Andreje, muže, jehož milovala. Právě jeho smrt Natašu zdrtila natolik, aby si myslela, že její život tím skončil, ovšem Pěťova smrt je naproti tomu impulzem, který ji přivede zpět do života:

„Tři týdny se Nataša od hraběnky nehnula, spala v křesle v jejím pokoji, dávala jí jíst a pít a neustále s ní mluvila – mluvila, protože jen její něžný, laskavý hlas hraběnku uklidňoval.

Matčina duševní rána se nemohla zacetit. Pěťova smrt jako by jí urvala půl života. Za měsíc po zprávě o jeho smrti, která ji zastihla jako svěží a statnou padesátnici, vyšla ze svého pokoje jako polomrtvá stařena bez zájmu o život. Ale táž rána, která téměř zabila hraběnku, tato nová rána probudila k životu Natašu.

Jakkoli se to zdá podivné, ale duševní rána, vzniklá rozštěpením duchovní bytosti, hojí se poněkud právě tak jako rána fyzická. Ale když se zacelí hluboká rána a zdá se, že její konce srostly, hojí se rána duševní stejně jako fyzická jen životní silou vyvěrající zevnitř.

Tak se zacementila i rána Natašina. Myslíla si, že život pro ni skončil. Ale náhle jí láska k matce ukázala, že podstata jejího života – láska – v ní ještě žije. Probudila se láska a probudil se i život.“ (Voj., k. IV., č. IV., kap. 3)

6. Domnělé umírání Dolochova

Dolochov je skutečně „větroploch“. Poprvé se s ním v románu setkáváme na pitce, kdy stojí v otevřeném okně, neboť se s anglickým námořníkem vsadil, že takto vypije lahev rumu. Pierre i Dolochov jsou na začátku příběhu členy stejné pijácké společnosti. (Voj., k. I., č. I., kap. 6)

„Dolochov byl člověk prostřední postavy, s kadeřavými vlasy a světle modrými očima. Byl star asi pětadvacet let. Nenosal vousy, jako ostatně žádný důstojník od péchoty, takže mu bylo vidět celá ústa, nejvýraznější část jeho obličeje. Linie těchto úst byly vykrojeny obdivuhodně jemně. Horní ret klesal uprostřed prudce ostrým klínem k pevnému dolnímu a v koutcích úst jako by neustále seděly dva úsměvy, po jednom na každé straně. Celek, zejména ve spojení s tvrdým, drzým bystrým pohledem, působil takovým dojmem, že kdo jednou tento obličej spatřil, nemohl si ho nepovšimnout. Dolochov nebyl bohat a neměl žádné styky. A přece, ač Anatol utrácel desítky tisíc, dovedl si Dolochov, který bydlil s ním, získat u všech, kdo je oba znali, větší vážnost než Kuragin. Znal všechny hry a téměř vždy vyhrával. Ať pil kolik chtěl, nikdy nepopil rozum. A tento Dolochov s Kuraginem byli v té době nejproslulejšími postavami ve světě petrohradských hýřilů a výtržníků.“ (pozn. autora: Anatol Kuragin je bratr Heléne, manželky Pierra Bezuchova)

Před soubojem s Pierrem je neobyčejně klidný. Svému příteli Nikolaji Rostovovi to vysvětluje takto (Voj., k. II., č. I., kap. 4):

„Podívej se, prozradím ti dvěma slovy celé tajemství souboje. Když jdeš na souboj a píšeš závěť a něžné dopisy rodičům, když myslíš na to, že můžeš být zabit, jsi hlupák a se vši pravděpodobností jsi předem ztracen; ale jdeš-li s pevným odhodláním zabít co možná nejrychleji a nejjistěji, je všechno v pořádku.“

Po jeho souboji s Pierrem odváží Dolochova jeho svědci, Rostov a Děnisov, zpátky do Moskvy.

„Kde to jsme? V Moskvě, já vím. Na mně nesejde, ale ji jsem zabil, zabil... Ona to nepřežije. Nepřežije...“

„Kdo?“ zeptal se Rostov.

„Moje matka. Moje matka, můj anděl, můj zbožňovaný anděl, matka,“ a Dolochov sevřel Rostovovi ruku a rozplakal se. Když se trochu uklidnil, vysvětlil mu, že žije s matkou, a uvidí-li ho matka umírat, nepřežije to. Prosil snažně Rostova, aby k ní jel a na všechno ji připravil.

Rostov jel napřed, aby splnil jeho žádost, a k svému nesmírnému údivu zjistil, že Dolochov, ten rváč a výtržník Dolochov, žije v Moskvě se staříčkou matkou a s hrbatou sestrou a je velmi něžný syn a bratr.“ (Voj., k. II., č. I., kap. 5)

7. Smrt Heléne

Heléne je Pierrova zlá žena. V době, kdy je Pierre zajat, se Heléne rozpolcena mezi své dvě nové známosti, kvůli kterým se chce rozvést s Pierrem.

„Petrohradskou novinkou byla toho dne nemoc hraběnky Bezuchovové. Hraběnka se neočekávaně roznemohla, nezúčastnila se několikrát společností, jichž byla okrasou, a proslýchalo se, že nikoho nepřijímá a místo vynikajících petrohradských doktorů, kteří ji obvykle léčili, svěřila se do péče jakéhosi italského lékaře, který ji léčí jakýmsi novým, neobvyklým způsobem.

Všichni velmi dobře věděli, že nemoc půvabné hraběnky tkví v tom, že je obtížné provdat se za dva muže najednou a že Italoovo léčení spočívá v tom, že tuto trapnou obtíž odstraňuje; avšak v přítomnosti Anny Pavlovny se nikdo ani neodvážil na to pomyslet, všichni se tvářili, jako by o tom nevěděli.“ (Voj., k. IV., č. I., kap. 1)

Až později se ukáže, že nemoc hraběnky Bezuchovové byla skutečná.

„Kromě toho navečer, jako by se všechno spiklo, aby toho dne uvrhlo petrohradské obyvatele v neklid a rozrušení, přibyla ještě jedna strašná novina: hraběnka Jelena Bezuchovová náhle zemřela na tu hroznou nemoc, o níž se tak příjemně rozmlouvalo. Oficiálně ve velké společnosti všichni říkali, že hraběnka Bezuchovová zemřela na strašně silný záchvat angine pectorale, ale v intimních kroužcích se vyprávěly podrobnosti, jak osobní lékař španělské královny předepsal Héléne nevelké dávky jakéhosi léku k docílení určitého účinku, ale jak Héléne, zničena tím, že ji starý hrabě podezírá a její muž, kterému psala, ten nešťastný, prostopášný Pierre, jí neodpovídá, vzala najednou obrovskou dávku předepsaného léku a zemřela v mukách, dřív než jí mohla být poskytnuta pomoc. Vyprávělo se, že kníže Vasilij a starý

hrabě chtěli proti Italovi zakročit, ale ten jim ukázal takové dopisy od nešťastné nebožky, že od toho okamžitě upustili“ (Voj., k. IV., č. I., kap. 2)

Více její smrt v románu rozvedena není. Hraběnka Bezuchovová tak umírá, bez lásky a soucitu, a její smrt se stává jen dalším předmětem malicherných rozprav v Petrohradských kuloárech. Pouze Pierre si na ni po svém osvobození vzpomene – *„Když prohlížel věci a papíry své nebožky ženy, nepociťoval k její památce nic než soucit, že neznala to štěstí, které teď poznal on.“ (Voj., k. IV., č. IV., kap. 19)*

8. Smrt hraběte Ilji Rostova

Hrabě Ilja Rostov je hlavou rodiny Rostovových, mimo jiné otec Nataši, Péti a Nikolaje.

„Svatba Nataši, která se v roce 1813 provdala za Bezuchova, byla poslední radostnou událostí ve staré rodině Rostovových. Týž rok zemřel hrabě Ilja Andrejič, a jak to vždy bývá, po jeho smrti se stará rodina rozpadla.

Události posledního roku – požár Moskvy a útěk z ní, smrt knížete Andreje a Natašino zoufalství, Péťova smrt a hraběncin žal – to vše dopadalo na hlavu starého hraběte jako rána za ranou. Zdálo se, že to nechápe a že ani v sobě necítí dost sil, aby pochopil význam všech těch událostí; jen mravně svěsil svou starou hlavu, jako by prosil o další rány a čekal, až ho zabijí. Hned byl polekaný a roztržitý, hned zase nepřirozeně živý a podnikavý.

Natašina svatba ho na čas zaujala svou vnější stránkou. Objednával obědy a večere a zřejmě chtěl vypadat vesele; avšak jeho veselí se nepřenášelo na jiné a v lidech, kteří ho znali a měli rádi, vyvolávalo spíše soucit.

Když Pierre se ženou odjeli, všecek ztichl a začal si naříkat, že se mu stýská. Za několik dní se roznemohl a ulehl. Hned od prvních dnů své nemoci přes všechno utěšování lékařů věděl, že už nevstane. Hraběnka se celých čtrnáct dní nesvlékala a proseděla je v křesle u hlav jeho postele. Kdykoli mu podávala lék, líbal jí ruku a tiše vzlykal. Poslední den prosil s pláčem ženu a nepřítomného syna za odpuštění, že jim promarnil jmění – to cítil jako svou nejtěžší vinu. Potom přijal svátost oltářní a poslední pomazání a tiše zemřel. Druhý den naplnil najatý byt Rostovových dav známých, kteří přijeli zesnulého naposledy pozdravit. Všichni tito známí, kteří u něj tolikrát obědvali a tančili a kteří se mu tolikrát posmívali, cítili teď všichni stejně výčitky svědomí a dojetí, a jako by se před někým ospravedlňovali, říkali: „Ach ano, at’

byl jakýkoli, byl to skvělý člověk. S takovými lidmi se už dnes člověk neseťká... A kdo nemá své slabé stránky...?“

Právě v době, kdy jeho finanční záležitosti byly už tak spleťité, že nebylo možné si představit, jak to všechno dopadne, bude-li to trvat ještě rok, hrabě neočekávaně zemřel.“

(Voj., k. IV., epilog., kap. 5)

9. Tolstoj a smrt

Když Andrej Bolkonskij zdánlivě umírá u Slavkova, dívá se na nebe. Tento klidný pohled v sobě ale nese hlubokou dynamiku, neboť zde Bolkonskij prožívá hluboký duchovní prožitek – setkává se s Bohem, uvědomuje si nicotnost vlastních válečnických ambic i ambicí Napoleona, dosud hrdiny, nyní „*nicotného, ubohého človíčka*“. Vzdává se svých tužeb, má radost z lidí kolem a touží se vrátit do života. Souběžně s tím se v něm probouzí odpovědnost, nejprve za vlastní ženu, kterou do té doby považoval za břemeno, kterého brzdí, a posléze za svůj lid a panství.

Podruhé a doopravdy Bolkonskij umírá, ale právě ve smrti nachází cestu nejprve ke všeobecné lásce a odpuštění, poté se díky tomu setká se svou životní láskou a nakonec dochází jakéhosi definitivního smíření a poznání, že na ničem pozemském nezáleží a že teprve smrt je pravým probuzením. Jeho umírání přihlížejí Nataša a Marja s pokorou před čímsi důstojným, tajemným a přesahujícím.

Starý kníže Bolkonskij prolomí přehradu, která bránila citům a vyjeví své dceři, svou lásku, lítost nad svým chováním a vděčnost za její přítomnost. Následné poklidné omytí a pohřbení mrtvého se i v tomto případě nese ve znamení pokory před něčím důstojným a nevýslovným.

Smrt je ve Vojně a míru zobrazena ze všech možných úhlů – pro hraběte Rostova jako by smrt byla útekem před žalem ze ztráty nejmladšího syna a před dluhy, obecně vzato před možností změny – končí válka, Nataša dospěla a vdává se, nejmladší syn Pěťa zemřel a rodině dochází peníze, takže není možné pokračovat v dosavadním způsobu života. Zdá se, že pro pohodlného hraběte je to tolik prudkých změn najednou, že raději umírá, než aby jim musel čelit.

Jeho smrt ale o to silněji dopadá na Nikolaje a hraběnku, kterou smrt jejího syna i muže zdrtí, přesto ale žije dál – ženy mají tužší koříněk než muži.

Smrt syna je něco nepřírozeného a pro hraběnku zdrcujícího, na druhou stranu je to životní moment, díky kterému se do života vrací Nataša, která byla do té doby uzavřená do ulity truchlení nad smrtí Bolkonského a je to právě péče o matku, která ji umožní z této ulity vystoupit. Jako by tedy i Pěťova smrt byla jistým vykoupením druhého, v tomto případě záchrana sestry, která se posléze může vdát a přivést na svět další život.

To všechno vytváří zdání jakéhosi ospravedlnění smrti, kterého se ve svém románu Tolstoj snaží dosáhnout. Spatřuji zde snahu ukázat, že smrt není nic nepřírozeného a také poukaz na to, že každá smrt může být jistým vykoupením, osvobozením, příležitostí odložit různé své masky, které člověku brání být sám sebou, být s druhými a vidět, co je v životě nejdůležitější.

Setkání se smrtí je ve Vojně a míru impulzem, setkání s něčím vyšším, osvobozením sebe nebo druhého, vykoupení. Smrt je často něčím důstojným, velikým a tajemným, něčím, co umožňuje růst, jednak těm, kteří toto setkání podstupují (Bolkonskij), jednak těm, kteří tomuto setkání mohou přihlížet (Nataša, Marja, Pierre). Z uvedeného tedy vyplývá možný pohled na Vojnu a mír jako na jakousi snahu o ospravedlnění smrti a hledáním odpovědi na otázku – „proč smrt?“ – zdůrazněním její přirozenosti a nutnosti jakéhosi životního pohybu a změny, které do světa smrt vnáší.

A pak je tu druhý strana mince – obrazy, kdy je smrt vykreslena jako koruna zbytečného utrpení a násilí. Jmenovitě pohledy na mrtvé vojáky, kteří na sebe ještě před chvílí vesele hulákali ze zákopů. Situace stupňujícího se napětí v bitvě u Borodina, které Pierre přihlíží u dělostřelecké baterie. Vojáci si z Pierra zpočátku dobromyslně utahují, ale z jeho přítomnosti se zpočátku těší. Jak ale bitva postupuje, napětí houstne a vojáci umírají. Tento pohled na smrt je dovršen při popravě zajatců, které Pierre přihlíží. Tuto popravu nikdo nechce – „*Na tvářích všech Rusů, na všech tvářích francouzských vojáků i důstojníků, na všech bez výjimky četl totéž leknutí, touž hrůzu a vnitřní boj, které naplňovaly i jeho srdce. Tak kdo to vlastně dělá?*“ – ani popravování, ani francouzští vojáci, kteří popravují, všichni se onoho masového vraždění děsí, ale ono se přesto děje kvůli jakési shodě okolností – „*Byl to řád, shoda okolností. Podivný řád věcí ho zabíjel – jeho, Pierra, připravoval ho o život, o všechno, ničil ho.*“ - kvůli byrokratické mašinerii, která se dožaduje naplnění svého plánu – „*Poprvé, když Davout*

jen zvedl hlavu od své listiny, kde byly lidské osudy i život označeny čísly, byl Pierre v jeho očích jen případ“

Smrt je v tomto momentu charakterizována anonymizací. Umírající nemají jména, jejich smrt přichází náhle a z ničeho nic. Je neuvěřitelná, postrádá smysl, je odosobněná – „*I oni se stejně, stejnýma očima dívali na všechny a mlčky, jen očima marně prosili o ochranu, jako by nechápali a nevěřili tomu, co se má stát. Nemohli věřit, poněvadž jen oni sami věděli, co pro ně znamená život, a proto nechápali a nevěřili, že jim může být odňat.*“ Taková smrt není ani vykoupením, ani osvobozením, ale hrozivě nicotným mařením důstojného lidského života. Umírající v této situaci nemají jména a tomu, co se děje nemohou uvěřit – „*jen očima marně prosili o ochranu, jako by nechápali a nevěřili tomu, co se má stát*“ – neboť poprava je právě v tomto odosobnění něco naprosto nepřirozeného a nelidského.

Toto vyličení nápadně připomíná Heideggerův popis fenoménu *das Gestell*, samoučelného zjednávaní do použitelného stavu zásob. Podle Heideggera hrozí *das Gestell* mimo jiné i tím, že do použitelného stavu zjedná i člověka – promění jej v číslo, zdroj, proměnou nebo v položku a následně s ním naloží jako s něčím, s čím lze libovolně nakládat, co lze použít a nahradit. (Heidegger, 2004)

Toto odlidštění člověka je demonstrováno při této popravě. Ta jako by byla něčím nucena – nemá žádný smysl, je samoučelná – děje se jen proto, že se dít musí. Lidské životy jsou tu mařeny, bezdůvodně a zbytečně, jakýmsi strojově chladným řádem a shodou okolností.

Tento obraz do jisté míry odpovídá i jistému výjevu z života Tolstého. Když mu bylo dvacet osm či dvacet devět let, byl v Paříži svědkem veřejné popravы gilotinou. Nešpor k této události nabízí citaci samotného Tolstého: „*Viděl jsem na Kavkaze i ve válce mnoho hrůzy, ale kdyby v mé přítomnosti roztrhali na kusy člověka, nebylo by to tak odporne jako ten umělý a elegantní stroj; zabili jím silného, svěžího a zdravého člověka. Na jedné straně lidský cit a vášně, na druhé klid prostupující i nejmenší detaily a pohodlí při zabíjení a nic velkolepého.*“ Poprava zde sice není objektem podívaného, což Tolstoj dle Nešpora gilotinování vyčítá, ale jisté paralely se vysledovat dají. Především odcizením, odosobněností a mechanizací. Ta se přesouvá z formy popravы a stává se jejím podnětem, příčinou. Vojáci i popravovaní, jsou všichni jen bezmocní svědci síly, která si žádá, aby bylo vykonáno to, co bylo byrokraticky předepsáno.

I Pierra přihlížení takovému vraždění zdrtí – „*Od chvíle, kdy Pierre viděl to strašlivé zabíjení, vykonané lidmi, kteří to nechtěli dělat, jako by mu někdo z duše vytrhl pružinu, která všechno držela pohromadě a všechno oživovala, a najednou se všechno sesulo v jedinou hromadu nesmyslného rumu. Aniž si to uvědomoval, přestával věřit v rozumné uspořádání světa, v lidskou i ve svou duši, v Boha.*“ Nové základy se ale v Pierrově duši vztyčí vzápětí, konkrétně poté, co se setká s Karatajevem. V prostém, odevzdaném mužíkovi jako by Tolstoj nabízel odpověď na odlidštěnou mašinerii – skrze víru, odevzdanost Bohu, prostotu a srdce.

Co se zde ale hroutí, co se zde *sesouvá na jedinou hromadu nesmyslného rumu? Rozumové uspořádání světa, lidskou duši, v Boha* – myšlenkové konstrukce. Pierre se v tomto případě neuchyluje k zednářské práci, k symbolice, vědě, k rozumu. To všechno jako by zcela umlklo vedle hrozného, odosobněného vraždění, jehož je Pierre svědkem. To všechno se hroutí. Ostatně, otázka „*Proč?*“ neustále *bořila jeho myšlenkové konstrukce*. U Pierra, který vyznával racionalitu a rozumovost, jako by Tolstoj při této popravě právě racionalitu a rozumovost podroboval zkoušce – a neobstály. Nedokázaly mu přinést útěchu, smysl, sílu pokračovat, v okamžiku, kdy se Pierrovi všechno zhroutilo. A nejen zde – otázka „*Proč?*“ boří všechny Pierrovy *rozumové konstrukce*. Jako by racionalita u Pierra neustále narážela na své mantinely – není s to mu odpovědět na otázky po smyslu, nedokáže mu odpovědět na otázku, „*proč se děje takové nesmyslné vraždění, které nikdo nechce?*“. Pierre se jí po popravě a po setkání s Karatajevem ale nezříká, nezahazuje ji. Ovšem už kolem ní nestaví svůj život. Už se nesnaží vidět život *dalekohledem rozumu* a sebe sama jako *článek řetězu*. Nachází nová životní těžiště, nové kotvy – vlastní svobodu, víru a lásku ke světu a k životu.

Domnívám se, že Tolstoj ve Vojně a míru ukazuje různé polohy smrti – smrt syna (Pěťa Rostov), smrt starce (kníže Nikolaj Bolkonskij), smrt na bitevním poli (Andrej Bolkonskij), smrt jako okamžik transcendence (Karatajev).

Když Tolstoj ve Vojně a míru pojednává o duševním růstu, hraje přitom u něj neodmyslitelnou úlohu Bůh – jakákoli obroda či změna se může realizovat teprve při setkání s Bohem. A při setkání s Bohem hraje často významnou roli smrt.

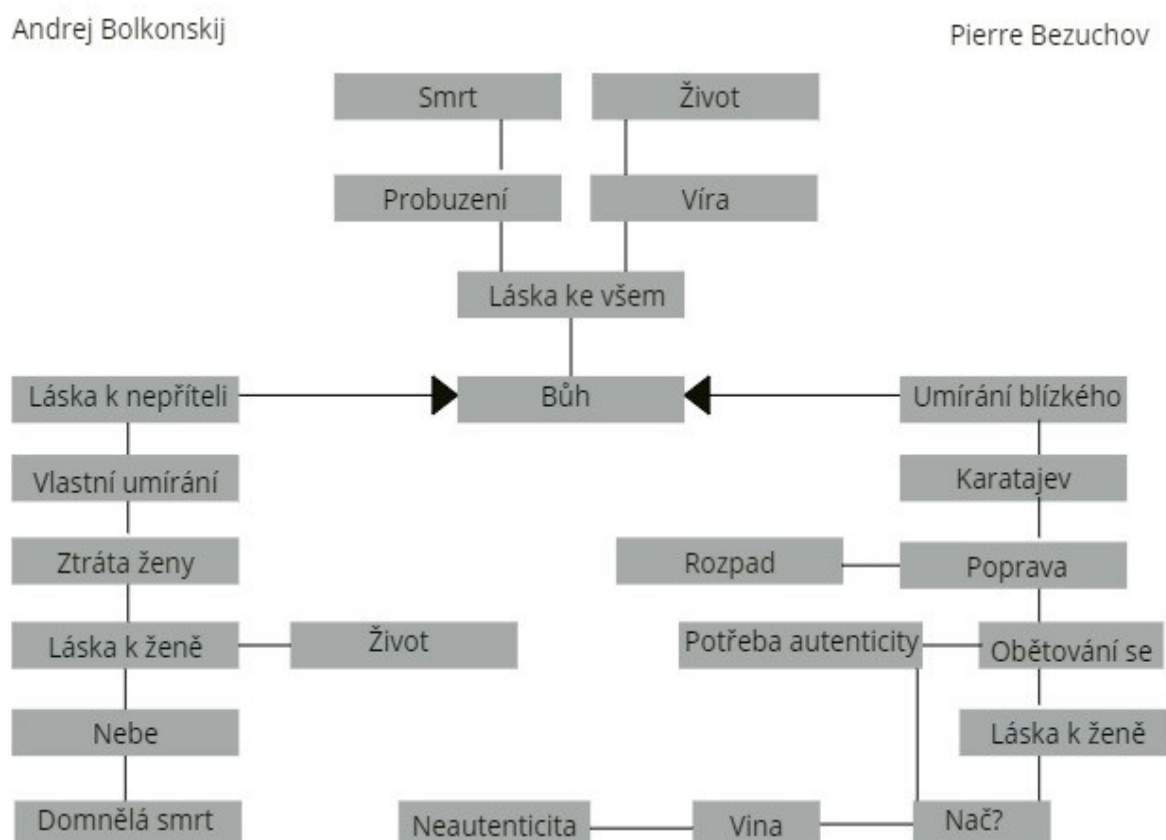
Smrt, respektive umírání, je ve Vojně a míru okamžikem, kdy se stírají hranice mezi světským světem a Bohem. Je to okamžik, kdy padají masky. Ve smrti domnělé či opravdové se postavy dotýkají Boha a s tímto poznáním se buď vracejí do života (Bolkonskij u Slavkova), nebo, umírají-li, se toto poznání (alespoň částečně) přenáší na ostatní (smrt Karatajeva u Pierra).

Andrej Bolkonskij, postupně umíraje, přemýšlí takto – *„Láska je život. Všem, všemu, čemu rozumím, rozumím jen proto, že miluji. Všechno je, všechno existuje jen proto, že miluji. Jen ona všechno spojuje. Láska je Bůh a umřít znamená pro mne, částku lásky, vrátit se k věčnému prapůvodu všeho.“* Pierre zase sní o velké kouli bez rozměrů, která je složena z kapek. Každá kapka je jeden člověk, jedna *částka lásky* a snaží se Boha, který je láskou, odrazit. Když Karatajev zemře – rozlije se a zmizí. Ve smrti, v okamžiku rozlité, je kapka největší – ve smrti je člověk stále na světě, ale zároveň se ocitá v blízkosti Boha a může o něm na světě svědčit.

Změna, obroda, se dle Tolstého může dít (snad) pouze tak, že člověk jako jednotlivec začne v co největší míře odrážet Boha – lásku, která všechno spojuje a drží pohromadě. Nezáleží na tom, v jaké fázi života toto člověk pozná, setkání se smrtí, vlastní nebo se smrtí blízkého, jako by bylo jakousi zlatou bránou k Bohu. Smrt je šok, moment, který člověka vytrhne z jeho každodenních a nepodstatných starostí, strachů či ambicí. Smrt jako by upomínala směrem k něčemu, co má člověk hluboko v sobě, ale od čeho je neustále něčím odváděn. K něčemu, co je člověku přirozené, ovšem co nemá nic společného s pudovostí. Je to jakási vnitřní tendence k lásce, která je zároveň Bohem. Právě poznání této lásky, Boha, je důležité – nikoli to, zda člověk poté bude žít či zda zemře – to Tolstoj ukazuje na rozdílném vyznění příběhových linek Bolkonského a Bezuchova. Možná spíše naopak – poznání této tendence k lásce je něco, co smrt přesahuje a co umožňuje smrt přijmout, co s umožňuje *„částku lásky vrátit se s klidem k prapůvodu všeho.“* Tato láska je něčím, co stojí nad dualitou život-smrt. Tolstoj tedy neříká – život ke smrti, ale – **život k lásce**. Smrt je pouze (možný) prostředek, nikoli cíl.

Smrt je pro Tolstého šance – (zdá se) poslední a zároveň (možná) největší, jak se může duše nasměrovat se k čemu podstatnému, v tomto případě k *Bohu*, a tím se *„roztáhnout co nejvíce, aby odrážela (Boží) obraz v největším měřítku.“*

9.1. Hierarchické schéma návaznosti vybraných motivů v dějových linkách Bezuchova a Bolkonského

10. Závěr

Záměrem této práce bylo především nabídnout pohled na Lva Nikolajeviče Tolstého jako na nadaného psychologa a na ilustraci a rozboru jeho díla ukázat, že je stále živé a má potenciál nabídnout uspokojivý náhled na člověka

Smrt v této práci hraje menší roli, než by název práce mohl napovídat. Ovšem až v průběhu zpracovávání této práce jsem dospěl k závěru, že smrt jen jedním z mnoha motivů, s nimiž Tolstoj pracoval a které ve své románové epopeji vykreslil. Kromě smrti jsou ve *Vojně a míru* autorem zobrazeny různé polohy lásky, vztahu k Bohu a nabídnuty mnohé odpovědi na otázky po smyslu či svobody. Je asi jen těžko možné, aby na takové otázky mohl nabídnout odpovědi jeden jediný román, věřím ale v to, že *Vojna a mír* je právě jedním z takových románů, které mohou touhu po takových otázkách ve čtenáři vyvolat, a proto jej považuji za hodnotnou (nejen) psychologickou a psychoterapeutickou literaturu. Ve své práci jsem se pak pokoušel alespoň nastínit otázky, které mohly stát na pozadí Tolstého potřeby takový román napsat.

Nutno také podotknout, že *Vojna a mír* je jedním z celé řady Tolstého děl; nikoli prvotinou, dílem nikoli mladíka, nýbrž již zralého muže pevného v názorech (dílo psal pět let a v době dokončení mu bylo zhruba 40 let), ty se ale v průběhu jeho života dále vyvíjely a pozměňovaly. Z četby jeho ostatních děl (*Anna Kareninová*, *Kreutzerova Sonáta*, *Smrt Ivana Iljiče*) mám pocit, že s tématy, které se objevují ve *Vojně a míru*, pracoval autor ve svých dílech dále, jejich další vývoj by ale jistě zasloužil podrobnější prozkoumání. Nutno také poznamenat, že *Vojnu a mír* psal Lev Tolstoj na vrcholu svého životního štěstí. Je šťastně ženatý a usazený na venkově, ve svém rodišti v *Jasně Poljaně*, takže „*Obrovská energie, rozdrobená dříve do mnoha protikladných snah a děl, ..., je nyní usměrněna do jediného koryta.*“ (Nešpor, 1971) Toto štěstí však netrvá věčně – později přichází rozchod s pravoslavnou církví, duchovní krize, ochlazení vztahů s manželkou i se zbytkem rodiny. Tato rozplození se do autorových děl nutně musela promítnout.

Problematikou, kterou se Tolstoj ve svých dílech zabývá – láska, vztah k Bohu, marnost či přesah lidského života, smrt, smysl či svoboda – považuji za naléhavá témata, od kterých by se psychologie neměla odvracet, přestože jsou to otázky přesahující hranice běžné vědy. Neodmyslitelně se ale pojí k pojmu duše, psýché, a nechce-li psychologie

od tohoto svého základu abstrahovat, je na místě vzít je v potaz. Na poli těchto otázek považuji Tolstého za významnou autoritu, už vzhledem k velikosti jeho díla, které se těmto otázkám věnuje.

11. Seznam použité literatury a vysvětlivky k citacím

11.1. Vysvětlivky k citacím

V práci se nejčastěji odkazují na různé pasáže románu *Vojna a mír*, který byl poprvé vydán roku 1869. Román sestává ze čtvera knih, která má každá tři až pět částí (sem patří i epilog), přičemž každá část má dvacet až třicet kapitol. V pasážích, kde sleduji osudy hrdinů či se zabývám scénami smrti (všechny mimo pasáže 1.5.; 2.9.; 3.; 9.; 10.; 11.) jsem se snažil uvést odkaz na knihu, část a kapitolu – tedy:

(Voj., k. X., č. Y., kap. Z) znamená **(Vojna a mír, kniha Xtá, část Ytá, kapitola Z)**

V pasážích, kde se věnuji rozboru textu, jsem se takto přísných odkazů na původní text zdržel, především z důvodu udržení plynulosti textu. Původní text, se kterým v těchto pasážích pracuji, je v práci zpravidla již citován. Není-li tomu tak, snažím se i v těchto pasážích o co neúplnější odkaz na originální text. Odkazují v těchto pasážích buď pouze na název románu a na číslo knihy, nebo neodkazují vůbec. Původní text je ale v každém případě označen *kurzívou* a „uvozovkami“. Přímá řeč postav je označena ‘takto‘.

V práci pracuji s dvěma českými vydáními románu, jedním, fyzickým, starším, z 60. let, který vyšel ve čtyřech fyzických knihách. Druhé vydání, se kterým pracuji, je elektronická verze českého vydání románu z roku 2015. Druhé uvedené vydání není nový překlad, ale pouze „inovovaný text předchozího vydání.“

Biografické informace o L.N.Tolstém jsem čerpal z knihy Pavla Nešpora „L. N. Tolstoj“ ze série Portréty.

11.2. Seznam použité literatury

HEIDEGGER, Martin. *Věda, technika a zamyšlení*. Přeložil Jiří MICHÁLEK, přeložil Jana KRUŽÍKOVÁ, přeložil Ivan CHVATÍK. Praha: OIKOYMENH, 2004. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-083-1.

NEŠPOR, Pavel. *L.N.Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič, *Vojna a mír I*. Přeložila Tamara SÝKOROVÁ, přeložil Vilém SÝKORA. Praha: Naše vojsko, 1966

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič, *Vojna a mír II*. Přeložila Tamara SÝKOROVÁ, přeložil Vilém SÝKORA. Praha: Naše vojsko, 1966

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič, *Vojna a mír III*. Přeložila Tamara SÝKOROVÁ, přeložil Vilém SÝKORA. Praha: Naše vojsko, 1966

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič, *Vojna a mír IV*. Přeložila Tamara SÝKOROVÁ, přeložil Vilém SÝKORA. Praha: Naše vojsko, 1966

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Vojna a mír*. Přeložil Tamara SÝKOROVÁ, přeložil Vilém SÝKORA. Praha: Radioservis, [2015].